

Rudolf Steiner
OBSERVAREA NATURII.
MATEMATICA.
EXPERIMENTUL ȘTIINȚIFIC ȘI REZULTATELE CUNOAȘTERII
DIN PUNCTUL DE VEDERE AL ANTROPOSOFIEI
GA 324

Opt conferințe, prezentate la Suttgart între 16-23 martie 1921

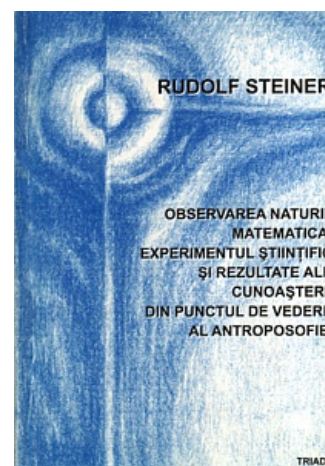
Traducere după:
Rudolf Steiner
Naturbeobachtung. Mathematik. Wissenschaftliches Experiment,
Beobachtung und Erkenntnisergebnisse vom Gesichtspunkt der Anthroposophie
Editura Rudolf Steiner, Dornach/Elveția 1972
GA 324

Traducător: Diana Sălăjanu
Lector: Adriana Onofrei

©2001 Editura TRIADE Cluj-Napoca
ISBN 973-9196-56-X

EDITURA TRIADE
Str. Cetății Nr. 9
400166 Cluj Napoca

Tel/Fax: 021.240.13.17
Mobil: 0740.216.020; 0745.086.007
edituratriade@yahoo.com

Despre publicarea conferințelor lui Rudolf Steiner

Ansamblul operelor lui Rudolf Steiner (1861 – 1925) se împarte în trei mari secțiuni: lucrări scrise – conferințe – opere de artă (vezi [privirea generală](#) de la sfârșitul volumului).

Între anii 1900 și 1924, Rudolf Steiner a ținut numeroase conferințe și cursuri, atât publice cât și pentru membrii Societății Teosofice, mai târziu, ai Societății Antroposofice. Inițial, el nu voia ca aceste conferințe, prezentate întotdeauna liber, să fie fixate în scris, ele fiind concepute „drept comunicări orale, nedestinate tipăririi”. Dar când textele acestor conferințe au început să fie răspândite sub diverse forme incomplete și cu greșeli, fiind redactate de unii dintre auditorii săi, el s-a simțit răspunzător să pună în ordine aceste notițe. I-a încredințat această sarcină Mariei Steiner von Sivers. Ei îi revenea alegerea stenografilor, revizuirea textelor și corectarea lor în vederea editării. Deoarece, din lipsă de timp, Rudolf Steiner nu a putut să corecteze el însuși textele decât într-un număr foarte mic de cazuri, trebuie să se țină seama de rezerva sa față de toate conferințele tipărite în acest fel: „Trebuie totuși să se țină seama de faptul că în stenogramele nerevizuite de mine există greșeli”.

În lucrarea sa autobiografică **Cursul vieții mele** (cap. 35) el face referiri la raportul dintre conferințele pentru membri, care la început nu au fost accesibile decât sub formă de manuscrise tipărite având un caracter particular, și scrierile sale cu caracter public. Pasajul respectiv este redat la sfârșitul acestui volum. Ceea ce este spus acolo este valabil, și pentru cursurile referitoare la diferite domenii particulare, cursuri care se adresau unui număr mic de participanți, familiarizați cu bazele științei spirituale.

După moartea Mariei Steiner (1867-1948) s-a început, conform îndrumărilor date de ea, editarea Operelor Complete ale lui Rudolf Steiner. Prezentul volum face parte din această ediție. Informații mai precise referitoare la documentele care stau la baza textului de față se găsesc, atât cât este necesar, la începutul capitolului **“Note”**.

CONFERINȚA I — Stuttgart, 16 martie 1921

Cele trei forme ale științei. Observarea naturii. Experimentul și pătrunderea matematică a naturii. Esența experimentului. Certitudinea cunoașterii matematice. Psihologia odinioară și acum. Legea creșterii la băieți și la fete. Cunoașterea obișnuită a naturii. Filosofia lui David Hume. Cunoașterea matematică – activitate construită launtric. Cunoașterea spiritului – activitate interioară care îmbrățișează realitatea.

CONFERINȚA a II-a — Stuttgart, 17 martie 1921

Împărțirea omului în sistem neuro-senzorial, sistem afectiv-ritmic și sistem al metabolismului și voinței, pe baza descrierii făcute în cartea mea *Despre enigmele sufletului*. Natura launtrică a văzului, a mișcării brațului și a mersului, în raport cu cele trei dimensiuni spațiale.

CONFERINȚA a III-a — Stuttgart, 18 martie 1921

Posibilitatea de a explica natura din ea însăși și lumea suprasensibilă. Cunoașterea obișnuită a naturii și cunoașterea ei prin matematică. Aplicabilitatea cunoașterii matematice la lumea minerală, moartă; obținerea unui mod de a privi vegetalul prin cunoaștere imaginativă. Cele două feluri de clarvedere. Teoria despre caracterul subiectiv al percepției senzoriale. Dualitatea ochiului ca aparat fizic și ca organ străbătut de curentul vieții. Aplicarea acestui mod de a privi la omul întreg. Dorul după o extindere și aprofundare a activității noastre de cunoaștere.

CONFERINȚA a IV-a — Stuttgart, 19 martie 1921

Activitatea de reprezentare imaginativă drept cunoașterea a lumii vii în ansamblul ei. Gustav Theodor Fechner. Elaborarea metodei imaginative. Despre intelect. Organizarea nervoasă ca organ de simț sintetizator. Reprezentările-amintiri și activitatea de reprezentare imaginativă. Iubirea ca ajutor pentru fortificarea puterii de a uita. Autoeducația ca mijloc de a ridica pe o treaptă superioară forța cunoașterii. Caracterul de imagine al reprezentării. Revărsarea realității în reprezentare prin inspirație. Sistemul respirației yoga.

CONFERINȚA a V-a — Stuttgart, 21 martie 1921

Teoria modernă despre fiziologia organelor de simț și teoria despre cele 12 simțuri. Meynert – cercetător al creierului. Controversa din cadrul asociației Giordano Bruno în legătură cu esența activității de reprezentare. Psihologia lui Theodor Ziehen. Geometria analitică și geometria sintetică. Moritz Benedikt și matematica. Cunoașterea imaginativă a sistemului ritmic. Sistemul disciplinei yoga. Esența simbolului. Originea psihologică a actului cultic. Intelectul modern. Actul cultic al epocilor trecute și experimentul științific.

CONFERINȚA a VI-a — Stuttgart, 22 martie 1921

Reprezentarea-amintire și transformarea ei în imaginație și inspirație. Intelectul în științele moderne ale naturii și la Goethe. Aspectele fenomenale și fenomenul originar. Activitatea intensificată a uitării ca viețuire a libertății interioare. De la esența amintirii la cunoașterea ființei interne a omului: ficat, rinichi. Sfânta Theresa, Mechthild von Magdeburg. Formarea sistemului nervos. Conferințele pe tema "Antroposofie" prezentate în anul 1909 și cartea *Antroposofie. Un fragment*. Corespondența dintre un organ superior și un organ inferior al omului. Psihologie spirituală și terapie spirituală.

CONFERINȚA a VII-a — Stuttgart, 23 martie 1921

Esența intuiției. Formarea tumorilor și vindecarea acestora. Intuiția – inversare a percepției senzoriale. Opoziția dintre percepția senzorială nedefinită și credința oarbă. Viața dinainte de naștere și viața de după moarte, viețile pământești repetate. Adormirea și trezirea. Despre metodică istoriografiei. Dante, Luther, Constantin cel Mare, Iulian Apostatul. Despre viețuirea forțelor care nu ajung să se manifeste în istorie. Verificarea faptelor suprasensibile. Experimentul și consecințele sale pentru trăirea uman-științifică în epoca modernă. Cunoașterea spiritual-științifică drept mijloc de fecundare a celorlalte științe.

CONFERINȚA a VIII-a — Stuttgart, 23 martie 1921

Imaginea antroposofiei drept lumina ce intră într-o încăpere. Caracterul științific al antroposofiei și problema socială. Școala Waldorf și alte instituții provenite din antroposofie. Necesitatea unității întregii cunoașteri. Examinarea datelor furnizate de cunoașterea antroposofică. Problema adversarilor. Încrederea în tineretul studios. Un îndemn adresat tinerilor: "Deschideți obloanele!"

ANEXĂ. DISCUȚII ÎN PLEN — 23 martie 1921

În cadrul seminarului de istorie: Dante

NOTE

EDIȚIA OPERELOR COMPLETE ALE LUI RUDOLF STEINER

Rudolf Steiner

OBSERVAREA NATURII.

MATEMATICA.

EXPERIMENTUL ȘTIINȚIFIC ȘI REZULTATELE CUNOAȘTERII

DIN PUNCTUL DE VEDERE AL ANTROPOSOFIEI

GA 324

CONFERINȚA I

Stuttgart, 16 martie 1921

Stimată asistență, stimați studenți! Știința spirituală, așa cum adie ea și prin acest curs universitar de antroposofie, trebuie să-și cucerească azi, în adevăratul sens al cuvântului, dreptul de a exista, recunoașterea din partea omenirii. În primă instanță, s-ar putea să frapeze faptul că așa stau lucrurile, fiindcă cine a cunoscut puțin forțele motrice ale acestei științe spirituale orientate antroposofic poate observa că tocmai ea se situează cu totul pe solul cercetărilor științifice și de altă natură din domeniul culturii moderne, că ea ține seama în cea mai largă măsură de tot ceea ce stă, ca necesitate, la baza vieții spirituale a epocii prezente. Dacă are totuși de luptat, trebuie să cugetăm la faptul că ea, în calitate de știință spirituală orientată antroposofic, trebuie să se ridice, în primă instanță, împotriva celor mai mari prejudecăți existente în epoca noastră. Într-un anumit sens, ea este adversara firească a tot ceea ce mai există, drept forțe reacționare, în sufletele oamenilor noștri actuali. Și cine e în stare să țină seama cătuși de puțin de acest lucru, acela știe că în sufletele oamenilor actuali există multe aspecte reacționare.

În conferințele de față, sarcina mea va fi aceea de a arăta direct de pe pozițiile științei dreptul de a exista și importanța științei spirituale pe care o reprezentăm noi aici. Voi fi nevoit să pornesc de la niște aspecte relativ elementare, înaintând apoi treptat, de-a lungul conferințelor, spre o cunoașterea reală a omului, din punctul de vedere al acestei științe spirituale orientată antroposofic. Și, deoarece voi avea de vorbit în special despre metodologie, mă voi strădui să vă introduc, totuși, prin alegerea exemplelor pe care le voi folosi pe parcursul conferințelor, în diferite capitole și probleme ale acestei științe spirituale, în general, și să vă arăt care este importanța ei pentru științele particulare ale epocii prezente.

Dar în prima dintre aceste conferințe aș vrea să ofer un fel de introducere. Aș vrea, în primă instanță, să arăt că gândirea științifică actuală a ajuns din ce în ce mai mult să-și recunoască principalul punct de sprijin în experiment, în experimentul științific. Prin aceasta, gândirea științifică actuală se află într-o anumită opoziție față de modalitățile de cunoaștere mai vechi, față de acele modalități de cunoaștere care porneau de la observație, așa cum o oferă omului natura și lumea, în general. Una e să pornești de la o realitate gata făcută, pe care ți-o oferă natura și lumea, și s-o observi, și alta e să crezi tu însuși condițiile în care urmează să aibă loc un proces, și astfel, cunoscând condițiile în care el se produce, să-l poți observa și să fii condus de aceste observații spre anumite rezultate științifice. Dar dvs. știți, de asemenea, că gândirea științifică modernă a fost condusă din ce în ce mai mult și mai mult spre procedeul de a introduce în materialul observației – în domeniul științelor naturii înseși, în general – idei matematice, rezultate matematice. Cunoașteți cu toții, desigur, afirmația făcută cândva de Kant, că în fiecare ramură a științei există numai atâta cunoaștere adevărată câtă matematică există în ea [*Nota 1*]. Atât în observație, cât și în experiment, trebuie introduse – spune el – idei matematice. Și atunci ne simțim pe un teren sigur, simțim că față de o serie de fapte pe care suntem în măsură să le cuprindem în formule matematice avem un cu totul alt raport de cunoaștere decât față de faptele pe care le descriem, pur și simplu, conform cu situația lor empirică. Acest sentiment de certitudine pe care ni-l dă abordarea matematică a lucrurilor este de multă vreme caracteristic pentru gândirea științifică. Nu se poate spune însă că astăzi există deja o conștiință clară, reală, a motivelor care ne fac să ne simțim atât de siguri când abordăm natura și lumea pe cale matematică. Tocmai o cunoaștere clară și lămurită a acestui lucru – a faptului că ne simțim siguri în cazul abordării matematice a lumii – ne va face să recunoaștem, în cele din urmă, necesitatea existenței unei științe spirituale de felul celei pe care o prezentăm noi aici. Această știință spirituală nu e nevoită deloc să cerșească, aș zice, recunoașterea somităților din domeniul științelor naturii sau al altor științe. Știința spirituală vrea să respecte, pe fiecare dintre tărmurile ei, conștiințiozitatea științifică a epocii moderne și, pe lângă aceasta, să ajungă, în raport cu toate îndoilele, enigmatice și problemele nerezolvate pe care știința modernă le face să apară, la o poziție sigură, ea vrea să așeze tocmai știința, într-un anumit sens foarte precis, pe o bază sigură, exactă, în sens matematic.

Nu e nevoie decât să vă atrag atenția asupra unei probleme foarte simple și veți vedea deja că tocmai sentimentul sigur al abordării matematice ne face să ajungem, aș zice, pe la jumătatea drumului căutării științifice, la o incertitudine. Ce să facem, de exemplu, cu o știință cum este istoria, dacă în orice știință există, după cum se afirmă, numai atâta cunoaștere reală câtă matematică există în ea? Și cum s-o scoatem la capăt cu realitățile sufletului uman, dacă am trecut cu toții, aș zice, de toate acele ipoteze pe care le-a dezvoltat, de exemplu, psihologia matematizantă, de orientare hebartiană, spre a ajunge la certitudine în acest domeniu? Nu s-a ajuns la nimic altceva decât la recunoașterea faptului că într-un asemenea domeniu nu este posibil să introducem matematica în știință. Aceasta ar fi prima întrebare de care va trebui să ne ocupăm: Ce înseamnă certitudinea matematică, în raport cu cunoașterea umană? Și această întrebare, dacă vom reuși să-i dăm un anumit răspuns, ne va conduce acolo unde ne putem da seama că cercetările de știință spirituală sunt îndreptățite.

Am spus deja că știința modernă apreciază mai mult experimentul, în cazul căruia cunoaștem exact condițiile de desfășurare a unui proces, decât observația exterioară, la care condițiile desfășurării lui se ascund mai în străfundurile existenței, dacă pot spune așa. Până și în domenii cum sunt psihologia și pedagogia s-a căutat, în epocile mai recente, să se treacă de la simpla observație la experiment. Subliniez în mod deosebit că știința spirituală, așa cum o înțelegem noi aici, nu va putea și nici nu va trebui să obiecteze ceva împotriva pretențiilor îndreptățite ale experimentului, nici în domeniul psihologiei, nici în cel al pedagogiei. Dar se pune problema să înțelegem pe ce se bazează această preferință față de experiment, tocmai în asemenea domenii ale cunoașterii umane. În aceste domenii putem ajunge să înțelegem foarte bine cauza care face să fie preferat experimentul. Să pornim, de aceea, pentru o clipă, tocmai în domeniul psihologiei și al pedagogiei, de la momentul când s-a făcut trecerea la experiment. Putem vedea că până cu relativ puțin timp în urmă, atât psihologia, știința despre

suflet, cât și pedagogia, au căutat să observe cu grijă manifestările omului, atât ale adultului, cât și ale omului în devenire, ale copilului. Dar de ce este oare nevoie, când vrei să observi viața sufletească, atât pe aceea a omului matur, cât și pe cea a copilului? Este nevoie să te poți raporta cu o anumită participare interioară la ceea ce observi. Transpuneți-vă odată cu adevărat în metodele de observație mai vechi ale psihologiei sau ale educației și instruirii. Veți constata atunci că gradul în care omul participă la viața altui om a scăzut simțitor de-a lungul evoluției omenirii și mai ales începând cu un anumit moment al epocii actuale. Noi nu ne mai situăm atât de intim în realitatea obiectivă a sufletului unui alt om, cum se situau pedagogii sau psihologii de odinioară. Când se pun în vibrație propriile noastre mișcări sufletești, noi nu mai simțim în această vibrație a lor un ecou a ceea ce simte celălalt suflet. Aș zice că ne-am îndepărtat mai mult de viața sufletească obiectivă a omului de lângă noi, decât era odinioară cazul celor care se ocupau de observarea vieții sufletești în general. Și exact în aceeași măsură în care am devenit străini de aspectele intime ale vieții sufletești din omul de lângă noi, exact în aceeași măsură în care nu mai suntem în stare să ne cufundăm printr-o intuiție directă, cu o participare profundă a propriei noastre ființe interioare, în viața interioară a unui alt suflet, căutăm acum să ne apropiem din exterior de sufletul uman, cu ajutorul instrumentelor noastre, care, nimic de zis, sunt excelente. Căutăm să percepem manifestările vieții sufletești umane prin intermediul aparatelor, căutăm, aș zice, să-i dăm omului de capăt, abordându-l din exterior. Bineînțeles, acest lucru este îndreptățit într-un sens limitat și, mai ales, trebuie să-l apreciem pe deplin, în îndreptățirea sa, având în vedere caracterul fundamental al epocii noastre. Dacă ne-am înstrăinat de ființa interioară, atunci e necesar, firește, să sesizăm manifestările acestei ființe interioare, adică aspectele ei de suprafață, apelând la metode exterioare, la experimente exterioare.

Dar tocmai în cazul în care ne înstrăinăm, într-un anumit sens, de spiritul și de sufletul omului, făcându-ne experimentele pe baza manifestărilor mai mult materiale ale spiritului și sufletului, este cu atât mai necesar să interpretăm aceste experimente înseși într-un sens spiritual și să le pătrundem cu ajutorul unei cercetări spirituale. De aceea, nu e de obiectat nimic împotriva experimentului ca atare, dar se impune necesitatea – azi vreau să prezint lucrurile doar sub formă de introducere – ca tocmai ceea ce arată experimentele să fie pus într-o lumină spirituală, din lăuntru în afară. Ca să vă fac să înțelegeți, voi da un exemplu.

Pedagogia experimentală a constatat, pe bună dreptate, că fenomenele creșterii sunt diferite la băieți și la fete. S-a văzut, în perioada școlarității, că la diferite vârste băieții și fetele cresc cu o rapiditate diferită – vom mai avea de vorbit despre aceste lucruri –, astfel încât în viața unui băiat există perioade în care, să zicem, el crește mai încet, pe când, în aceleași perioade, fetele cresc mai repede. Dacă facem doar experimente, dacă ne îndreptăm privirile, ca să zic așa, numai spre exteriorizările vieții sufletești, acest fenomen poate fi înregistrat drept fapt concret. Dar va putea interpreta în sensul just un asemenea fapt numai cel care știe că sufletul este acela care dirijează procesul de creștere, că ființa sufletească a băiatului este, din punct de vedere lăuntric, altceva decât aceea a fetei și care știe cum se manifestă în diferitele perioade din viață această ființă sufletească. Și atunci poți vedea că tocmai deosebirea dintre procesele de creștere la băieți și la fete explică de ce, în aceleași perioade ale vieții, fetele cresc mai repede decât băieții și atunci devine explicabil ceea ce se petrece în sufletul fetei, ceea ce se petrece în sufletul băiatului. Vom ști, de exemplu, că o ființă care crește deosebit de rapid tocmai între paisprezece și șaptesprezece ani dezvoltă alte forțe decât o ființă care, să zicem, crește deosebit de repede într-o altă perioadă a vieții, ceva mai devreme.

Tocmai o eră care este mare în ceea ce privește studierea experimentală a fenomenelor, dacă nu vrea să cadă în superficialitate și să rămână la aspectele exterioare, trebuie să fie în măsură să pătrundă cu cercetarea spirituală lucrurile constatate prin experiment. În raport cu toate acestea, conștiința faptului că în matematică avem ceva care ne dă certitudine în cercetare este extraordinar de decisiv. Dacă vrem să apreciem în mod just acest fapt, în întreaga sa entitate și importanță, trebuie, în orice caz, să ne punem întrebarea: Cum cunoaștem tocmai matematica lumii fenomenelor exterioare, date prin simțuri, și care este deosebirea dintre studierea matematică a materialului factual care ne este dat și alte moduri de studiere a lui?

Vedeți dvs., în primă instanță, realitățile exterioare ale lumii îi sunt date omului prin simțurile sale. Așa cum intrăm noi, din copilărie, în această lume a realităților exterioare, ea se prezintă subiectivității noastre ca un fel de haos, și de-abia după ce ne fortificăm lăuntric pentru tot felul de reprezentări și noțiuni – am descris mai exact acest lucru în cârtica *Adevăr și știință* – și după ce înșirăm astfel un fapt după altul, după ce grupăm faptele, uneori niște fapte care pentru observația exterioară sunt situate foarte departe unele de altele, stabilim cu ajutorul noțiunilor legăturile dintre fapte, de-abia în acest fel creăm o anumită ordine ideatică, bazată pe reprezentare, în haosul experienței senzoriale nemijlocite.

Trebuie să încercăm să vedem exact în ce fel studiem noi lumea faptelor senzoriale exterioare când nu folosim deloc în cunoașterea noastră matematică, ci observăm, pur și simplu, lumea exterioară, făcându-ne reprezentări despre legăturile dintre realitățile exterioare ale naturii, conform, de exemplu, cu legea obișnuită a cauzei și efectului etc., sau și conform cu alte legi. Trebuie să ne formăm niște reprezentări despre ceea ce este, în acest caz, modul nostru de a studia lumea exterioară. Ce facem oare, când aducem ordine în haosul lumii senzoriale? Mi se pare că, în privința a ceea ce facem atunci, *David Hume* a rostit totuși un cuvânt foarte just [*Nota 3*]. Marea sa greșală constă numai în faptul că ceea ce este valabil exclusiv pentru acest domeniu, deci pentru observarea liberă de matematică a lumii exterioare, a fost conceput de el ca ceva valabil pentru întregul volum al cunoașterii umane.

Cele mai multe greșeli și unilateralități ale gândirii naturalist-științifice provin tocmai din faptul că ceea ce își are îndreptățirea sa într-un anumit domeniu este aplicat apoi cunoașterii umane în general. Uneori este atât de greu să infirmi afirmațiile care totuși, în raport cu cunoașterea generală, sunt greșite, pentru că – dați-mi voie să exprim acest paradox –, nu există aproape nici o afirmație care, chiar dacă în raport cu cunoașterea generală trebuie considerată greșită, să nu-și aibă ici și colo îndreptățirea sa în diferite domenii particulare, așa că în domeniile particulare, ca atare, ne putem aduce foarte bine motivele noastre întemeiate pentru un lucru ce trebuie combătut din momentul în care se ridică pretenția că el are o valabilitate generală. Așa este când *David Hume* spune: Noi observăm lumea exterioară [*Nota 4*], o clasificăm în mod logic cu ajutorul reprezentărilor noastre. Dar ceea ce este apoi prezent, drept lege, în sufletul nostru nu îndreptățește părerea că ar corespunde unei realități obiective din lumea exterioară sau că lumea exterioară, în fenomenele ei, ar trebui să se desfășoare mereu așa cum spune o asemenea lege. După *David Hume*, se poate spune, de fapt, numai că până acum am văzut în fiecare dimineață soarele răsărind. Aceasta este o afirmație provenită din experiență. Toate fenomenele de același fel, care ni s-au oferit aici, pot fi exprimate sub forma unei legi generale, dar nimic nu ne garantează că posedăm altceva decât o serie de fapte date nouă prin experiență – și sintetizate sub forma unei reprezentări –. Ce este, de fapt, acest ceva din noi, care formează complexe legice din faptele observate pe cale senzorială și ce importanță au aceste complexe legice pentru domeniul în discuție? Va fi având dreptate *David Hume*, când spune: Este o obișnuință a sufletului nostru să sintetizeze faptele în mod logic, și din cauză că noi dăm curs acestei obișnuințe, ne formăm anumite legi ale naturii. Dar aceste legi ale naturii nu sunt decât ceea ce a fost sintetizat din fenomenele particulare prin obișnuințele noastre sufletești.

Ajungem astfel să ne spunem: În primă instanță, omul se dezvoltă în viața sa empirică în așa fel încât se obișnuiește lăuntric să introducă ordine, armonie, în haosul faptelor empirice și trebuie să spunem că, cu cât înaintăm mai mult în cunoaștere, tocmai pe tărâmul circumscriș aici, cu atât înclinăm mai mult spre obișnuința sufletească amintită. Nu putem tinde atunci să obținem fapte lipsite de legătură între ele, vrem să introducem, de cât posibil, unitate în ceea ce ne iese în întâmpinare drept diversitate empiric-senzorială. Dacă încercăm să

Înțelegem acest întreg proces de cunoaștere, cugetând asupra noastră înșine într-un mod lipsit de prejudecăți, vom fi nevoiți totuși să spunem că, atunci când cunoaștem în acest fel, ne raportăm la lumea exterioară într-un așa mod încât, de fapt ea nu intră în cunoașterea noastră. Pe acest tărâm al cunoașterii va trebuie să ne spunem totdeauna: Acolo, afară, se află realitățile materiale. Noi le integrăm, în virtutea obișnuinței, în sistemul nostru de reprezentări; avem atunci și o privire de ansamblu asupra lor, știm că dacă un șir de fenomene s-a derulat de atâtea și atâtea ori, când primele realități apar din nou în fața noastră, el se va derula din nou în fața noastră, în a doua parte a lui, într-un mod asemănător. Și totuși, dacă ne oprim pe acest teren, nu vom înțelege realitatea exterioară, și, în primă instanță, nici nu avem pretenția de a înțelege această realitate exterioară. Dar dacă vrem să emitem niște ipoteze metafizice negândite, vom spune că materia este cutare sau cutare lucru. Dacă nu vrem însă să emitem asemenea ipoteze negândite, vom lăsa materia afară, ca să zic așa. Ne vom spune că nu înțelegem ce este materia, de fapt, în interiorul ei, dar vom ordona sub forma anumitor șiruri de gânduri, a anumitor legități ale gândirii, ceea ce ea ne oferă, ceea ce ea ne arată. Ne oprim, așadar, în afara realității exterioare, așa că ne formăm niște imagini despre felul cum decurg fenomenele la marginea exterioară a proceselor materiale. Și, de fapt, pentru conștiința noastră adevărată, ca omenire, e necesară și conștiința acestui fapt: că aici avem de-a face cu niște imagini. Gândiți-vă numai ce ar însemna pentru conștiința omenirii, dacă n-am putea să ne dăruim cunoașterii faptului că, în primă instanță, avem de-a face numai cu niște imagini ale lumii exterioare. Ce ar fi dacă, în domeniul pe care-l caracterizăm acum, am fi nevoiți să ne spunem de fiecare dată că în noi pătrunde ceva din lumea exterioară, așa cum în noi pătrunde ceva când bem sau mâncăm. Gândiți-vă cât de puțin ar corespunde o asemenea unire dintre existența interioară și existența materială dispoziției pe care sufletul nostru uman trebuie s-o aibă când caută să cunoască lumea exterioară. Putem fi în situația de a trebui să ne spunem: Când cunoaștem, nimic din lumea exterioară nu se revarsă în viața noastră sufletească. Ceea ce viețuim în contact cu lumea exterioară este transformat de noi înșine în imagini, care, de fapt, nu au nimic comun cu această lume exterioară.

Poate că-mi este îngăduit să folosesc, pentru situația cu care ne confruntăm aici, o imagine pe care o voi împrumuta din artă. Gândiți-vă că eu pictez un tablou. Ceea ce eu aștern pe pânză este ceva de care lumea exterioară transpusă aici, pe pânză, nu se sinchisește deloc. Celor doi-trei copaci de afară pe care eu îi pictez pe pânză le este cu totul indiferent faptul că eu îi pictez sau felul cum îi pictez. Tabloul meu vine să se adauge realității de afară ca ceva străin, ca ceva care nu are nimic comun, din punct de vedere interior, cu realitatea exterioară. Din punct de vedere psihologic și din punctul de vedere al teoriei cunoașterii așa stau lucrurile cu orice cunoaștere care se mișcă pe terenul ce intră aici în discuție. Am ajunge imediat în situația de a nu mai putea face distincție între noi și lumea exterioară, de a ne uni total cu lumea exterioară, cum facem când mâncăm și bem, dacă ceea ce are loc în sufletul nostru în timp ce cunoaștem n-ar fi cu totul străin de lumea materială exterioară. Vom vedea mai târziu că ceea ce trebuie sesizat drept libertate umană poate fi înțeles numai având drept premisă ideea că procesul de cunoaștere a lumii exterioare este cel caracterizat aici.

Dar nu tot așa stau lucrurile când cunosc în mod matematic. Imaginați-vă în ce fel se desfășoară cunoașterea matematică, în domeniul aritmeticii, al algebrei sau al altor capitole superioare din analiza matematică, ori din geometria analitică sau sintetică. Aici nu avem în fața noastră o lume exterioară oarecare, pe care nu reușim s-o înțelegem; când desfășurăm o activitate de cunoaștere matematică trăim în mod nemijlocit în tot ceea ce este pentru noi obiect. Formăm noi înșine în interiorul nostru obiectele matematice și relațiile dintre ele, iar dacă desenăm într-un fel oarecare formațiunile matematice, acest lucru se întâmplă, așa zice, numai din cauza comodității noastre. Părerea noastră nu e niciodată ceva care face parte, într-un fel sau altul, din lumea exterioară pe care o percepem cu simțurile noastre; ceea ce noi gândim în procesul cunoașterii matematice este ceva construit în întregime pe cale interioară, ceva care trăiește numai în acea activitate a sufletului nostru care oferă ceva inaccesibil simțurilor ca atare. Noi construim lăuntric, atunci când clădim câmpul de activitate al științei matematice. E o deosebire radicală față de primul câmp al cunoașterii, față de cunoașterea lumii exterioare empirice date prin simțuri. Aici, ceea ce e obiect rămâne strict în afara noastră. În cunoașterea matematică, suntem vârați pretutindeni, cu întregul nostru suflet, în realitatea obiectivă iar ceea ce ia naștere drept conținut al științei matematice este rezultatul unei construcții viețuite și efectuate exclusiv în sufletul nostru.

Aici se află o problemă importantă și, așa zice, aceasta este treapta inferioară a celeilalte probleme, care va deveni apoi treapta superioară: Cum ne înălțăm de la științele obișnuite la știința spirituală antroposofică? Nu cred că cineva va putea să-și dea un răspuns obiectiv și cu adevărat științific la această întrebare, dacă n-a găsit mai întâi răspuns la o altă întrebare: Cum se înalță observația exterioară pură, și așa cunoaștere a naturii care reglementează observația, până pe treapta unei cunoașteri a naturii impregnate de matematică; în ce fel se raportează ea la cunoașterea matematică în sine?

Dar acum ia naștere încă o întrebare, o întrebare la care omul de știință trebuie să-și dea răspuns pe baza experiențelor avute de el în munca științifică. Am spus deja: Kant a atras atenția asupra faptului că în orice știință există numai atâtă cunoaștere reală, câtă matematică există în ea. Tot o unilateralitate, fiindcă afirmația sa e valabilă numai într-un anumit domeniu. Greșeala lui Kant constă în faptul că el a adoptat și proclamat drept adevăr general o afirmație care este valabilă doar pe o arie restrânsă. Dar în legătură cu anumite domenii ale existenței naturale exterioare, așa cum ne sunt ele date de simțurile noastre, trebuie să spunem, în orice caz: În noi există nevoia – și despre ea vom vorbi mai exact, ceva mai târziu –, în noi există nevoia, ce poate fi numită cu adevărat științifică, de a pătrunde și pe cale matematică faptele care ni se oferă; nu numai de a le măsura, de a compara între ele măsurătorile, ci de a le pătrunde cu ceea ce am construit mai întâi noi înșine, drept formule matematice.

Ce trăiește în noi, de fapt, când nu ne mulțumim să legăm între ele faptele empirice exterioare, în virtutea obișnuinței, cu ajutorul unor reguli generale, ci căutăm să pătrundem aceste fapte empirice cu ceea ce am construit mai întâi în interior, cu ceea ce am formulat noi înșine, concentrându-ne în întregime asupra obiectului matematic, cu întreaga noastră viață sufletească? Ei bine, aici avem de-a face, în mod absolut evident – acest lucru poate să și-l spună, dacă se observă pe sine într-un mod lipsit de prejudecăți, oricare dintre cei ce au experiență în domeniul științei –, cu faptul că simțim: în primă instanță, întreaga natură din jurul nostru stă în fața entității noastre umane drept ceva care ne este străin din punct de vedere material. Dacă ne dăm seama că ne putem cufunda, ca să zic așa, în această realitate, străină nouă din punct de vedere material, cu ceea ce am construit mai întâi noi înșine în interior, că putem exprima printr-o formulă matematică niște lucruri care, de obicei, ni se oferă numai sub aspectele lor exterioare, dacă le exprimăm sub o formulă matematică, procesul din natură are loc el însuși conform cu această formulă matematică, ei bine, ce stă la baza unui asemenea fenomen? Nimic altceva decât faptul absolut evident că prin aceasta noi ne însușim în întregime, în mod lăuntric, procesul din natură, care, în primă instanță, ne era străin, că noi căutăm, așa zice, să devenim una cu el. Oare facem altceva decât că luăm în posesie ceea ce, în primă instanță, ni se oferă în mod absolut exterior, în așa fel încât îi reconstruim desfășurarea, la fel cum o construim în domeniul pur matematic? Oare facem altceva decât că tindem să trăim ceea ce, în primă instanță, doar se holbează la noi ca ceva exterior, tindem să-l trăim într-un alt mod, interior, și anume într-un mod interior exact? Această interiorizare a realității exterioare este aceea care impulsionează explicarea matematică a naturii, ea este aceea care trăiește în explicarea matematică a naturii. Pentru căutările mai noi din domeniul științei și pentru raporturile lor cu tehnica – despre care și noi vom mai avea de vorbit [[Nota 5](#)] –, este deosebit de caracteristic faptul că e atât de puternic dorul de a se introduce în procesele exterioare cât mai multă matematică, dar prin aceasta se înțelege: cât mai multe lucruri construite în mod lăuntric; prin urmare, dorul de a pătrunde total ceea ce se oferă privirii noastre, prin faptul că privim toate acestea ca și cum ar fi fost transpuse de noi înșine în formele lor, în formele sub care au loc. Și dacă am reușit, în cel mai înalt grad posibil, până la atingerea unui anumit ideal, așa

zice, să introducem matematică în fenomenele naturii exterioare, dacă reușim să ducem acest lucru atât de departe cum se întâmplă în zilele noastre – când nu se mai tinde chiar atât de intens spre aceasta cum tindeau cândva atomiștii, care, în domeniul fenomenelor luminoase, de exemplu, căutau să impregneze cu formule matematice tot ce se oferea din punct de vedere exterior –, dacă am ajuns să realizăm cât mai mult, pe un anumit tărâm, idealul de a introduce matematică în lumea exterioară – ce avem atunci? Atunci putem contempla ceea ce avem. Ne putem întreba: Ce am realizat cu aceasta? – Putem să ne aducem clar în fața ochilor următorul lucru: Ce fel de conținut are de fapt sufletul nostru, prin faptul că, în loc să privească realitatea exterioară, în loc să privească, de exemplu, fenomenele polenizării, face să fie prezente în el însuși o sumă de formulări matematice? Contemplăm această formațiune, această lume transpusă cu totul, într-un anumit sens, în formulări matematice, o contemplăm și, dacă o privim într-un mod lipsit de prejudecăți și dacă suntem în stare apoi să ne îndreptăm privirea spre lumea exterioară într-un mod la fel de lipsit de prejudecăți, vom constata ceva cu totul deosebit. Vom constata că, ce-i drept, am ținut seama de toate premisele materiale pe care ni le-a dat lumea exterioară, pentru a lega de ea formulările noastre matematice, constatăm oarecum că am avut mai întâi ceva care ne apărea obscur lăuntric, iar acum ne apare luminos, și anume luminat prin noțiunile matematicii. Constatăm acest lucru. Dar atunci nu mai putem nega nici faptul că noi punem totodată în fața naturii, a lumii exterioare, o imagine, care nu mai conține nimic din realitatea care ni se oferea inițial.

Luați fenomenele opticii în întreaga lor bogăție, în intensitatea lor, luați-le așa cum ne ies ele în întâmpinare, în primă instanță, când ochiul le observă, și opuneți-le ceea ce, dintr-un anumit punct de vedere, face să apară în mod absolut sigur o muncă interioară de construcție matematică, de exemplu, optica matematică, drept imagine, drept imaginea plăsmuită conform cu niște reguli formulate matematic, a acestor fenomene ale ochiului. Va trebui să vă spuneți: În această imagine matematică nu mai există nimic din întreaga bogăție a fenomenelor de culoare. Tot ceea ce mai ofereau la început organele de simț, adică realitatea exterioară, a fost eliminat din această imagine. Noi opunem lumii exterioare o imagine care nu mai posedă plenitudinea ei interioară intensă, care e lipsită de realitatea ei plenară.

Aș vrea să folosesc aici o comparație, despre care veți vedea de-abia în conferințele următoare că nu e doar o comparație. Dar eu vă rog să o luați, în primă instanță, drept o simplă analogie. Fiindcă atunci când pătrundem cu matematică faptele empirice, cunoașterea noastră se împarte în două etape: Prima este următoarea: Trebuie să privim faptele empirice, de exemplu, fenomenele ochiului. A doua etapă este aceasta: Noi reglementăm aceste percepții, cuprinzându-le în formulări matematice, și avem atunci în fața noastră un fel de rezultat, aceste formulări matematice. Apoi nu ne mai îndreptăm atenția spre lumea faptelor empirice. Este exact, comparativ, ca atunci când inspirăm oxigenul care ne dă forță de viață și ne impregnăm cu el organismul. El se unește în interiorul nostru cu carbonul și formează CO₂, noi expirăm dioxidul de C, acesta nu mai este un aer care dă forță de viață, dar întregul proces a fost necesar pentru viața noastră internă. A fost necesar să inspirăm oxigenul dătător de viață, care există în noi. Dacă punem acum ceea ce a luat naștere în acest fel față în față cu lumea exterioară, sigur că pentru această lume exterioară este ceva ucigător, în același sens în care aerul inspirat e ceva care trezește la viață. În primă instanță, aceasta să rămână o simplă imagine. Tot așa ne comportăm în cunoașterea matematică a naturii. Primim în noi ceea ce se oferă simțurilor noastre, căutăm să unim în mod foarte intim ceea ce se oferă simțurilor noastre cu ceea care există în noi, cu ceva care se găsește numai în noi, cu ceea ce am construit în interiorul nostru sub formă de matematică. Ia naștere astfel ceva, prin unirea dintre ceea ce am cunoscut în mod empiric și ceea ce am construit la naștere rezultatul cunoașterii matematice a naturii. Dacă îl punem alături de natură: natura nu mai e prezentă aici în plinătatea vieții ei, după cum în aerul respirat nu mai este prezentă forța de viață a aerului inspirat. Este, s-ar putea spune, o inspirație sufletească a lumii exterioare, dar o inspirație căreia i se opune o expirație, care, transformată într-un anumit mod, a transformat în contrariul său ceea ce, pe când era inspirat, era unit cu organismul sufletului. Spre acest proces trebuie să ne îndreptăm atenția, spre procesul care are loc în noi atunci când tindem spre cunoașterea matematică a naturii, fiindcă el ne dovedește că, într-adevăr, această cunoaștere matematică a naturii este altceva decât cunoașterea pur empirică a naturii. Cunoașterea pur empirică a naturii merge până la obișnuința noastră sufletească interioară, cunoașterea matematică a naturii nu pune în fața acestei lumi exterioare doar o obișnuință străină acestei lumi exterioare, ci îi pune în față ceva destoinic din punct de vedere lăuntric, ceva trăit, modelat în mod interior, și ea vrea să aibă în ceea ce este astfel modelat lăuntric ceva care explică lumea exterioară conform cu propria ei entitate, ea vrea să unească, într-un anumit sens, cele interioare cu cele exterioare.

Dacă înțelegem bine că dorul după explicarea matematică a naturii are la bază acest act de însușire lăuntrică a lumii exterioare, atunci nu vom mai putea ignora faptul că în matematică avem o cu totul altă formă de cunoaștere decât este cunoașterea pur exterioară, conformă simțurilor, care sintetizează cu intelectul experiența senzorială. Prin cunoașterea matematică ne cufundăm mai adânc în interiorul ființei umane și credem că tocmai așa ne apropiem mai mult de lumea exterioară, credem că tocmai în acest fel viețuim lăuntric ceea ce reprezintă esența lumii exterioare. Dar, în acest caz, facem experiența că, de fapt, cu ceea ce am transformat în formulări matematice, am pierdut întreaga plenitudine a lumii exterioare. Trebuie să fim conștienți de următorul lucru: noi unim ceea ce ne dă lumea exterioară cu ceea care a fost construit în mod pur lăuntric. Și trebuie să putem trăi în mod just ceea ce se petrece de fapt în suflet când facem formulări matematice. Trebuie să ne dăm seama că matematica este o creație lăuntrică pur umană și că, deși în matematică avem de-a face cu o creație lăuntrică a omului, avem totuși un sentiment – vom vedea mai târziu că este, de fapt, o cunoaștere – al faptului că prin această construcție matematică interioară, realizată în mod cu totul izolat de lumea exterioară, ne este dat ceva care ne aduce mai aproape de lumea exterioară decât e cazul de obicei. Și totuși, această construcție matematică realizată în interior, în felul arătat, nu poate fi o realitate interioară, cel puțin nu o realitate nemijlocit interioară, în raport cu lumea exterioară reală. Fiindcă altfel, dacă avem în fața noastră imaginea matematică drept rezultat al cercetărilor, n-ar trebui să avem sentimentul că acum întreaga plenitudine a lumii exterioare a pălit și n-a mai rămas decât formularea matematică, ci ar trebui să avem sentimentul că în această formulare matematică avem ceva care de-abia acum este cu adevărat real din punct de vedere interior. Gândiți-vă numai cât de altfel ar sta lucrurile dacă am avea în fața noastră întreaga arie de trăiri a ochiului, cu toată intensitatea trăirilor cromatice, și dacă, după ce am făcut formulările matematice, am vedea în fața noastră în această formulare matematică, în mod spiritual, ceea ce promisem în noi mai înainte. În formulele noastre matematice extrase din teoria ondulatorie am vedea străfulgerând, am vedea aprinzându-se culorile, am trăi fenomenele interferenței ș.a.m.d. Dar nu se întâmplă așa. Faptul că nu avem aceste trăiri ne dovedește că, ce-i drept, noi impregnăm lumea exterioară cu formulările noastre matematice în așa fel încât ne apropiem mai mult de ea, dar că, în același timp, o facem pierzând, de fapt, realitatea deplină a lumii exterioare.

Dacă ne-am înălțat de la cunoașterea obișnuită, care are loc în virtutea obișnuinței, la cunoașterea formulată lăuntric sub formă matematică, care trebuie să fi fost precedată de o formulare a formațiunilor matematice trăite în mod pur interior, trebuie să se ivească întrebarea: Oare această evoluție nu poate fi dusă mai departe în viața umană? – În primă instanță, avem în fața noastră o lume exterioară, stăm în fața ei în așa fel încât regulile și legile pe care ni le formăm despre ea pe baza observațiilor noastre aici sunt niște formațiuni absolut străine. Mergem mai departe, dar o putem face numai prin faptul că viețuim lăuntric formulările matematice, în mod cu totul izolat de lumea exterioară. Apoi, impregnăm această lume exterioară cu formulările matematice. În mod evident, ele nu sunt impregnate cu realitate în interior, căci altfel am avea și realitatea. Dacă ne propunem apoi să le studiem, dacă le privim în mod special, dacă reflectăm asupra lor: ele nu pot fi reale, fiindcă, dimpotrivă, ele sting realitatea asupra căreia le-am aplicat. În acest punct al reflecțiilor noastre ia naștere întrebarea: Ar fi posibil ca noi să ne fortificăm în privința a ceea ce formulăm matematic în planul interior, în privința a ceea ce facem mai întâi, pentru a pătrunde mai intim lumea senzorială exterioară? Există oare posibilitatea ca ceea ce, în primă instanță, ca trăire matematic-interioară, este o abstracțiune atât de palidă, încât sub influența ei și realitatea pălește pentru noi, oare putem face ceva pentru ca ceea ce trăiește omul în formațiunile matematice să devină o prezență interioară mai viguroasă? Cu alte cuvinte: S-ar putea oare

ca forța pe care trebuie s-o aplicăm pentru ca, pregătind o cunoaștere matematică a naturii, să ajungem la ea, s-ar putea ca această forță să fie aplicată într-un grad mult mai înalt, în așa fel încât noi să nu plăsmuim în interior numai abstracțiuni matematice, ci și realități spirituale concrete? Atunci, ce-i drept, în ceea ce am plăsmuit în interiorul nostru, noi n-am vedea reapărând lumea exterioară senzorială, dar am avea în fața noastră ceva care, desigur, nu ar fi o formațiune matematică, fiindcă formațiunile matematice sunt, bineînțeles, abstracte, ci ceva care trebuie să fie modelat altfel. Am avea în fața noastră ceva care a fost dobândit în același fel ca și formațiunile matematice, dar având caracter real. Și în fața noastră s-ar afla, privit în mod spiritual, ceva despre care ne putem spune că ne strălucește în mod real, exact la fel ca realitatea senzorială exterioară, dar care a fost dobândit de noi prin faptul că am făcut să se ridice la suprafața ființei noastre nu numai niște formațiuni matematice abstracte, ci niște formațiuni reale. Am făcut mai puternică forța matematizantă și datorită acestui lucru am ajuns să scoatem la suprafață din noi înșine o realitate lăuntrică. Ar fi o a treia treaptă a cunoașterii noastre.

Prima treaptă ar fi aceea pe care luăm în mod obișnuit lumea exterioară reală așa cum este. Treapta a doua ar fi pătrunderea cu matematică a acestei lumi exterioare, după ce am elaborat mai întâi matematică pură. A treia ar fi o trăire a spiritului, tot în interior, tot ca necesitate lăuntric-intimă, ca trăirea matematică, dar având caracter de realitate spirituală. Și astfel s-ar afla în fața noastră cunoașterea empirică exterioară a naturii, cunoașterea matematizantă și cunoașterea spirituală, cea cunoaștere în cadrul căreia, datorită faptului că am devenit creativi lăuntric, avem în fața noastră niște lumi spirituale.

Avem deja o pregătire în vederea obținerii dreptului de a considera că aceste lumi sunt reale în faptul că ceea ce găsim în cunoașterea elaborată pe cale matematică, în orice caz, încă sub formă de imagini abstracte, este aplicat de noi la o realitate exterioară și că noi ne și spunem: Când construim ceva în mod matematic, desigur, acest ceva încă nu are în sine nici o realitate, nu scoate la suprafață din străfundurile noastre sufletești nici o realitate, totuși, scoate la suprafață ceva care este imaginea unei realități. În știința spirituală, scoatem la suprafață din străfundurile noastre sufletești ceva care nu este doar imaginea unei realități exterioare, ci este el însuși o realitate. Există trei trepte ale cunoașterii umane: În primul rând, cunoașterea fizică a naturii, în al doilea rând, cunoștințele matematizante și în al treilea rând, știința spirituală. Și metoda spiritual-științifică n-a fost construită ca o necesitate, pe baza unor simple supoziții, ci vedeți deja că tocmai pentru cel ce înțelege cum provine activitatea matematizantă din cercetarea pur empirică, acesteia i se alătură în mod firesc, drept un pas mai departe, o cunoaștere a spiritului, cu toate că nu se ajunge astfel la o lume matematică, ci la cu totul altceva, la o lume spirituală reală. Și trebuie să spunem, desigur, că acela care înțelege cum ia naștere matematica, se va putea înălța și la înțelegerea felului cum ia naștere știința spirituală orientată antroposofic.

Acestea sunt lucrurile pe care am vrut să vi le spun astăzi, în introducere. Am vrut să vă arăt că știința spirituală antroposofică știe unde îi este locul în cadrul întregului sistem al științelor. Ea nu s-a născut dintr-o dorință arbitrar-subiectivă oarecare, nici pe baza unui diletantism oarecare, ci s-a născut dintr-o teorie a cunoașterii temeinică, ea s-a născut din acea cunoaștere care trebuie aplicată mai întâi spre a înțelege dreptul de existență al matematicii înseși. Nu degeaba Platon le cerea discipolilor săi [[Nota 6](#)] – în orice caz, pe baza unei cunoașteri științifice mai vechi, instinctive – să treacă mai întâi printr-o bună școală pregătitoare, constând din studiul geometriei sau al matematicii. Prin aceasta, el nu voia să le dea discipolilor săi accesul la diferite cunoștințe particulare de aritmetică sau geometrie, ci o înțelegere temeinică a ceea ce se petrece în om când el matematizează ori geometrizează. Și pe acest lucru se bazează, în fond, afirmația aparent paradoxală, dar de o profundă importanță, a lui Platon: Dumnezeu geometrizează [[Nota 7](#)]. – El nu voia să spună că Dumnezeu creează, pur și simplu, în mod matematic, poligoane cu cinci și șase laturi, ci voia să arate că el creează cu o forță lăuntrică de felul aceleia pe care o facem să fie deja prezentă în noi, dar numai în mod abstract-imaginativ, în gândirea matematică. De aceea, eu cred că tocmai acela care înțelege în mod temeinic unde se situează, în aria științelor, matematica, va înțelege, de asemenea, unde se situează știința spirituală.

Această știință spirituală își va cuceri dreptul la existență, orice vor face adversarii ei, fiindcă ea nu vrea să clădească nicidecum pe niște temelii ușuratec sau diletante, ea vrea să se înalțe tocmai pe baza unei exactități reale și a unei temeinicii istorice. De aceea, îmi este îngăduit să spun: Acei eventuali adversari care se adâncesc cu adevărată seriozitate în ceea ce știința spirituală prezentată aici are de spus pentru justificarea ei, îi vor fi întotdeauna bineveniți științei spirituale, căci cu ei va discuta bucurios. Ea nu se teme de asemenea oameni, fiindcă este dotată cu toate armele științifice existente în celelalte științe și poate lupta folosindu-se de ele. Dar n-ar vrea să fie oprită mereu în loc tocmai de aceia care nu înțeleg nimic din ea și care o atacă exact pornind de la simplul lor diletantism și de la modul lor inferior de a gândi și simți, căci știința spirituală, așa cum este concepută aici, crede că ea constituie o necesitate pentru celelalte științe speciale și că, de fapt, nu are timp de pierdut, fiindcă e necesar ca limitele între care se văd puse peste tot științele speciale să fie depășite cu ajutorul acestei științe spirituale. De aceea, în primă instanță, noi trebuie să ne hotărâm puțin să-i abordăm uneori într-un mod nu tocmai blând pe aceia care atacă știința spirituală fără nici un fel de motive, îndemnați de niște mobiluri la care poate că ne vom referi [[Nota 8](#)], pe alocuri, în cele ce urmează. Fiindcă, de fapt, tocmai astăzi ar trebui să i se vorbească omenirii despre știința spirituală cât mai curând posibil, în mod serios, foarte serios și exact din punct de vedere științific, și acest lucru chiar se poate întâmpla, dacă oamenii vor căuta s-o înțeleagă cu adevărat.

Rudolf Steiner

OBSERVAREA NATURII.

MATEMATICA.

EXPERIMENTUL ȘTIINȚIFIC ȘI REZULTATELE CUNOAȘTERII

DIN PUNCTUL DE VEDERE AL ANTROPOSOFIEI

GA 324

CONFERINȚA a II-a

Stuttgart, 17 martie 1921

Am atras atenția deja ieri, în cadrul conferinței introductive, asupra faptului că, dacă studiem felul cum cunoașterea umană trece de la cunoașterea obișnuită a lumii exterioare la cunoașterea matematică, rezultă prima etapă a acelei căi care dacă se merge în continuare pe ea, duce apoi și la înțelegerea și recunoașterea metodei spiritual-științifice, așa cum o înțelegem noi aici. Tocmai în cadrul acestor conferințe mă voi strădui să caracterizez metoda spiritual-științifică și să arăt dreptul ei de a exista. Așa ceva poate să apară de-abia ca rezultat a ceea ce am de expus în aceste șapte conferințe [[Nota 9](#)].

Astăzi aș vrea să mă ocup încă o dată, ceva mai exact, de prima etapă. Aș vrea să aduc în fața dvs. niște considerații de felul celor care poate că mai apar, ici-colo, în cadrul gândirii științifice, sub formă fragmentară, dar care nu există sub o formă sintetizatoare; și din cauză că ele nu există sub o formă sintetizatoare, oamenii nu sunt în stare să se ridice din punct de vedere metodic de la transformarea unei științe încă lipsite de matematică până la știința matematicii și de a înainta apoi de la această transformare la cealaltă, despre care ne vom da seama că decurge în mod absolut obiectiv din ea, de la pătrunderea matematică a realității obiective la o pătrundere spiritual-științifică a existenței reale. După cum am dat de înțeles, voi căuta, în mod foarte treptat și metodic, să ating în cursul expunerii noastre această ultimă etapă.

Vom porni astăzi, pentru a ne atinge scopul propus, de la o studiere a omului, așa cum se viețuiește el pe sine însuși când percepe, când observă lumea exterioară. Din conferințele care au fost prezentate aici sau măcar din referatele de seminar ori mai ales din lectura cărții mele *Despre enigmele sufletului* [[Nota 10](#)], vă va fi cunoscut faptul că putem ajunge la o studiere completă și suficientă a omului numai dacă înțelegem că organizarea totală a ființei umane se împarte în trei sectoare clar distincte unul de altul. Noi avem de-a face, firește, cu omul unitar. Dar acest om unitar acționează ca organismul cel mai complicat care ne este cunoscut, în primă instanță, prin faptul că este împărțit, aș zice, în trei organizări parțiale, care au o anumită independență, dar care, tocmai prin faptul că tot ceea ce există în ele este dezvoltat în condițiile acestei independențe și pe urmă reunit într-un întreg, reușesc să dea naștere unității concrete a organizării umane. Avem de-a face aici cu ceea ce în cartea *Despre enigmele sufletului* am numit "omul neuro-senzorial", acea parte componentă a organizării umane care, în primă instanță, își are expresia cea mai adecvată în capul uman, dar care de aici se extinde, la rândul său, asupra întregii organizări umane. Dar din cauză că o asemenea parte constitutivă a organizării umane pătrunde, la rândul său, întreaga organizare, nu avem voie să uităm că, totuși, o asemenea parte constitutivă independentă există. Putem distinge foarte exact de restul organizării umane – și vom mai avea de vorbit despre aceasta – un om neuro-senzorial, adică cel care mijlocește viața noastră de reprezentare. Noi suntem oameni care desfășoară o activitate de reprezentare prin faptul că suntem în măsură să ne mijlocim noi înșine ceea ce este viață de reprezentare prin acel organ care cuprinde, dacă e să folosim o expresie sintetizatoare, organele de simț și sistemul nervos, prelungindu-se de la organele de simț în organizarea internă.

Suntem legați prin viața noastră de sentiment de acest sistem neuro-senzorial, la fel cum suntem legați de el prin viața de reprezentare. Numai modul inexact în care sunt observate fenomenele psihice în epoca modernă ne face să trecem cu vederea acest lucru. Viața de sentiment nu este legată de sistemul neuro-senzorial în mod direct, ci numai în mod indirect. Viața de sentiment este legată în mod direct de tot ceea ce, în organizarea umană, poate fi numit sistem ritmic, care trăiește cel mai mult în respirație, în bătaia pulsului și în circulația sanguină. Iluzia că și viața noastră de sentiment este legată în mod direct, ca parte a vieții noastre sufletești, de sistemul neuro-senzorial, ia naștere din cauză că noi însoțim mereu cu reprezentări tot ceea ce are loc în interiorul nostru drept viață de sentiment. Și după cum, din punct de vedere sufletească, viața noastră sufletească este însoțită în permanență de reprezentări, sistemul nostru ritmic, care se întinde în tot organismul uman, este în legătură, din punct de vedere organic, cu sistemul nostru neuro-senzorial. În corp există, între sistemul ritmic și sistemul neuro-senzorial, o relație asemănătoare celeia care există în suflet între viața de sentiment și viața de reprezentare. Viața noastră de sentiment se exprimă însă în mod indirect și prin sistemul neuro-senzorial numai datorită faptului că în organismul nostru este mijlocită mai întâi trăirea de sentiment, care are drept instrument al său, în organism, sistemul ritmic, apoi acesta acționează asupra sistemului neuro-senzorial, astfel luând naștere impresia că viața de sentiment este direct legată de sistemul neuro-senzorial. În cartea mea "Despre enigmele sufletului", eu am atras atenția în mod deosebit asupra faptului că, de exemplu, dacă studiem ce se întâmplă în interiorul omului când ascultă muzică, ne putem da seama foarte ușor în ce fel există în om raportul caracterizat adineori.

În afară de cele două sisteme, sistemul neuro-senzorial, care mijlocește viața de reprezentare, și sistemul ritmic, care mijlocește viața de sentiment, mai avem și sistemul metabolic. În cele trei sisteme, sistemul neuro-senzorial, sistemul ritmic și sistemul metabolic, avem întreg organismul uman, în ceea ce privește funcțiunile sale. Sistemul metabolic corespunde în mod nemijlocit vieții sufletești a voinței, și vom avea o studiere reală a legăturii dintre voință și organismul uman numai când problema va fi urmărită în sensul de a se cerceta cum au loc schimbările metabolice în momentul în care are loc un act de voință sau, cel puțin, un impuls de voință. Fiecare schimb metabolic este, în mod conștient sau inconștient, baza fizică a unui act de voință sau a unui impuls de voință. Au legătură cu metabolismul, de asemenea, mișcărilor noastre; din cauză că mișcărilor noastre au legătură cu metabolismul, și mobilitatea noastră sufletească are legătură cu activitatea voinței. Trebuie să ne fie clar faptul că, dacă facem o mișcare în spațiu, aceasta este cel mai elementar act de voință. Dar – ca să folosim acest cuvânt al lui Goethe –, în cazul unui act de voință ca fenomen originar [[Nota 11](#)], acel schimb metabolic care stă la baza unei mișcări din noi este, ca atare, expresia fizică a elementului sufletească existent într-un act de voință. Și numai prin faptul că noi urmărim actele

noastre de voință cu reprezentările noastre, aceste acte de voință au legătură, în mod indirect, și cu sistemul neuro-senzorial. Putem privi astfel – vreau s-o spun ca pe un fel de pregătire – viața sufletească și, de asemenea, viața fizică a omului, așa cum sunt ele împărțite în trei componente organice și sufletești independente.

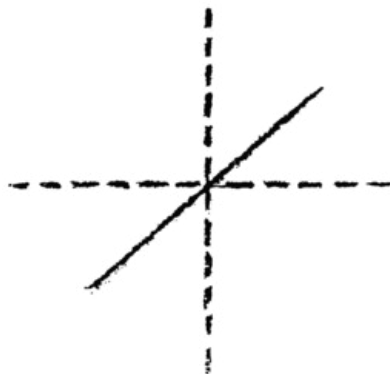
Vom încerca astăzi să vedem cum se comportă, dintr-un anumit punct de vedere, aceste trei componente ale organizării fizice și sufletești umane, în raport cu omul care le observă. Aș vrea să aduc în fața dvs., spre a fi studiată, percepția spațiului tridimensional. Trebuie să ne adâncim în aceste aspecte mai exacte, mai minuțioase, așa zice, deoarece tocmai conferințele ce urmează vor să arate în mod exact cum cercetarea spiritual-științifică a lucrurilor este o continuare a cercetării științifice obișnuite. Să studiem mai întâi ceea ce am numit organism neuro-senzorial. În principal, acest organism neuro-senzorial este cuprins, după cum am spus deja, în organizarea capului, care conține, în esență, viața nervilor și a organelor de simț; viața nervilor și a organelor de simț se ramifică apoi în restul organismului uman,

impregnându-l peste tot, într-un anumit sens. S-ar putea spune că, pentru un mod de a privi lucrurile care nu se oprește asupra aspectelor exterioare, capul își extinde existența în întreaga ființă umană. Dacă, de exemplu, în cadrul organizării senzoriale, percepția calorică e răspândită asupra întregului organism, asta nu înseamnă altceva decât că acea organizare care este localizată mai ales în cap, drept partea cea mai importantă a activității organelor de simț, se extinde, în ceea ce privește această percepție particulară a căldurii, asupra organismului întreg, așa că, dintr-un anumit punct de vedere, în ceea ce privește percepția căldurii, întreg omul este cap.

Astăzi, asemenea expuneri îți sunt luate în nume de rău extraordinar de mult. Fiindcă oamenii s-au obișnuit atât de mult cu modurile exterioare de a privi lumea, încât au ajuns să creadă că, dacă se vorbește despre trei părți constitutive ale organismului uman, ni le putem reprezenta așezate una lângă alta, cu totul separate în spațiu, iar un profesor de anatomie [[Nota 12](#)], care tindea să facă asemenea separări în spațiu, a avut prostul gust de a spune că antroposofia împarte omul într-un sistem al capului, un sistem al pieptului și un sistem al burții. Ei bine, cu asemenea lucruri poți defini antroposofia într-un mod neadecvat. Dar, cu siguranță, nu despre aceasta este vorba, ci este vorba de a aborda aceste lucruri într-un mod adecvat și de a învăța să știm că în realitate lucrurile nu sunt separate în spațiu, așa cum își reprezintă unii în mod diletant, să știm că ele se întrepătrund, se revarsă unele într-altele – de acest lucru trebuie să ținem seama în special, dacă vrem să înțelegem în mod just cum conlucrează cele trei părți constitutive ale organismului social tripartit.

Ei bine, organizarea capului este, în mod absolut sigur, acea organizare care – în primă instanță, ne-o arată starea de lucruri pur empirică – are cel mai mult de-a face cu cunoașterea, cel puțin cu cunoașterea matematică, acea cunoaștere care se apropie, în lumea exterioară, de om. Putem constata, în mod pur empiric, că la această organizare a capului, ceea ce putem numi dimensionalitate ne întâmpină, la început, doar sub o formă foarte vagă. Vom înțelege cel mai bine despre ce este vorba aici dacă vom avea în vedere trei activități ale omului; prima este cea pe care aș numi-o actul total de a vedea, văzul, observarea lumii cu ajutorul ochilor. Dar, după cum veți vedea imediat, este vorba de actul *total*, adică de observarea obiectelor exterioare cu ajutorul celor doi ochi ai noștri. În al doilea rând, brațele și mâinile omului, deși sunt fixate pe trunchi și deși, dintr-un anumit punct de vedere, fac parte din sistemul membrilor, se află totuși într-o legătură strânsă cu sistemul ritmic. Prin faptul că sunt fixate de trup în apropierea sistemului ritmic, ele au fost modificate de către viața și funcțiile ființei umane. Ca membre, ele sunt adaptate acelei vieți pe care o putem numi viață ritmică și, prin faptul că brațele și mâinile sunt situate spre exterior, ne putem lămuri, privindu-le, unele dintre lucrurile pe care nu ni le putem lămuri atât de ușor studiind părțile interne ale sistemului ritmic. Așadar, nota bene, esențialul constă în faptul că, ce-i drept, mâinile și brațele sunt membre, firește, dar că aceste membre, prin poziția deosebită pe care o au în organismul uman, au fost adaptate sistemului ritmic de către viață, de către aspectul funcțional. Puteți urmări această activitate a sistemului ritmic în brațe, în mâini, dacă vă gândiți cât de puternic se exprimă ceea ce trăiește în sentiment, adică ceva care are legătură cu sistemul ritmic, în gesturi, în mișcările libere ale brațelor și mâinilor. În viața umană, aceste membre au fost ridicate cu totul și cu totul pe o treaptă de trăire mai înaltă. Ele au fost create ca membre, dar nu sunt puse, ca la animal, în slujba în care se află de obicei membrele, ci au fost eliberate de slujba lor ca membre și ele devin, așa zice, ca vorbire invizibilă, o expresie a vieții de sentiment umane, fiind adaptate, deci, sistemului ritmic. Ca o a treia funcție, aș vrea să aduc în fața dvs. ceea ce putem studia drept mers, adică o activitate care se bazează în cel mai exact sens al cuvântului pe sistemul membrilor umane.

Vom aduce acum în fața sufletelor noastre, într-un mod cu adevărat științific, văzul, mișcarea membrilor și mersul. Văzul, prin cei doi ochi: Dacă-l privim în totalitatea sa, ne vom da seama că, în primă instanță, în mod independent de orice activitate a intelectului, cele văzute cu ochii ni se prezintă în două dimensiuni. Dacă vreau să vă descriu ceea ce percepe omul prin văz, conform cu dimensionalitatea, pot să desenez, pur și simplu, aici pe tablă, cele două dimensiuni (vezi desenul), sub forma a două coordonate perpendiculare una pe cealaltă. Aș vrea să desenez aceste două linii, pentru ca ele să concorde cu niște considerații ulterioare care decurg de aici, doar în mod punctat. Desenându-le numai punctat, aș vrea să arăt că, de fapt, când avem o percepție vizuală, această bidimensionalitate nici nu intră în conștiința noastră intelectuală.

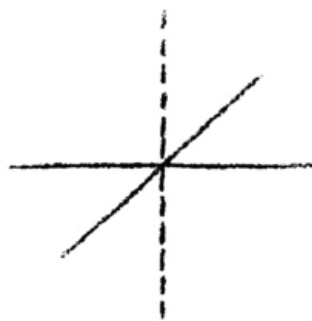

Altfel stau lucrurile cu cea de a treia dimensiune. Cea de a treia dimensiune, pe care am putea s-o numim adâncime, deci adâncimea văzută din direcția ochilor noștri, acea dimensiune care este situată pe direcția față-spate, nu stă gata făcută în fața sufletului nostru, în același sens, într-un mod cu totul independent de intelectul nostru. Ea stă în fața noastră drept activitatea pe care noi o desfășurăm ca operațiune interioară a intelectului, când lucrurile pe care de obicei le vedem în plan sunt întregite de noi prin dimensiunea adâncimii, sub formă de corpuri. În orice caz, la o observație mai grosieră, ceea ce facem noi aici se sustrage activității noastre conștiente. Dar dacă ne cufundăm într-un mod mai subtil în activitatea conștientă, ne vom da seama foarte bine că dimensiunea adâncimii este viețuită de noi într-un alt mod decât celelalte două, pe care le-aș numi dimensiunea înălțimii și dimensiunea lățimii. Putem sesiza foarte bine felul în care apreciem, în raport cu această dimensiune a adâncimii, la ce distanță de noi se află un obiect oarecare. Percepției obișnuite, percepției vizuale, i se adaugă ceva, când întregim în conștiință dimensionalitatea de pe o suprafață plană până la dimensionalitatea spațială de corp, astfel încât

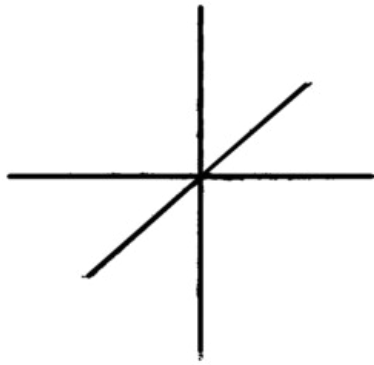
putem spune: Cât timp rămânem în interiorul conștiinței noastre, nu putem spune cum iau naștere dimensiunea înălțimii și cea a lățimii. Trebuie să luăm înălțimea și lățimea așa cum ne sunt date. Ele ne sunt date, pur și simplu, prin percepția vizuală. Nu tot așa este cu dimensiunea adâncimii, deci cu a treia dimensiune. O desenez aici, în perspectivă, ca linie continuă, vrând să dau astfel de înțeles că această linie continuă, ca dimensiune a adâncimii, are la bază o activitate care intră măcar ușor în conștiință, o activitate conștientă, hai să zicem semiconștientă, așa că putem spune: Când studiem actul de a vedea, ne sunt date, în primă instanță sub o formă pur ideatică, și anume, de-abia când pătrundem cu gândirea actul de a vedea, dimensiunea înălțimii și dimensiunea lățimii. Dimensiunea adâncimii are deja la bază o activitate a conștiinței, o punere în activitate semiconștientă a intelectului. De aceea, după cum veți fi auzit deja, explicarea anatomo-fiziologică a actului total al vederii trebuie să-i atribuie văzului – adică acelei activități care este văzul, înainte să înceapă activitatea intelectuală – numai procesul extinderii în plan văzute de noi. În schimb, ea trebuie să atribuie deja activității corticale – deci nu activității desfășurate de fasciculul piramidal, acest organ din corpul uman de care depinde activitatea vizualizantă a ochiului – comportamentul corporal în cadrul actului de a vedea; în ceea ce privește adâncimea, procesele anatomo-fiziologice trebuie să fie atribuite creierului mare, care este și mijlocitorul operațiunilor de voință ale intelectului. Noi putem studia într-un anumit fel adâncimea, chiar dacă, așa zice, ușor sesizată de către conștiință, în mod sintetic și analitic. Ea intră în sfera a ceea ce aș numi activitatea conștientă desfășurată de capul uman.

Dacă trecem acum de la actul de a vedea la acel act care ia naștere prin mișcarea brațelor și a mâinilor, se cere să ne cufundăm într-un element și mai greu de sesizat cu ajutorul conștiinței. Dar, oricum, putem deveni atenți la ceea ce se întâmplă când ne urmăm viața de sentiment sub forma activității libere desfășurate de brațele și mâinile noastre și a gesturilor, și putem deveni atenți și aici la ceea ce face omul, de fapt, așa cum devenim atenți la activitatea desfășurată de cei doi ochi ai omului, în ceea ce privește adâncimea. Ce ne face să percepem, propriu-zis, dimensiunea adâncimii? Poziția luată de ochiul stâng și de cel drept. Intersectarea dintre axa oculară dreaptă și cea stângă. Aprecierea cu intelectul – bazată pe activitatea capului – a adâncimii, depinde de faptul că această intersectare are loc la o distanță mai mare sau mai mică de noi înșine. Acea activitate care, propriu-zis, ne face să apreciem adâncimea, nu prea poate fi văzută din punct de vedere exterior. Dacă trecem de aici la activitatea brațelor și a mâinilor umane, vom constata că putem distinge deja în mod clar, chiar la o încordare destul de mică a conștiinței, că atunci când ne mișcăm brațele într-un cerc orizontal, această mișcare a brațelor are loc în mod conștient în dimensiunea stânga-dreapta, deci în dimensiunea pe care aș vrea s-o numesc lățime. Cine este în măsură să analizeze mai exact viața umană, va ști că tot ceea ce omul apreciază în privința acestei dimensiuni, lățimea, are legătură cu acea simțire pe care o avem prin faptul că ne știm un om care măsoară întreaga dimensiune a lățimii cu un braț stâng și cu un braț drept. Avem o trăire bazată pe sentiment a ceea ce numim simetrie, trăire care are loc, firește, mai ales în dimensiunea lățimii. Avem o asemenea trăire în special prin sentimentul pe care ni-l transmit brațul nostru stâng și brațul nostru drept. În orice caz, această percepție bazată pe sentiment a propriei noastre simetrii se traduce în special prin mișcările corespunzătoare ale brațului stâng și ale celui drept, pe care noi le simțim, astfel încât simțim că suntem simetrici în această mișcare unitară a brațului stâng și a celui drept. Percepția, bazată pe sentiment, a lățimii, ni se traduce, în special prin simetrie, într-o viață de reprezentare, și noi apreciem apoi simetria și în viața de reprezentare. Dar nu veți putea trece cu vederea faptul că această apreciere pe bază de reprezentare a simetriilor din dimensiunea lățimii este, de fapt, un aspect secundar, și că un om care ar putea doar să perceapă ceva simetric, dar n-ar avea nici un sentiment cauzat de simetrie, cauzat de corespondența dintre stânga și dreapta, ar viețui simetria doar într-un mod palid și sec și lucid și intelectual. Trăiește în mod just în tot ceea ce ne poate spune simetria, acela care poate să și simtă simetria. Dar noi putem simți, ca oameni, simetria, numai dacă, ușor de tot, suntem conștienți în permanență de faptul că mișcările brațului stâng și ale brațului drept, respectiv ale mâinii stângi și ale mâinii drepte, constituie o unitate. Pe ceea ce viețuim aici prin sentiment se bazează, de fapt, tot ceea ce putem viețui noi cu privire la dimensiunea lățimii.

Dar și de ceea ce, în legătură cu actul văzului, a fost desemnat de noi drept dimensiune a adâncimii, devenim totuși conștienți, într-un anumit mod, prin ceva care ia naștere tot datorită brațelor noastre. La fel cum intersectăm liniile vizuale, liniile văzului, tot așa ne încrucișăm și brațele, și aș putea spune că dacă ne încrucișăm brațele undeva, avem traducerea mai grosieră a actului de a vedea. Tocmai prin succedarea punctelor pe care le obținem când ne încrucișăm brațele, putem să ne transpunem în dimensiunea adâncimii, astfel încât, dacă viețuim complet ceea ce avem în organizarea brațelor noastre, nu avem deloc în fața noastră, gata făcută, cea de-a doua dimensiune, dimensiunea lățimii, așa cum o avem în fața noastră, gata făcută, în cazul actului de a vedea, ci dacă vrem să exprimăm în mod simbolic ceea ce ia naștere, cu privire la dimensionalitate, în organismul brațelor și al mâinilor, ar trebui să desenez în felul următor:

dimensiunea lățimii, dimensiunea adâncimii (liniile neîntrerupte). Și numai dimensiunea înălțimii, ea este gata pentru ceea ce eu viețuiesc prin organizarea brațelor mele (linia punctată). Când ne facem gesturile, când impregnăm în mod conștient, așa zice, cu gesturile noastre, acea suprafață care se compune din dimensiunea adâncimii și dimensiunea lățimii, noi lăsăm cu totul în inconștient dimensiunea înălțimii, cea de a treia dimensiune. Când intră în conștiința clară această a treia dimensiune? De-abia când mergem. Când ne mișcăm din loc, linia situată în această a treia dimensiune, în dimensiunea înălțimii, devine mereu alta, și chiar dacă această a treia dimensiune, care apare când mergem, intră doar foarte puțin în conștiința intelectuală, noi totuși nu putem trece cu vederea faptul că, în realitate, în cadrul operațiunilor intelectuale are loc lăuntric, într-un mod semiconștient, și aceea de a reflecta la cea de-a treia dimensiune. Bineînțeles, în conștiința exterioară grosieră, noi nu ținem seama de modificarea acestei linii din dimensiunea înălțimii. Dar, prin faptul că pur și simplu mergem și exercităm mersul drept act de voință, noi modificăm neconștient această linie din dimensiunea înălțimii și trebuie să ne spunem: Ceea ce se petrece în a treia dimensiune, pentru mers, este conștientizat într-un grad la fel de mic ca și ceea ce se petrece, pentru actul văzului, în dimensiunea adâncimii. Dacă vrem deci să desenăm acum dimensionalitatea în privința a ceea ce are loc cu ajutorul membrului propriu-zis, care nu e adaptat la nimic altceva decât la activitatea de membru, dacă studiem dimensionalitatea ocupându-ne de actul mersului, care este legat de picioare și de laba piciorului, vom putea spune: În acest act al mersului, noi simțim cu intelectul că acolo, înăuntru, are loc o activitate în cadrul tuturor celor trei dimensiuni, așa că trebuie să desenez actul mersului prin trei linii neîntrerupte.

Trăim deci – dacă reflectați încă o dată la cele spuse mai înainte, veți ajunge să aveți o conștiință clară a acestui lucru – în actul văzului, care ține în cea mai largă măsură de organizarea capului, o bidimensionalitate gata făcută și o activitate de producere a celei de a treia dimensiuni: adâncimea. Trăim dimensionalitatea în ceea ce am spus că este expresia sistemului ritmic, adică în mișcarea brațelor și a mâinilor, în așa fel încât în propriul nostru act viețuim complet două dimensiuni, iar cea de-a treia dimensiune se află tot gata făcută în conștiință, cum se află, de obicei, cele două dimensiuni care formează o suprafață, în organizarea capului, în actul de a vedea. De-abia în organismul propriu-zis al membrilor, care ține deci de sistemul al treilea, de sistemul metabolic al omului – pe acesta îl cunoaștem numai dacă studiem schimburile de substanțe care însoțesc mersul –, în acest al treilea sistem ni se dezvăluie tot ceea ce străbate spațiul în cele trei dimensiuni ale sale.

Acum nu mai e nevoie decât să faceți următoarea reflecție, pentru a ajunge la niște constatări extraordinare de importante. Tot ceea ce conține viața noastră de reprezentare este, de fapt, singurul conținut al conștiinței noastre deplin treze. Ceea ce este conținut în viața noastră de sentiment nu intră însă în conștiința noastră la fel de clar, cu aceeași claritate luminoasă. Vom mai vedea în cursul acestor expuneri că sentimentele propriu-zise nu au în conștiință o intensitate mai mare decât visele și că, întocmai ca și visele, ele sunt reproduse de viața diurnă, de viața de reprezentare deplin trează, că ele devin astfel reprezentări clare, intrând deci în conștiința clară; tot astfel și în viața trează de zi, sentimentele sunt însoțite neconștient de reprezentările care le exprimă. Aceasta face ca sentimentele noastre, care de obicei apar numai cu intensitatea vieții de vis, să intre în conștiința clară, împede, a vieții de reprezentare.

Conform cu entitatea lor, impulsurile de voință propriu-zise rămân cu totul în subconștient. Cum știm noi ceva despre voință? De fapt, în cunoașterea obișnuită, noi nu știm absolut nimic despre voința însăși, conform cu esența ei, și această afirmație chiar a fost făcută în mod documentat într-o psihologie cum este aceea a lui *Theodor Ziehen* [*Nota 13*], care, în cartea sa "Psihologie fiziologică", vorbește propriu-zis numai despre viața de reprezentare. Faptul pe care el nu-l cunoaște și pe care eu vi l-am prezentat adineori, acela că viața de sentiment este legată de organismul ritmic și că ea doar se aprinde în viața de reprezentare, este exprimat de *Theodor Ziehen* în mod abstract, în felul următor. El spune: Noi, ca psihologi, putem urmări de fapt numai viața de reprezentare și constatăm că anumite reprezentări sunt subliniate prin diferite sentimente. – Prin urmare, după părerea lui, sentimentele sunt doar niște însușiri ale vieții de reprezentare. Toate acestea sunt cauzate de faptul că un asemenea psiholog nu înțelege organizarea umană propriu-zisă, care este într-un tot așa cum am arătat mai înainte. Pentru că sunt legate de organismul ritmic, sentimentele rămân în starea de semiconștiință a visului, și rămâne cu totul în subconștient esența propriu-zisă a actelor de voință. Din acest motiv, ele nu mai sunt descrise deloc de către psihologii obișnuiți. Citiți expunerile bizare făcute de *Theodor Ziehen* însuși în legătură cu activitatea voinței și veți vedea că activitatea interioară a voinței – vom mai arăta în ce constă aceasta – scapă cu totul puterii de observare a acestor psihologi. Observației exterioare nu i se arată decât ceea ce noi putem vedea, adică rezultatul unui act de voință. Nu cunoaștem procesul interior, nu știm ce s-a petrecut pentru ca un impuls de voință să ne pună brațul în mișcare. Noi vedem doar brațul mișcându-se, așadar, observăm numai după aceea fenomenul exterior. Astfel, noi însoțim de reprezentări manifestările voinței noastre și considerăm că aceste manifestări ale voinței – care de altfel nu se sprijină decât pe ceva organic, pe sistemul metabolic și pe sistemul, legat de el, al membrilor – țin tot de reprezentare.

Dar de-abia în această parte a organismul uman, în sistemul metabolic, care corespunde din punct de vedere corporal vieții sufletești a actului de voință, ni se dezvăluie tridimensionalitatea, care, de aceea, este intim legată de un sistem al ființei umane a cărui activitate are loc, în esență, în inconștient. Așadar, în cunoașterea obișnuită, această tridimensionalitate nu ni se poate înfățișa în realitatea ei. Ea poate fi dezvăluită, așa cum vom vedea, numai dacă ajungem să privim în viața noastră de voință cu aceeași claritate luminoasă cu care privim de obicei în viața noastră de reprezentare. Acest lucru nu se poate face prin cunoașterea obișnuită, ci, după cum vom vedea, numai prin cunoașterea spiritual-științifică. Dar pe aceasta, pe întreaga activitate a omului, pe tot ceea ce trăiește în sistemul membrilor și al metabolismului, se bazează tridimensionalitatea, ca trăire subconștientă. Și ce se întâmplă? Mai întâi, ea e ridicată din subconștient, din sfera voinței și a membrilor, în sfera ritmică. Aici, ea nu mai e viețuită decât ca bidimensionalitate, iar a treia dimensiune, pe care omul o viețuiește încă în mod nemijlocit, în realitatea ei, în activitatea de voință, această a treia dimensiune, înălțimea, a devenit deja abstractă.

Vedeți cum aici, în organizarea umană, realitatea devine abstractă prin activitatea omului însuși. Dvs. viețuiți în subconștient dimensiunea înălțimii. Organizarea umană face ca această dimensiune a înălțimii să devină deja abstractă în organizarea ritmică, să devină o simplă linie trasată, un simplu gând. Și ce se întâmplă în organizarea neuro-senzorială? Amândouă dimensiunile devin abstracte. Ele nu mai sunt viețuite. Nu mai pot fi decât gândite cu intelectul, care se poate apropia de lucrul respectiv ulterior, astfel că în organul cunoașterii noastre obișnuite, în cap, noi nu mai avem decât posibilitatea de a exprima cele două dimensiuni în mod abstract, intelectual. Numai despre cea de-a treia dimensiune, adâncimea, mai avem o conștiință foarte slabă încă și în capul nostru. Vedeți deci, datorită faptului că avem în capul nostru această conștiință slabă a adâncimii, suntem în măsură să mai știm ceva, în starea de conștiință obișnuită, despre realitatea dimensiunilor. Dacă organizarea noastră ar face ca adâncimea, pe care de fapt o putem studia bine numai studiind actul de a vedea, să devină la fel de abstractă, atunci n-am mai avea decât trei linii abstracte. Nu ne-ar veni deloc gândul de a căuta realitățile corespunzătoare acestor trei linii abstracte.

V-am atras astfel atenția asupra realității a ceea ce în kantianism iese la lumina zilei într-un mod neconform cu realitatea. Acolo se spune că spațiul, cu cele trei dimensiuni ale sale, e conținut în mod aprioric în organizarea umană [*Nota 14*], și că, de fapt, organizarea umană își transpune trăirile ei subiective în spațiu. De ce a ajuns Kant la această unilateralitate? Deoarece nu știa că acel ceva pe care noi îl viețuim numai în ușorul ecou al dimensiunii adâncimii prin organizarea noastră neuro-senzorială, dar pe care, de altfel, îl viețuim în mod abstract, este viețuit în mod real în subconștient, apoi este trimis sus, în conștiință, fiind transformat astfel într-o abstracțiune, cu excepția acestui mic rest, care este dimensiunea adâncimii. Noi viețuim tridimensionalitatea prin propria noastră organizare umană. Ea există în realitatea ei în sistemul voinței și – din punct de vedere fiziologic-fizic – în sistemul metabolismului și al membrilor. În primă instanță, ea este inconștientă pentru conștiința obișnuită și devine conștientă pentru această conștiință obișnuită numai în abstractismul spațiului

matematic-geometric.

Am vrut să dau, pentru început, un exemplu despre felul în care știința spirituală se poate adânci în activitatea ființei umane, arătând că ea nu se oprește la niște abstracțiuni de felul apriorismului kantian referitor la spațiu și timp, că ea se adâncește într-un mod cu adevărat concret în realitatea ființei umane și ajunge astfel să afle cum se desfășoară de fapt lucrurile în om. Am vrut să vă dau tocmai acest exemplu, pentru că exemplul care ilustrează importanța propriu-zisă a spațiului, așa cum voi mai arăta, ne duce la o cunoaștere mai exactă, multilaterală, a esenței matematicii.

Vom continua mâine.

Rudolf Steiner
DESPRE ENIGMELE SUFLETULUI

Antropologie și antroposofie
Max Dessoir despre antroposofie
Franz Bretano

GA 21

Traducere din limba germană de biolog Diana SĂLĂJANU

Nr. bibliografic 21
Rudolf Steiner, *Von Seelenrätseln*
Editura Rudolf Steiner, Dornach/Elveția, 1983

© Toate drepturile pentru traducerea în limba română sunt rezervate
Editurii **UNIVERS ENCICLOPEDIC GOLD**
București 2010

Coordonatorul colecției: biolog dr. PETRE PAPACOSTEA
Redactor: MARIA STANCIU
Tehnoredactori: MARIANA MÎRZEA
Coperta: SILVIU IORDACHE

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
STEINER, RUDOLF
Despre enigmele sufletului / Rudolf Steiner ; trad. de Diana Sălăjanu. - București : Univers Enciclopedic Gold, 2010
ISBN 978-606-8162-20-1
ISBN 978-973-633-024-7

I. Papacostea, Petre (trad.)
141.133

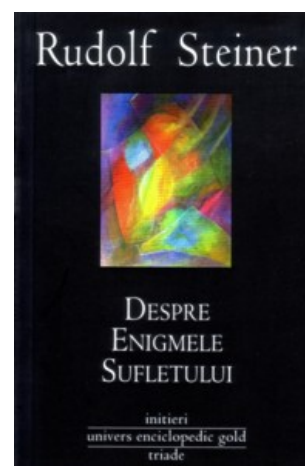
GRUPUL EDITORIAL UNIVERS ENCICLOPEDIC GOLD
Str. Luigi Cazzavillan nr.17, sector 1, București
Tel.: 021 317 88 38; Fax: 021 317 88 42
email: difuzare@universenciclopedic.ro
www.universenciclopedic.ro

Societatea antroposofică din România
Strada Vișinilor nr. 17, sector 2, București
Tel.: 021 232 20 57
www.antroposofie.ro
email: romantrop@yahoo.com

ISBN 978-606-8162-20-1
ISBN 978-973-633-024-7

COPERTA IV

Alcătuind cuprinsul acestei lucrări, Rudolf Steiner revelează „câteva din firele științifice care trebuie trasate pornind de la antroposofie la psihologie și la fiziologie”. Cunoașterea va trebui atunci să fie extinsă ținând cont de enigmaticele aspecte ale vieții sale interioare, privite din perspective multiple. În această carte, Rudolf Steiner prezintă pentru prima dată în scris aspectele semnificative ale configurării întregite a ființei omenești: corpul fizic, organismul sufletească și configurația spirituală.

CUPRINS

Treptele adevărului (biolog dr. Petre Papacostea)

În legătură cu publicarea conferințelor lui Rudolf Steiner

Cuvânt înainte

I. Antropologie și antroposofie

II. Max Dessoir despre antroposofie

III Franz Brentano

IV Extinderi formulate pe scurt ale conținutului acestei scrieri

1. Justificarea filosofică a antroposofiei
2. Apariția „limitelor cunoașterii”
3. Despre abstractismul noțiunilor
4. O caracteristică importantă a percepției spirituale
5. Despre baza reală a raportului intențional
6. Dependențele fizice și spirituale ale entității umane
7. Disocierea făcută de Franz Brentano între sufletesc și extra-sufletesc
8. O obiecție ridicată adesea împotriva antroposofiei
9. Observație finală

Note

Rudolf Steiner

OBSERVAREA NATURII.

MATEMATICA.

EXPERIMENTUL ȘTIINȚIFIC ȘI REZULTATELE CUNOAȘTERII

DIN PUNCTUL DE VEDERE AL ANTROPOSOFIEI

GA 324

CONFERINȚA a III-a

Stuttgart, 18 martie 1921^[Nota 15]

Ieri am încercat să arăt câteva lucruri care ne pot conduce spre originea reprezentării aspectelor dimensionale ale entității umane. Voi lăsa acum deoparte, pentru început, ceea ce mi-am permis ieri să aduc în fața dvs. Fiindcă în cazul expunerilor de știință spirituală, când se pune problema ca ele să fie puse în lumină din direcția cealaltă, din direcția fizic-empirică, e necesar să ne apropiem de ele din diverse direcții, și așa mi-am propus să fac și în cadrul acestor expuneri, dar astăzi vreau să adaug la cele spuse ieri alte câteva lucruri, pentru ca, în cele din urmă, să putem aduna într-un întreg diferitele expuneri izolate și să le ridicăm la nivelul unor expuneri spiritual-științifice.

Se spune extrem de des că expunerile spiritual-științifice îl privesc numai pe acela care știe să facă ceva cu forma specială de a privi lucrurile care stă la baza prezentării unor asemenea rezultate spiritual-științifice. Putem admite, într-un anumit sens foarte restrâns, dar numai într-un sens foarte restrâns, că cineva poate să aibă acest sentiment. Dar întotdeauna esențialul este dacă ceea ce se spune pe baza cercetărilor spiritual-științifice poate să fie înțeles sau nu, în conținutul său, de toată lumea, fără ca auditorii să se ridice pe treapta unei anumite clarvederi, și tocmai acesta este lucrul pe care aș dori să-l pun în lumină, până la un anumit punct, prin aceste conferințe: faptul că rezultatul cercetărilor spiritual-științifice poate să fie înțeles foarte bine de mintea umană sănătoasă. Dar pentru aceasta e necesar să ne adâncim în mod real în ceea ce știința spirituală are de spus pentru justificarea ei, din cele mai diferite direcții. Și printre lucrurile care pot fi spuse pentru a se respinge știința spirituală nu se numără obiecția prin care s-ar spune: Dacă privim natura din jurul nostru, așa cum ne este dată în experiența exterioară, ea poate fi explicată prin sine însăși, și nu avem nici o nevoie să ne ridicăm de la această posibilitate de explicare a ei la cine știe ce alte premise reale, care de-abia ele ar face să devină inteligibile lucrurile care ne înconjoară și în lumea senzorială. – Fiindcă eu însumi voi fi întotdeauna cel dintâi care va sublinia că, dintr-un anumit punct de vedere, lumea senzorială din jurul nostru poate fi explicată din ea însăși. Eu am arătat cândva, folosind, o mărturisesc eu însumi, o comparație ce nu depășește decât foarte puțin banalul, cum înțeleg eu aceasta. Am spus atunci: Dacă un om înțelege modul de funcționare al unui ceas, el nu are nevoie să apeleze la cine știe ce cauze explicative din lumea aflată în afara ceasului, dacă vrea să-și explice mecanismul ceasului din acesta însuși. Dintr-un anumit punct de vedere, mecanismul ceasului se explică perfect din el însuși. Dar aceasta nu înseamnă că, dintr-un alt punct de vedere, pentru explicarea completă a ceea ce avem de fapt în mână când ținem în ea un ceas, nu mai avem nevoie de intelectul celui care a făcut ceasul și de alte asemenea lucruri, adică de ceva aflat cu totul în afara ceasului. Pur și simplu, anumite probleme nu pot fi rezolvate așa repede cum se crede în general și de aceea, dacă vrem să ne formăm o părere despre întreaga alcătuire, despre esența propriu-zisă a cercetărilor spiritual-științifice, e necesar să ne adâncim în detaliile descrierii, să studiem felul cum știința spirituală însăși aplică ceea ce crede că trebuie să scoată la lumină pe tărâmul ei spiritual în aria observației senzoriale obișnuite, date în mod empiric. Pe această temă aș vrea să vă spun astăzi câte ceva.

Trebuie să stabilesc aici, mai întâi, o premisă, pe care în zilele următoare o voi explica mai exact, în ceea ce privește modul său de apariție. Trebuie să presupun, pentru început, că cercetarea propriu-zisă a tărâmului spiritual-științific duce, în primă instanță, la un alt mod de cunoaștere, aș putea spune, la o altă dispoziție sufletească față de realitate, decât este cea din viața diurnă obișnuită sau din știința obișnuită. Am dat primei trepte a acestei – dacă vreți, puteți să folosiți acest termen – cunoașteri suprasensibile numele de treaptă imaginativă. Am de gând să arăt mai târziu cum se ajunge, prin anumite exerciții practice de sufletul uman, pe această treaptă imaginativă a cunoașterii. Dar astăzi aș vrea să explic, deocamdată, ce este cunoașterea imaginativă în esența ei și pentru aceasta e necesar să ne întoarcem iarăși la ceea ce am explicat ieri în legătură cu esența, nu atât a matematicii, cât mai ales a activității matematice.

Am încercat să caracterizez deosebirea care există, în ceea ce privește conținutul conștiinței noastre, între situația în care, pe de-o parte, ne cufundăm într-un fenomen oarecare, oferit de lumea senzorială exterioară, pe care noi îl împânzim apoi în interior cu operațiunile noastre intelectuale, pe care-l împânzim, de asemenea – o spun ca să fie ceva complet – cu impulsuri de sentiment și de voință și, pe de altă parte, situația când cunoaștem matematic. Ușor ne putem da seama că ceea ce are loc, în primă instanță, în sufletul omului, este, exprimat în mod pur exterior, un fel de interacțiune, o interacțiune nemijlocită între om și o lume exterioară, de o natură oarecare. Vă rog să luați ceea ce vă spun acum numai conform conținutului său real. Nu vreau să emit nici un fel de ipoteze. Nu vreau să fac nici o afirmație despre vreo realitate aflată în dosul obiectului, ci vreau doar să arăt, pentru început, ce anume există în conștiința noastră foarte obișnuită când ne situăm în acest fel în fața lumii exterioare, încercând să o cunoaștem. Această cunoaștere n-ar avea nici un sens, dacă n-am presupune că ne aflăm într-o interacțiune nemijlocită cu o lume exterioară oarecare.

În cunoașterea matematică, în cunoașterea matematică de rangul întâi, aș zice, adică în activitatea matematică pură, situația e alta. Spun "alta", gândindu-mă la cazul în care, fără a ne ocupa de un conținut concret, exterior, senzorial oarecare, trăim în mod pur în domeniul geometriei sau în domeniul aritmetic-algebric și facem deducții pure în acest domeniu. Ceea ce așezăm în fața sufletului nostru, în domeniul activității aritmetic-algebric-geometrice, în concretețe interioară – absolut indiferent că e vorba de domeniul elementar al teoremei lui Pythagora sau de o problemă legată de teoria funcțiilor superioare – este ceva care, la început, trăiește cu totul și cu totul în activitatea de urzire sufletească, dacă pot să mă exprim astfel, deci ceva care este viețuit printr-o activitate permanentă și prin contemplarea propriei activități. Această activitate matematică de prim ordin – cum am spus, dacă-mi dați voie să mă exprim astfel –, care se desfășoară în întregime în cadrul trăirii sufletești, noi o aplicăm apoi, în științele matematizante ale naturii, sau poate și în alte domenii ale existenței, asupra lumii exterioare. și constatăm. pur și simplu. în cadrul acestei activități. că ceea ce am trăit mai întâi pur lăuntric. poate fi aplicat

asupra lumii noastre exterioare senzoriale. Deja din faptul că ceea ce am trăit astfel poate fi aplicat lumii senzoriale exterioare, reiese că cele trăite de noi trebuie să aibă doar un caracter de imagine, un caracter care poate fi caracterizat în felul următor: Ceea ce noi viețuim în matematică, încă nu are, ca atare, nici un conținut, nimic din conținutul pe care-l găsim afară, în lumea din jurul nostru. Din acest punct de vedere, ceea ce există în activitatea matematizantă este cu totul lipsit de conținut, adică este o simplă imagine. – În ce măsură spațialitatea, care în activitatea matematică este o simplă imagine, se încadrează totuși într-o realitate, am arătat ieri, când am vorbit despre dimensionalitate. Dar ceea ce dezvoltăm noi în domeniul matematicii este o simplă imagine. Dacă n-ar fi o simplă imagine, noi n-am putea proceda așa cum procedăm atunci când, de exemplu, aplicăm matematica asupra științelor naturii. Fiindcă atunci în actul cunoașterii ar trebui să se reverse o realitate și nu o simplă imagine. Dar noi devenim conștienți de faptul că ceva real nu se contopește cu actul cunoașterii, noi devenim conștienți de aceasta atunci când săvârșim acest act al cunoașterii, când desfășurăm o activitate reală.

Ei bine, dacă, pe de-o parte, cunoaștem acest caracter de imagine al matematicii, fiindu-ne însă clar pe de altă parte că noi viețuim aceste imagini matematice, atunci avem totuși un conținut al conștienței, chiar dacă, ce-i drept, la început, lipsit de un conținut real anume, care poate fi foarte bine viețuit de noi în caracterul său de imagine, ba chiar poate fi viețuit în caracterul său de imagine tocmai datorită faptului că noi înțelegem și pătrundem în întregime, așa zice, cum rămân ascunse anumite lucruri, a căror existență trebuie s-o presupunem totuși în ceea ce se oferă simțurilor noastre, în comparație cu ceea ce noi viețuim când facem matematică. Când facem matematică, noi ne aflăm de fapt, cu totul în interiorul a ceea ce se petrece. Când facem matematică, putem spune că suntem total uniți cu ceea ce se petrece. Acest lucru, împreună cu caracterul de imagine al matematicii, ne permite să dobândim în cadrul conștienței noastre o reprezentare absolut clară a ceea ce viețuim propriu-zis în matematică și acesta este motivul pentru care, în cadrul activității matematice, avem o certitudine atât de extraordinar de mare, încât, atunci când facem matematică, știm într-adevăr că ne mișcăm pe un teren în care domnesc niște certitudini ale cunoașterii. Poate că unora dintre aceia care se ocupă de aceste lucruri li s-a întâmplat să observe deosebirea dintre studierea realităților senzoriale exterioare și studierea a ceea ce există în domeniul matematicii pure. Înainte de toate, când desfășurăm o activitate matematică putem fi siguri că urmărim în permanență tot ceea ce facem cu o conștiență luminoasă, clară, și cred că nu spun prea mult dacă afirm că putem aprecia claritatea conștienței luând matematica drept domeniul în care această claritate a conștienței se manifestă în modul cel mai clar. Nu ne putem îndoi nicicum de faptul că fiecare mișcare – dacă mă pot folosi, la figurat, de această expresie – pe care o săvârșim când facem matematică este însoțită – acest lucru fiind ceva ce poate fi perceput în interior – și de activitatea pe care noi o desfășurăm în mod voit. S-ar putea spune că atunci când facem matematică ne avem cu totul în mână pe noi înșine.

Vedeți dvs., ceea ce trăiește în dispoziția sufletească a matematicianului este și țelul eforturilor depuse de cel ce vrea să se înalțe la activitatea de reprezentare imaginativă. Când facem matematică, noi avem drept conținut sufletească tot ceea ce are legătură cu numerele – lucru despre care vom mai vorbi – și ceea ce ține de spațiu și altele asemenea. Prin urmare, noi avem în interiorul sufletului nostru un anumit teren al unui conținut de imagini absolut precis. Evoluția spirituală care duce la cunoașterea imaginativă caută să aibă un alt conținut de imagini, într-o dispoziție sufletească absolut asemănătoare, și aici ajung la următoarele.

Când aplicăm matematica asupra naturii exterioare, nu putem face altfel – și așa vom face dacă am lucrat mult în această direcție – decât să aplicăm acest mod matematic de a aborda natura, în primă instanță, numai asupra a ceea ce, în sânul naturii exterioare, poartă numele de lume minerală. Lumea minerală ne oferă ceea ce, într-un anumit sens, poate fi abordat în mod pur matematic. În momentul în care ne înălțăm de la lumea pur minerală la cea vegetală, la celelalte regnuri ale naturii, modul de abordare matematic obișnuit nu ne mai poate fi de nici un folos. Ei bine, cel ce vrea să se înalțe la modul de reprezentare imaginativ ar vrea să dobândească în sufletul lui ceva care să nu mai cuprindă doar niște formațiuni pur geometrice sau niște combinații de numere, ci el ar vrea să aibă niște formațiuni care să trăiască în suflet exact în același fel ca și formațiunile matematice, dar care, în conținutul lor, să depășească sfera matematicii. El ar vrea să aibă în sufletul lui niște formațiuni pe care să le poată aplica la regnul vegetal exact la fel cum poate aplica formațiunile matematice la regnul mineral. De aceea – așa cum am mai spus deja, despre diferitele metode care duc la cunoașterea imaginativă voi vorbi mai târziu – trebuie să facem în așa fel încât tot ceea ce duce la o cunoaștere imaginativă să se desfășoare într-o dispoziție a sufletului care să aibă aceeași valoare ca și cunoașterea matematică. Vreau să spun că cea mai bună cale de a ne pregăti pentru dezvoltarea cunoașterii imaginative este aceea de a ne fi ocupat înainte cât mai mult de matematică, nu atât pentru a ajunge la diferite cunoștințe matematice particulare, ci pentru a ajunge să știm printr-o trăire proprie clară ce face sufletul uman, propriu-zis, când se mișcă în lumea formațiunilor matematice. Această activitate a sufletului uman, această activitate deplin conștientă a sufletului uman trebuie să fie aplicată cum într-un alt domeniu, ea trebuie aplicată în așa fel încât, exact așa cum facem în matematică din formațiunile noastre interioare – dacă mă pot folosi acum de această expresie într-un sens lărgit –, să construim alte formațiuni, prin care să putem pătrunde în viața vegetală, sau să impregnăm viața vegetală, exact la fel cum putem impregna cu formațiunile matematice entitatea minerală, entitatea chimic-fizică ș.a.m.d.

Trebuie să subliniez acest lucru în mod cu totul deosebit, fiindcă, folosindu-se, în sens grosolan, expresia de "clarviziune" pentru a se desemna ceea ce în știința spirituală se manifestă drept clarvedere spirituală, prin expresia "clarviziune" se înțeleg lucruri destul de confuze și pentru că, foarte adesea, ceea ce poate fi desemnat, desigur, drept clarvedere – cuvintele nu contează – este confundat prea ușor cu toate acele fenomene care apar în constituția umană atunci când funcțiile conștienței sunt diminuate, astfel încât, așa zice, ele cad sub nivelul a ceea ce este conștiența de toate zilele, cum se întâmplă în hipnoză, sub influența unor reprezentări cu putere de sugestie și altele de acest fel. Ceea ce înțelegem noi aici prin dobândirea vieții imaginative nu are nimic comun cu o asemenea diminuare a conștienței, cu o asemenea pătrundere într-o zonă subconștientă; în cazul cunoașterii imaginative este vorba de o ridicare a conștienței la un nivel mai înalt, de o deplasare cu conștiența tocmai în direcția opusă celei spre care se tinde prin ceea ce se numește clarvedere în sensul grosolan al cuvântului. În cazul clarvederii înțelese în sens grosolan este vorba întotdeauna, propriu-zis, de o "neclar-vedere"*, și ar fi bine dacă am putea spune, fără a fi înțeleși greșit, că tendința de a ne înălța la cunoașterea imaginativă este un efort real de a ajunge la clarvedere. Nu e nevoie decât să comparați ceea ce eu am numit "neclar-vedere" cu cele ce v-am caracterizat aici în câteva cuvinte. La tot ceea ce vă întâmpină în cazul unei dispoziții sufletești mai mult sau mai puțin mediu-nice, veți vedea o diminuare a conștienței, fie prin faptul că diminuarea conștienței a fost obținută pe cale artificială, fie că omul care e folosit ca medium este din capul locului cam slab de minte, astfel încât conștiența sa poate fi diminuată fără nici o greutate. Este întotdeauna ceva pe care în mod absolut sigur nu-l puteți compara cu o dispoziție sufletească a cărei viață se desfășoară într-o claritate atât de luminoasă cum poate fi dispoziția sufletească în care facem matematică. Ceea ce mulți numesc astăzi clarvedere – veți fi constatat deja acest lucru – are foarte puțin de-a face cu efortul de a-ți cuceri o dispoziție sufletească de o claritate matematică, dimpotrivă, în aceasta există de obicei tendința de a te cufunda cât mai mult în întunericul unor lucruri confuze. Ceea ce voi descrie aici în continuare drept vedere imaginativă vrea să lucreze într-un mod diametral opus.

* În germană, *Hellsehen* = a vedea clar, luminos; *Dunkelsehen* = a vedea nedar, întunecat (cuvânt creat de Rudolf Steiner, nota trad.).

Ei bine, vederea imaginativă este, fără îndoială, ceva care trăiește în suflet în așa fel încât poate deveni prezent în acest suflet numai dacă este dezvoltat prin efort conștient. La urma urmelor, nici copilul de cinci ani încă nu este matematician. Imaginativitatea matematică trebuie și ea dezvoltată mai întâi și nu trebuie să ne mire faptul că ceea ce duce de la starea prematematică la starea sufletească pe care o manifestăm în activitatea matematică poate fi continuat, într-un anumit sens, că, așadar, ceea ce, prin matematică, a fost adus deja la o anumită claritate luminoasă a trăirii interioare poate fi dezvoltat și mai departe. Acum se pune însă întrebarea dacă are dreptate acela care

spune: Da, dar trebuie stabilite legăturile cu ceea ce este observația senzorială obișnuită. Într-un anumit sens, el are perfectă dreptate, și se pune problema de a urmări într-adevăr aceste legături în mod real, în aspectele lor concret-individuale.

Să mai privim o dată, în acest scop, ceea ce am numit ieri organizarea neuro-senzorială a omului. Organizarea neuro-senzorială a omului este concentrată mai ales în capul uman, deși am spus deja ieri că ea își are sediul numai în principal în capul uman, că ea se răspândește, la rândul ei, în întreaga organizare umană. Numai că această organizare a capului poate fi privită și în felul următor. Să pornim de la ceva care mult timp a făcut anumite greutăți științei moderne. Am discutat despre aceste greutăți în cartea mea *Enigmele filosofiei*, în capitolul pe care l-am intitulat "*Lumea ca iluzie*". Gândirea modernă, în general, întâmpină mari greutăți când e vorba să stabilească o legătură între impresia pe care o face asupra omului lumea senzorială exterioară și ceea ce e viețuit apoi de fapt în interiorul omului, ca reprezentare, sau deja, să zicem, în conținutul senzației. Din cauza acestor greutăți, s-a ajuns să se spună: Ceea ce se petrece afară, în exteriorul nostru, nu poate să devină nicidecum conținutul conștiinței noastre, ci ceea ce devine un conținut al conștiinței noastre izvorăște de fapt din suflet, ca reacție la impresia făcută de lumea exterioară. Fiindcă impresia făcută de lumea exterioară rămâne, propriu-zis, în afara sferei perceptibilului. În sfera perceptibilului este conținut de fapt numai ceea ce iese din suflet ca reacție la ceva perceptibil. – O vreme, oamenii și-au reprezentat situația într-un mod cam grosolan, spunându-și – și mulți mai spun așa și în ziua de azi -: Afară, în lume, există vibrațiile unui mediu oarecare, niște vibrații având viteză foarte mare, și ceea ce există afară sub formă de vibrații face o impresie asupra noastră într-un anumit mod, sufletul reacționează și noi proiectăm din suflet, ca prin vrajă, întreaga lume plină de culori, întreaga lume pe care o putem numi lumea ochilor noștri. Ceea ce am răspândit de jur împrejurul nostru, pentru conștiința noastră, întreaga lume de culori, reprezintă de fapt numai reacția sufletului la ceea ce există afară în necunoscut, sub forma unor vibrații oarecare ale unui mediu care umple spațiul. – Prin aceasta, am vrut doar să arăt cum își reprezintă oamenii asemenea lucruri iar acum aș vrea să vă prezint ceva care, în primă instanță, vă va înfățișa un alt mod de a privi problema.

Dacă vă întoarceți mai întâi la punctul de plecare al conferinței de ieri, la studierea actului total al văzului, a actului de a vedea în general, veți avea o bază pentru studierea aceluiași proces și la celelalte simțuri. Cu ce avem de-a face, propriu-zis, când încercăm să înțelegem ce reprezintă pentru om percepția senzorială exterioară? Să ne gândim întâi, ca să ne facem o imagine concretă, la lumea ochiului. Nu se va putea ignora faptul că – acum procedez în mod pur descriptiv –, dacă studiem ochiul, deși trebuie să considerăm că el este un mădular viu în întreg organismul nostru viu, trebuie să consemnăm în interiorul acestui ochi, în timp ce are loc actul de a vedea, niște procese de felul celor pe care le putem urmări în lumea exterioară, care poate fi numită, în sensul cel mai larg al cuvântului, lume minerală. Deși ochiul este ceva viu, noi putem construi felul cum lumina intră în ochi, cum, datorită unei anumite organizări a ochiului, se întâmplă apoi ceva asemănător cazului în care facem ca lumina să cadă printr-o fantă oarecare pe un perete și să apară o imagine... Într-un cuvânt, putem construi în continuare, până foarte departe, în interiorul ochiului, lucruri pe care ne considerăm îndreptățiți să le construim în cadrul lumii exterioare mecanic-minerale. Putem continua, într-un anumit sens, în interiorul organismului uman această activitate de construire care are loc în aria lumii exterioare mecanic-minerale. Chiar dacă la celelalte simțuri situația e puțin diferită în raport cu aceea a ochiului, putem privi ochiul ca pe reprezentantul șirului de fenomene care intră aici în considerare. Procesele care au loc aici și pe care noi le urmărim prin construcțiile noastre se petrec exclusiv în interiorul ochiului și deci în interiorul organismului nostru; se pune problema dacă suntem în stare să aflăm cumva ce se petrece de fapt în interiorul organismului nostru. Dacă rămânem la un mod absolut exterior de a privi lucrurile, ne vom spune cam așa: Ei bine, o lume exterioară necunoscută oarecare face o impresie asupra ochiului. În interiorul ochiului are loc ceva care, la rândul său, face o impresie asupra nervului vizual ș.a.m.d. – până la organele noastre centrale. Apoi, pe o anumită cale, necunoscută nouă, ia naștere reacția în suflet. Noi facem să apară în suflet întreaga lume multicoloră, ca reacție la această impresie.

Toate acestea constituie un mod de a privi lucrurile care ne duc spre un abis, și numeroși cercetători din epoca noastră recunosc deja în mod hotărât că printr-o asemenea metodă de cercetare, prin faptul că, în primă instanță, studiem în mod pur exterior ceea ce se află în fața ochilor, apoi procesele din ochi, apoi – în măsura în care acest lucru este posibil în zilele noastre – procesele care au loc mai departe, în creier ș.a.m.d. – asemenea cercetători recunosc că, de fapt, chiar dacă am putea să ajungem până la aspectele ultime, n-am ajunge decât la niște procese sau percepții materiale și că pe această cale nu va putea fi găsit niciodată punctul în care se produce de fapt reacția unei vieți sufletești la această impresie exterioară; astfel încât, printr-un asemenea mod de a studia lucrurile, nu vom putea să înțelegem niciodată ce trăim de fapt când intrăm în contact cu lumea exterioară. Putem studia problema în acest fel, dar nu vom înțelege niciodată ce trăim când intrăm în contact cu lumea exterioară.

Dacă cercetătorul spiritual dezvoltă însă în interiorul lui ceea ce eu numesc cunoaștere imaginativă, pentru el întreaga problemă se transformă într-o altă problemă. Cercetătorul spiritual nu mai trebuie să vadă în interiorul ochiului doar ceea ce este construit în sensul lumii exterioare fizic-minerale, ci ajunge să perceapă cu adevărat în ochi ceva care poate fi înțeles de el, dacă și-a dezvoltat facultatea imaginativă. Nu-i așa, pe de-o parte, în activitatea imaginativă matematică noi procedăm, față de lumea exterioară fizic-minerală, în așa fel încât impregnăm această lume exterioară cu ceea ce este geometric, aritmetic și simțim că ceea ce am elaborat mai întâi prin activitate matematică, în cadrul ariei conștiinței noastre, se unește, în acest mod de a privi lumea, cu procesele exterioare. Dar, pentru cel ce și-a dezvoltat facultatea imaginativă, nu coincide în mod nemijlocit cu procesele din ochi doar ceea ce a elaborat prin activitate matematică, ci și ceea ce el își pune în față în imaginile activității de reprezentare imaginativă. Cu alte cuvinte: Privind ochiul, omul care și-a dezvoltat facultatea imaginativă posedă conținutul mai larg, și acest conținut este de așa natură, încât omul respectiv știe acum și că: cu activitatea mea imaginativă eu percep o realitate, la fel cum, de obicei, în cazul naturii exterioare fizic-minerale, prin activitatea mea matematică, eu percep o realitate.

Așadar, să ne înțelegem bine: În primă instanță, în cercetarea spirituală aplicăm asupra ochiului acele metode care de obicei sunt folosite în mod exterior, cu ajutorul matematicii, în cercetarea naturii. Constatăm însă, dacă ne-am dezvoltat mai întâi facultatea reprezentării imaginative, că în raport cu ochiul avem o realitate pe care n-o avem când ne aflăm numai în fața lumii exterioare fizic-minerale. Căci, la început, pentru acela care a avansat până acolo unde poate să-și formeze reprezentări imaginative, materia fizică exterioară nu devine altceva decât este ea pentru conștiința obișnuită. Să reținem bine acest lucru: Puteți să fi dezvoltat într-un mod oricât de ager în dvs. facultatea de reprezentare imaginativă; dacă ați dezvoltat-o în mod just și dacă știți care este dispoziția sufletească justă în activitatea de reprezentare imaginativă, nu veți putea afirma că în ceea ce vedeți drept proces fizic sau chimic sau chiar drept alt proces, care se desfășoară în sfera pur mecanică, vedeți mai mult, în primă instanță, decât vede acela care are simțurile lui sănătoase și mintea lui sănătoasă. Cine afirmă, referindu-se la clipa următoare, că în aria lumii anorganice vede altceva decât un neclarvăzător, se află pe o cale greșită în cunoașterea spirituală, nu se află pe calea justă a cunoașterii spirituale. Un asemenea om va vedea, probabil, tot felul de fantasmе, dar entitățile spirituale ale lumii nu i se vor dezvălui în adevărata lor înfățișare. Dimpotrivă, în momentul în care implicăm în aria observației noastre ochiul uman, avem în activitatea noastră imaginativă exact aceeași trăire pe care o avem de obicei când desfășurăm o activitate matematică în raport cu natura exterioară. Cu alte cuvinte: Dacă privim ochiul uman viu, dacă facem din el un obiect al observației, dacă-l luăm în sfera observației noastre, de-abia după ce ne-am dezvoltat facultatea imaginativă vom ști că ne aflăm în fața unei realități depline, dacă putem extinde asupra ochiului nu numai activitatea de construire matematică, ci dacă putem extinde asupra acestui ochi și activitatea de construire în sfera imaginativă.

Ce rezultă de aici? Rezultă deci că eu pot construi în ochi. să zicem. un proces cu totul după modelul construcțiilor matematice din aria lumii

materiale empirice. Eu știu că acest proces din ochi trebuie construit exact la fel cum construim ceva într-o cameră obscură în lumea exterioară mineral-mecanică. Dar eu știu, și că această întreagă serie în care eu construiesc mai conține și altceva, pe care, dacă vreau să procedez la fel cum procedez cu activitatea matematică față de natura anorganică, îl pot pătrunde numai prin cunoașterea imaginativă. Dar ce înseamnă aceasta? În ochiul uman există ceva care nu există în natura anorganică și ceea ce există în ochiul uman, ceea ce în natura anorganică nu există, este recunoscut drept realitate numai dacă ne unim cu el exact la fel cum în matematică ne unim cu lumea anorganică. După ce am săvârșit acest act, ne spunem: am ajuns până la corpul eteric uman. Am sesizat prin activitatea imaginativă natura eterică a omului, așa cum de obicei sesizăm prin matematică natura anorganică din exterior.

Se poate indica deci în mod absolut precis ce avem de făcut pentru a descoperi într-un organ de simț, prin facultatea imaginativă, etericul. Nu ajungem nicidecum la reprezentarea unui corp eteric uman pe o cale confuză, fantasmagorică, ajungem la această reprezentare dacă dezvoltăm mai întâi facultatea imaginativă și dacă arătăm apoi, în cazul unui obiect potrivit – în primă instanță, ne arătăm nouă înșine – că conținutul activității de reprezentare imaginativă se poate uni cu realitatea obiectivă corespunzătoare, la fel cum, de obicei, activitatea matematică se unește cu realitatea sa obiectivă.

Ce rezultă însă de aici pentru constituția omului? Rezultă că putem face în așa fel încât ceva care trăiește în noi, care există în noi, corpul eteric uman, să avanseze într-un anumit sens, astfel încât să coincidă cu natura anorganică exterioară. Și ceea ce putem afirma în legătură cu ochiul este valabil și pentru celelalte simțuri, deci: Propriu-zis, în cazul unuia dintre simțurile noastre, avem următorul fenomen: pentru început, trebuie să ținem seama de existența, în organismul nostru, a unei cavități, dacă-mi dați voie să folosesc o expresie grosolană. – În cazul ochiului, organismul ar fi acela care se asociază în creier, în părțile feței, cu ochiul. – În acest organism, lumea exterioară a creat niște golfuri, dacă-mi îngăduiți să mă exprim astfel. La fel cum marea înaintează în uscat, formând golfuri, lumea exterioară introduce asemenea golfuri în organismul nostru și lumea exterioară își continuă, pur și simplu, procesele ei, procesele anorganice, în aceste golfuri. Acolo noi putem reconstrui ceea ce are loc sub formă de procese anorganice. Noi nu construim procesele anorganice doar afară, în exteriorul ochiului, ci le construim, la drept vorbind, în ochi. Prin urmare, în ochiul nostru se disociază ceva, ceva ce noi putem reconstrui tot așa de bine cum o facem prin matematică, în sfera anorganicului. Dar ceea ce sesizăm acum prin imaginație se suprapune într-adevăr cu aceasta până la limita exterioară a ochiului și chiar mai departe – dar nu vreau să vorbesc astăzi despre acest lucru. Așa că ceea ce năvălește înăuntru, ca într-un golf, din natura adevărată a lumii exterioare, se întâlnește aici cu o parte constitutivă a organizării umane, care, desigur, nu conține în primă instanță carne și sânge, dar care ține întru totul de organismul uman și poate fi cunoscut, poate fi văzut prin percepție imaginativă. În ochi și în celelalte simțuri, organizarea noastră eterică impregnează ceea ce năvălește din lumea exterioară în aceste golfuri. Are loc cu adevărat o întâlnire între o realitate suprasensibilă mai înaltă – vreau să folosesc deocamdată această expresie, voi explica totul mai exact –, între ceea ce poate fi numit organizare eterică și ceea ce pătrunde în noi din lumea de afară pe cale exterioară. În ochiul nostru, noi devenim una cu acest proces, pe care-l putem reconstrui în mod pur geometric. Viețuim cu adevărat în noi anorganicul în sfera simțurilor noastre.

Acesta este lucrul important la care ne conduce mai întâi cunoașterea imaginativă. Ea ne duce la rezolvarea unei probleme care este o adevărată piatră de încercare pentru fiziologia modernă și pentru ceea ce ne place să numim teorie a cunoașterii pentru că în cadrul cercetărilor de fiziologie și de alt fel, nu se știe că în om mai există și un organism eteric, care nu poate fi cunoscut însă decât prin cunoașterea imaginativă, și că acest organism iese în întâmpinarea a ceea ce lumea exterioară introduce cu adevărat în noi și impregnează total ceea ce este introdus astfel în noi. Aceasta dă întregii probleme un alt aspect. Imaginați-vă că omul ar fi în stare să-și dirijeze corpul eteric printr-un aparat fotografic; în acest caz, el ar privi ceea ce se petrece în aparatul fotografic în legătură cu propria sa ființă, în mod asemănător felului în care el privește, în legătură cu propria sa ființă, ceea ce se petrece în ochi.

Problemele cu care se ocupă o știință spirituală orientată antroposofic nu sunt deloc niște fantasmagorii, ci sunt tocmai problemele din cauza cărora poți sângera lăuntric, într-un anumit sens – dacă-mi dați voie să folosesc această expresie – dacă ai la dispoziție numai ceea ce este în măsură să ofere în acest domeniu știința modernă. Cine a trecut cu adevărat în sufletul său prin acele trăiri prin care poate să treacă omul după ce și-a adus în fața sufletului felul cum, în actul cunoașterii, lumea se transformă în iluzie, cine a suferit din cauza nesigurăței care se instalează în suflet de îndată ce vrei să înțelegi, pe baza cunoașterii pur fizice, ceea ce are loc în procesul percepției senzoriale, cine a trăit vreodată cu adevărat în sufletul lui această problemă a cunoașterii, numai acela știe ce forțe puternice îl atrag pe un asemenea om spre ceea ce aș numi și aș vrea să prezint mai exact în conferințele următoare: năzuința spre o dezvoltare superioară a facultății de cunoaștere.

Am vorbit astăzi despre prima treaptă a acestei activități imaginative, dar și despre ea numai în măsura în care am vrut s-o caracterizez în ceea ce privește asemănarea, dar și deosebirea sa, față de activitatea matematică. Ceea ce omul trăiește în acest mod se imprimă însă clar în lucrurile care ne întâmpină azi în știința obișnuită drept limite ale cunoașterii. Dacă ne apropiem în mod real, cu conștiinciozitate interioară, de existență și de întreaga lume, în măsura în care ea ne dă niște enigme spre dezlegare, dacă ne-am dat seama cât este de neputincioasă totuși logica obișnuită, matematica obișnuită, față de ceea ce se petrece în noi înșine în fiecare clipă în care vedem, auzim ș.a.m.d., dacă ne dăm seama cât de neputincioși rămânem cu această cunoaștere obișnuită, în raport cu ceea ce, de fapt, este mereu prezent în conștiința noastră trează, atunci poate să ne nască dorul adânc după o extindere și aprofundare a cunoașterii noastre. Și după cum, la urma urmelor, în cadrul civilizației noastre moderne se vede, nu orice om are pretenția de a fi cercetător într-un domeniu oarecare, străin propriului său domeniu, și acceptă ceea ce-i oferă cercetătorul pregătit în acest sens, tot așa, pentru o vreme – afirmația e valabilă numai într-un sens limitat –, această atitudine ar putea fi adoptată și față de cercetătorul spiritual.

Dar trebuie să spunem mereu și tot mereu că, înainte de toate, omenirea are dreptul de a-i pretinde cercetătorului spiritual să-i spună în ce fel ajunge la rezultatele sale. Acest lucru, felul cum ajunge la rezultatele sale, el îl poate descrie în toate detaliile. Și dacă privesc în urmă la felul în care eu însumi am încercat, de peste douăzeci de ani, și într-un limbaj pur antroposofic, să descriu lumii acest lucru, atunci, fără îndoială, îmi este îngăduit să spun: Dacă într-adevăr, în ceea ce mă privește, n-am reușit încă să găsesc mai mult ecou în lume cu această știință spirituală orientată antroposofic, dacă a apărut iar și iar necesitatea să vorbesc pentru aceia care se pot adânci mai puțin în aspectele de amănunt, din cauză că nu au o pregătire științifică, și dacă a existat prea puțin posibilitatea de a le vorbi celor cu pregătire științifică, atunci cauza trebuie căutată, în principal, după cum ne-a arătat experiența, la acești oameni cu pregătire științifică. Până acum, ei n-au vrut să asculte decât într-o măsură foarte moderată ceea ce are de spus cercetătorul spiritual despre căile pe care merge el. Să sperăm că în viitor va putea fi altfel. Fiindcă este absolut necesar să ajungem pe un drum ascendent prin niște forțe mai adânci decât acelea care arată în mod clar că nu sunt în stare de așa ceva, fiindcă, în fond, ele sunt acelea care au dus la o decădere a culturii și civilizației noastre. Vom continua mâine.

Rudolf Steiner

OBSERVAREA NATURII.

MATEMATICA.

EXPERIMENTUL ȘTIINȚIFIC ȘI REZULTATELE CUNOAȘTERII

DIN PUNCTUL DE VEDERE AL ANTROPOSOFIEI

GA 324

CONFERINȚA a IV-a

Stuttgart, 19 martie 1921

M-am străduit ieri să arăt că prin dezvoltarea activității de reprezentare imaginative poate fi creată posibilitatea de a înțelege entitatea percepției senzoriale umane în alt mod decât o putem face când abordăm această sarcină numai cu rezultatele percepției senzoriale obișnuite și cu intelectul combinatoriu. Am subliniat în mod deosebit faptul că activitatea de reprezentare imaginativă, a cărei dezvoltare, după cum am spus deja, va mai fi descrisă în cele ce urmează, trebuie să se desfășoare în cadrul trăirilor sufletești în așa fel încât să fie constituită după modelul activității de reprezentare matematice: dezvoltarea, analizarea etc. a unor formațiuni matematice.

De aici vă va fi devenit limpede și ceea ce am descris apoi: că exact în același mod în care abordăm realitatea senzorială exterioară din regnul mineral-fizic cu ajutorul rezultatelor unei activități matematice dezvoltate în interiorul nostru, putem aborda, cu ajutorul a ceea ce este dat activității de reprezentare imaginative, sfera simțurilor umane, să zicem, pentru a cunoaște ce se petrece în aceste golfuri – cum m-am exprimat ieri – pe care lumea exterioară fizic-senzorială le trimite în organismul uman. Dar esențialul este acum faptul că acela care și-a dezvoltat o asemenea facultate de reprezentare imaginativă ajunge, totodată, prin cunoașterea naturii simțurilor umane, adică a organizării propriu-zise a capului uman, și la alte lucruri. El ajunge, de exemplu, să-și poată forma reprezentări despre natura vegetalelor. Am dat de înțeles acest lucru încă de ieri. Nu-i așa, dacă ne apropiem de fenomenul creșterii plantelor, de felul cum apar formele vegetale etc., doar cu rezultatele matematicii spațiale și ale algebrei, nu putem ajunge să avem sentimentul că ceea ce ne este dat în conștiința matematică s-ar putea cufunda într-un fel oarecare în lumea vegetală, la fel cum se poate cufunda în lumea minerală. Dar în momentul în care dezvoltăm – mai întâi în mod pur interior – facultatea de reprezentare imaginativă, ajungem să aducem în fața noastră natura vegetală la fel cum, de obicei, o facem cu lumea minerală, așa cum am arătat.

Dar atunci survine un fenomen ciudat: Ne apropiem de lumea vegetală în așa fel încât fiecare plantă izolată ne apare, totodată, drept parte a unui mare tot. De-abia pe această cale ajungem să avem o reprezentare despre ceea ce este planta în sânul lumii pământești. Ajungem să avem reprezentarea că întregul regn vegetal din lumea pământească constituie de fapt, împreună cu această lume pământească, o mare unitate. Acest lucru rezultă, pentru privirea imaginativă, în mod pur empiric. Bineînțeles, cu existența noastră fizică noi nu putem cuprinde niciodată mai mult decât o anumită parte din lumea vegetală a Pământului. Privim lumea vegetală a unei anumite regiuni geografice; chiar dacă suntem botaniști, cunoașterea noastră empirică despre lumea vegetală rămâne întotdeauna ceva foarte parțial, în raport cu lumea vegetală a Pământului luată în ansamblu. Dar acest lucru îl știm tot prin percepție nemijlocită. Ne spunem: Aici tu nu ai un tot, ai doar o parte dintr-un tot, care formează întregul împreună cu multe altele. – În raport cu o asemenea lume vegetală parțială avem o impresie cam de felul aceleia pe care am avea-o dacă ne-am apropia de un om acoperit în întregime, cu excepția unui singur braț sau a unei singure mâini. Am ști în acest caz că nu avem în fața noastră un tot închegat, ci o parte a unui tot, a cărei posibilitate de existență este numai aceea de a fi o parte a unui asemenea tot. Dar mai ajungem atunci și la reprezentarea că nu putem gândi lumea pământească, în general, așa cum o concepe fizicianul, mineralogul sau geologul, ci că de lumea pământească aparțin în aceeași măsură forțele care se manifestă în lumea vegetală, ca și ceea ce se manifestă în domeniul geologiei sau al mineralogiei. Pământul devine pentru noi – nu în sensul unei analogii vagi, ci în sensul unei sesizări reale a situației – un fel de ființă organică. În orice caz, o ființă organică vie, care, de-a lungul diferitelor stadii din evoluția ei, a expulzat din ea regnul mineral și, pe de altă parte, a diferențiat din sine regnul vegetal.

Ceea ce dezvolt eu aici în fața dvs. poate fi obținut foarte ușor, așa cum s-a întâmplat, de exemplu, în cazul lui *Gustav Theodor Fechner* [[Nota 16](#)], pe baza unor simple deducții analogice. Dar știința spirituală pe care o avem în vedere aici nu dă doi bani pe asemenea deducții analogice, ci ea acordă importanță numai percepției nemijlocite. De aceea, trebuie să subliniem mereu că, înainte de a vorbi despre ceva cum ar fi, de exemplu, organismul Pământului, trebuie să fi vorbit mai întâi despre activitatea de reprezentare imaginativă, fiindcă faptul că Pământul este o mare ființă, care le cuprinde pe toate celelalte și se dezvoltă numai facultății imaginative, nu însă rațiunii combinatorii cu analogiile sale.

Ne mai însușim cu această ocazie și un alt lucru, pe care aș vrea neapărat să-l amintesc aici, pentru că el are o importanță metodologică foarte mare și pentru că, înainte de toate, eu am în vedere faptul că spusele mele sunt pentru studenți. De fapt, în controversale purtate astăzi în legătură cu gândirea și cu celelalte modalități sufletești de a înțelege lumea, domnește o mare neclaritate. Se spune astfel că privim, de exemplu, un cristal, poate un cub de sare, și studiind acest cub de sare vrem să ne clarificăm un anumit lucru, legătura dintre el și capacitatea de cunoaștere umană sau locul său în ansamblul naturii ș.a.m.d. Cam la fel cum se vorbește despre acest cristal de sare, se vorbește adeseori – am putea spune că azi se vorbește aproape exclusiv așa – și despre un trandafir, de exemplu, și avem sentimentul că e voie să atribuim cubului de sare existență obiectivă în același fel în care o atribuim trandafirului. Și totuși, cine nu tinde prin cunoașterea sa la ceva formal, ci caută să pătrundă prin cunoașterea sa în realitate, cine vrea să perceapă cu adevărat realitatea, trebuie să-și aducă în mod foarte clar în fața ochilor următorul lucru: El trebuie să-și spună: Cristallul de sare există între limitele existenței sale. Trandafirul nu are nici un sens între acele limite între care eu îl văd aici, drept trandafir, cu o tulpină. Fiindcă el nu poate să se dezvolte drept un asemenea trandafir în același grad de independență – vă rog să fiți atenți la acest cuvânt – ca și cubul de sare. El trebuie să se dezvolte pe tufa de trandafiri, tufa face parte din dezvoltarea acestui trandafir și el nu este un obiect real în afara tufei sale. Când îl privesc drept trandafir izolat, el are pentru mine o existență aparentă.

Spun aceasta ca să fiu bine înțeles. De aici trebuie să reiasă numai atâtă, că la toate observațiile pe care le facem este necesar să ne abținem de la orice teoretizare asupra celor observate înainte de a fi cuprins lucrul observat în contextul său general corespunzător. Numai tufei de trandafiri, luată în întregime, putem să-i atribuim o existență independentă, în același sens ca și cubului de sare. Prin urmare, nu avem voie să vorbim despre trandafir în sensul teoriei cunoașterii sau în vreun alt sens, așa cum vorbim despre cubul de sare. Ne dobândim un simț puternic de a voi să viețuim realitatea sub o anumită formă unitară dacă înaintăm până la activitatea de reprezentare imaginativă și, înarmați cu acest simț, trebuie să primim apoi și ceea ce am spus mai înainte cu privire la lumea plantelor. Lumea pământescă a plantelor, ca unitate, stă în fața noastră, într-un anumit sens, ca realitate, numai dacă o percepem cu conștiința ca pe o unitate și dacă privim exemplele particulare care ne ies în cale, clasele și speciile regnului vegetal, numai drept părți ale întregului organism vegetal, care acoperă suprafața Pământului, care, mai bine zis, cresc din sol.

Așadar, prin activitatea de reprezentare imaginativă ajungem să înțelegem nu numai lumea senzorială, ci și lumea vegetală exterioară. Dar primim și cunoștințe interioare importante. Aș vrea să vorbesc, pentru început, despre aceste cunoștințe interioare în așa fel încât să vă comunic în legătură cu ele numai aspectele empirice. Ca oameni, noi suntem în măsură să ne întoarcem privirile, prin facultatea obișnuită a amintirii, până la un eveniment care a avut loc într-un anumit an din copilăria noastră, în existența noastră de veghe, și, prin puterea amintirii, din curentul trăirilor noastre noi putem să scoatem, sub formă de imagini, un eveniment sau altul. Dar noi avem o conștiință clară a faptului că pentru a scoate la suprafață aceste imagini trebuie să ne punem în activitate forța amintirii, că trebuie să scoatem diferitele imagini din curentul în permanentă curgere al timpului. Dacă dezvoltăm însă din ce în ce mai mult facultatea de percepție imaginativă, atunci, treptat, timpul devine spațiu. Fenomenul acesta se instalează treptat, și nu trebuie să credem că rezultatele unei activități de felul celei imaginative vin dintr-o dată. Nu trebuie să ne închipuim nicicum că a-ți însuși metoda imaginativă e mai ușor decât a-ți însuși metodele din laborator sau din clinică, din observatorul astronomic ș.a.m.d. Și una, și alta, au nevoie de o muncă de durează ani și ani, în cel din urmă caz, de o muncă de gândire, în celălalt, de o muncă sufletească interioară. Dar rezultatul acestei intense munci sufletești este atunci acela că rezultatele izolate se unesc între ele, că noi vedem, aș zice, cum timpul, pe care-l privim în ansamblu ca pe ceva în permanentă curgere, dacă scoatem din curentul trăirilor noastre o amintire sau alta, acest timp – cel puțin aproximativ – parcă devine spațiu, vedem că trăirile pe care le-am avut în viață, de la naștere și până în momentul respectiv, se unesc sub forma unui mare tablou țesut din amintiri. Prin activarea vieții imaginative, această retrospectivă, care acum este altceva decât o simplă aducere-aminte, se ivește în fața sufletului nostru sub formă de momente izolate. În realitate, la început avem acest element subiectiv, apare retrospectiva vieții trăite de noi pe Pământ până în acel moment. După cum am spus, acesta este un rezultat empiric al activității de reprezentare imaginative.

Ce trăire interioară sau, aș zice mai bine, ce fel de trăire interioară se instalează în paralel cu această percepere, cu această panoramă a trăirilor noastre? Se instalează faptul că, ce-i drept, avem în fața noastră aceste trăiri sub formă de imagini, dar ne este totuși absolut clar următorul lucru: Forța sufletului nostru, care așează aceste imagini-amintire în fața conștiinței noastre, este absolut înrudită cu forța obișnuită, luminoasă și clară, a intelectului. Nu este ea însăși această forță, dar e înrudită cu forța luminoasă și clară a intelectului. Putem spune foarte bine: Lucrul pe care l-am urmărit, acela ca în toate situațiile în care desfășurăm activitatea de reprezentare imaginativă să ne facem conștiința la fel de luminoasă cum este ea de obicei când facem matematică, acest lucru ne rămâne când ajungem la imaginile-amintire. Avem niște imagini, dar le avem în mână la fel de sigur cum avem în mână de obicei conținuturile intelectului. Dar în acest fel ajungem să avem într-un mod absolut precis o percepție a modului cum lucrează intelectul însuși, ajungem să sesizăm importanța pe care o are activitatea intelectului pentru om și cunoașterea sa. Căci nu privim înapoi doar viața noastră, ci această viață, care ni se înfățișează ca printr-o imagine de oglindă, ni se arată în așa fel încât se poate folosi într-adevăr comparația cu o oglindă. După cum în cazul unei oglinzi spunem că obiectele care se oglindesc pot fi înțelese în imaginile lor de oglindă, prin faptul că aplicăm în scopul înțelegerii lor legi optice, tot astfel, dacă avem asemenea percepții interioare, ajungem să cunoaștem felul de a lucra al acelei forțe sufletești pe care o viețuim aici așa cum viețuim de obicei intelectul. Percepem, aș zice, intelectul ajuns pe o treaptă superioară, un intelect care nu poate să lucreze doar cu noțiuni abstracte, ci face să ia naștere aceste imagini foarte concrete ale trăirilor noastre.

În orice caz, apare un lucru care, în primă instanță, constituie un fel de dificultate subiectivă, dar care trebuie doar înțeleasă, ca să ne transpunem în mod just în această situație. Când trăim în aceste imagini, noi trăim deja în ele în climatul unei clarități matematice depline, dar nu mai avem senzația existenței libere – nu a comportării libere, ci a existenței libere – pe care o avem când desfășurăm o activitate intelectuală. Când desfășurăm o activitate imaginativă de acest fel nu mai avem o asemenea senzație de libertate. Să nu mă înțelegeți greșit: Întreaga activitate imaginativă se desfășoară într-un mod exact la fel de arbitrar* ca și activitatea obișnuită a intelectului, totuși, în cazul activității intelectuale avem întotdeauna trăirea subiectivă – spun trăire, fiindcă e mai mult decât o simplă senzație: de fapt, tu înoți în imagine, înoți în ceva care, în raport cu lumea exterioară, este un nimic. Acest sentiment, această trăire, n-o avem față de conținutul lumii imaginative, ci avem întru totul trăirea că ceea ce producem drept imaginații există totodată aici, că trăim în sânul a ceva care există în mod real, că trăim și urzim deci în sânul unei realități, în orice caz, în primă instanță, în sânul unei realități care nu ne ține legați într-un mod extraordinar de puternic, dar despre care totuși putem simți foarte bine că ne ține legați.

* Rudolf Steiner folosește adeseori cuvântul *arbitrar* în sensul de *voit, intenționat, efectuat în mod liber*. În continuare, pentru evitarea unor confuzii, vom înlocui cuvântul *arbitrar* cu celelalte formulări. (nota trad.).

Și prin ceea ce descojim astfel din realitate, dacă pot să mă exprim astfel, prin ceea ce facem să fie prezent în interiorul nostru întorcându-ne de la panorama vieții la activitatea interioară care creează această panoramă a vieții, ajungem din nou să cunoaștem, pe cale lăuntric-matematică, ceea ce acum iarăși putem face să coincidă – la fel cum, de obicei, putem face să coincidă reprezentările matematice cu realitatea exterioară fizic-minerală – cu ceea ce e conținut în forța creatoare de forme a omului – și, de asemenea, în forța creatoare de forme a altor ființe, dar despre asta nu vreau să vorbesc acum –, cu ceea ce e conținut în forța de creștere a omului. Ajungem să avem o reprezentare despre o anumită înrudire interioară a ceea ce trăiește în activitatea imaginativă sub o formă pur sufletească, fiindcă este o trăire pur sufletească, și ceea ce împânzește ființa umană drept forța sa de creștere și care va face să crească de când era copil și până la maturitate, care face ca membrele sale să crească, care, drept forță de creștere, îi organizează lăuntric întreaga ființă. Într-un cuvânt, dobândim astfel o cunoaștere directă a ceea ce acționează în om ca principiu de creștere real. Și anume, ajungem să știm acest lucru, în primă instanță, într-un cu totul alt domeniu, acela al nervilor. Datorită faptului că avem în față panorama vieții noastre, cu ceea ce am viețuit în ea, în felul descris datorită acestui lucru, vedem, la început – despre celelalte aspecte voi vorbi mai târziu –, principiul creșterii din organismul nervilor, care continuă organismul simțurilor în interiorul ființei noastre. Și ajungem la reprezentarea : În organele tale de simț îți este dat ceva ce tu poți înțelege puțin, în primă instanță, prin imaginație. Dar aceasta conține acum și posibilitatea de a privi în ansamblu întregul organism al nervilor ca pe un organ de simț în devenire, sintetic, aș zice, care cuprinde în mod sintetic celelalte organe de simț. Ajungem să știm că, la nașterea noastră, simțurile nu sunt ceva care și-a încheiat dezvoltarea în întregul rezultat al creșterii lor, dar că, în forțele lor interioare, ele sunt ceva încheiat – acest lucru rezultă din felul cum v-am vorbit despre locul imaginației în raport cu lumea senzorială –, că ceea ce trăiește în organismul nervilor noștri este impregnat de aceeași forță ca și organele de simț, dar că este ceva în devenire, un mare organ de simț în devenire. Ajungem să avem – ca percepție reală – reprezentarea că diferitele simțuri se deschid spre exterior și că ele se continuă spre interior în organismul nervilor, așa că pe parcursul vieții noastre, până la o anumită vârstă, acest organism al nervilor este încă organizat de către forța pe care am cunoscut-o prin imaginație, în felul descris.

Vedeți, așadar, ce căutăm să facem aici. Căutăm să facem în așa fel încât ceea ce ne întâmpină la omul însuși drept ceva netransparent din punct de vedere spiritual – ce știe omul, de fapt, despre el însuși, ce știe despre felul cum lucrează forțele în interiorul propriei sale ființe? – să devină treptat transparent. Ceva care poate fi numit realitate spiritual-sufletească netransparentă, ceva care nu poate fi înțeles de cunoașterea obișnuită, începe să devină transparent din punct de vedere spiritual-sufletească. Dobândim posibilitatea de a pătrunde, cu o matematică mai înaltă, calitativă, dacă pot folosi această expresie, mai întâi lumea simțurilor și apoi lumea organizării noastre nervoase. Și acum, când ajungem la aceste lucruri, nu începem să devenim trufași, lipsiți de modestie, ci, de fapt, de-abia acum începem să devenim cu adevărat modești, tocmai față de cunoașterea omului. Fiindcă lucrurile pe care eu vi le-am descris aici în relativ puține cuvinte ni le înșușim de fapt în cursul unei perioade de timp foarte lungi, și, chiar dacă la unul apare mai devreme, la altul mai târziu, dacă vrea să aplice în mod real asupra sa metoda cercetării spirituale, putem spune: Desigur, niște rezultate care ne par pe urmă extraordinar de fundamentale și importante ne surprind adeseori de-abia după ce am lucrat lăuntric asupra noastră timp de mulți ani. Ceea ce iese la lumina zilei printr-o asemenea muncă interioară, dacă e descris cât de cât într-un mod adecvat, poate să-i pară întotdeauna cu totul de înțeles minții umane sănătoase. Dar a scoate din străfundurile existenței sufletești asemenea rezultate, aceasta cere desigur o muncă sufletească-lăuntrică perseverentă și energică. Și învățăm acum să devenim modești, fiindcă aflăm că nu putem să înaintăm decât pas cu pas spre o cunoaștere de sine relativă a omului. Fiindcă, prin ceea ce ne cucerim în activitatea de reprezentare imaginativă, vedem foarte exact: În acest fel tu ajungi să cauți, propriu-zis, numai organismul neuro-senzorial al omului și de-abia acum îți poți da seama în ce întuneric stă în fața ta ceea ce există în restul organizării umane.

Apoi se pune însă problema de a ne cuceri o treaptă superioară – cuvântul “superioară” nu este decât un termen tehnic în cunoașterea suprasensibilă –, pentru a înainta puțin mai mult decât numai până la simpla cunoaștere de sine privitoare la sistemul neuro-senzorial. Dar aici trebuie să atrag mai întâi atenția asupra faptului că – voi descrie lucrurile și mai exact – cucerirea cunoașterii imaginative se bazează, în esență, pe faptul că așezăm mereu și mereu în fața sufletului nostru, în cadrul unei meditații care nu este confuză, ci este condusă într-un mod metodic-tehnic – expresie aleasă de mine în cartea *Cum dobândim cunoștințe despre lumile superioare?* –, niște reprezentări ușor controlabile. Esențialul este ca ele să fie ușor controlabile, să nu fie cine știe ce amintiri, reminiscențe ș.a.m.d. – prin aceasta am fi ispițiți să împingem prea mult în ultimul plan trăirea matematică –, așadar, reprezentări ușor controlabile; cel mai bine, fiindcă sunt cel mai ușor controlabile, niște reprezentări simbolice. Important este ce trăiri sufletești avem cu aceste reprezentări. Căutăm să introducem aceste reprezentări în conștiința noastră în așa fel încât ele să fie în conștiință așa cum sunt de obicei reprezentările-amintire. Prin urmare, niște reprezentări produse de noi înșine sunt introduse printr-o activitate voită în sufletul uman, așa cum, trăiesc în el de obicei reprezentările-amintire. Într-un anumit sens, imităm ceea ce are loc în procesul amintirii. În procesul amintirii, anumitor trăiri li se conferă durată sub formă de imagini. În dosul acestei activități a sufletului uman căutăm noi să pătrundem; în ce fel, o să mai vedem. Căutând să aflăm cum are loc de fapt procesul amintirii, vom ajunge apoi și în situația de a menține în mod voit în conștiință, pentru o perioadă de timp destul de lungă, asemenea reprezentări ușor controlabile, cu totul după modelul reprezentărilor pe care ni le amintim – ne obișnuim tot mai mult și mai mult să extindem această perioadă de câteva secunde până la mai multe minute. Nu reprezentările sunt esențialul, ci esențialul este că printr-o asemenea activitate de reprezentare a unor reprezentări alese de noi înșine, se dezvoltă o anumită forță sufletească lăuntrică. Exact la fel cum, dacă îmi încordez mușchii brațului, acești mușchi se dezvoltă datorită efortului, tot așa se fortifică și anumite forțe sufletești, dacă au de-a face cu niște reprezentări de felul celor descrise, care sunt introduse în conștiință în mod voit, de nenumărate ori. Sufletul trebuie să depună efort pentru a provoca și reține acest proces, și acest efort al trăirii sufletești este esențialul. Exersându-ne astfel mereu cu reprezentările construite de noi înșine, în noi apare cu timpul ceva care este forța imaginației, dezvoltată după modelul forței amintirii, fără a putea fi confundată însă cu această forță a amintirii. Fiindcă urmează să mai arătăm cum ceea ce noi percepem sub formă de imaginații – am descris deja, în parte, acest lucru – sunt niște lucruri exterioare absolut reale, nu doar propriile noastre trăiri, ca în cazul reprezentărilor-amintire. De fapt, aceasta este deosebirea dintre imaginații și reprezentările-amintire: reprezentările-amintire nu fac decât să redea sub formă de imagini propriile noastre trăiri, pe când imaginațiile, cu toate că, în primă instanță, apar la fel ca reprezentările-amintire, ne arată, prin conținutul lor, că nu se referă la propriile noastre trăiri, ci se pot referi, cel puțin, la niște revelații ale lumii absolut obiective, în raport cu noi.

Vedeți, așadar, că, dezvoltând în continuare facultatea amintirii, formăm forța imaginativă a sufletului. Ei bine, exact așa cum dezvoltăm în continuare facultatea amintirii, putem dezvolta în continuare și o altă forță. Vi se va părea aproape comic dacă vă voi spune numele acestei forțe. Și totuși, dezvoltarea în continuare a acestei forțe este mai dificilă decât aceea a forței amintirii. În viața obișnuită, anumite puteri ale existenței au grijă ca noi nu doar să ne amintim – prea stimaiți tineri studenți vor fi de acord cu mine –, ci să și uităm, și uneori nici nu trebuie să facem un efort prea mare ca să putem uita. Situația se schimbă puțin dacă ridicăm pe o treaptă mai înaltă, prin meditație, forța amintirii, pe care am dezvoltat-o în continuare. Fiindcă, ciudat lucru, această forță, prin care reținem anumite imaginații, face ca, în primă instanță, imaginațiile să persiste. După ce au apărut în conștiință, nu pot fi date afară prea ușor, ele își fac simțită prezența. Aceasta se întâmplă din cauza fenomenului caracterizat mai înainte, din cauză că, de fapt, aici suntem situați în sânul unei realități. Această realitate se face simțită prin faptul că ea vrea să și rămână. Ei bine, dacă am reușit – dar pe o cale construită după modelul activității de reprezentare matematică – să dezvoltăm forța imaginativă, atunci ajungem, printr-un nou efort, să dăm iarăși afară aceste reprezentări, tot în mod voit, în același fel cum le-am format. Iar această forță a uitării dezvoltată în continuare trebuie să fie cultivată în mod cu totul deosebit. Dacă vrem să dezvoltăm aceste forțe de cunoaștere interioare, trebuie să și aplicăm cu adevărat tot ceea ce este necesar, ca să nu provocăm în suflet adevărate nenorociri. Totuși, acela care ar atrage atenția numai asupra anumitor pericole ar semăna cu cineva care ar interzice să se facă în laborator anumite experiențe, din cauză că s-ar putea să aibă loc explozii de un fel sau altul. Am avut eu însumi la facultate un profesor de chimie [[Nota 17](#)] care avea un singur ochi, pe celălalt și-l pierduse în timpul unei experiențe. Asemenea lucruri, bineînțeles, nu sunt o obiecție împotriva necesității de a dezvolta anumite metode și îmi va fi îngăduit să spun că, dacă ar fi aplicate toate măsurile de protecție pe care le-am descris în cărțile mele când am vorbit despre dezvoltarea interioară a forțelor sufletești, în mod sigur n-ar putea surveni nici un fel de pericole pentru viața sufletească. Problema este că, dacă nu dezvoltăm și metodele prin care ne debarasăm iarăși de reprezentări, există pericolul să fim duși de lesă, într-un anumit sens, de către ceea ce am făcut să apară prin meditațiile noastre. Dar, în primul rând, nu e voie ca acest lucru să se întâmple, iar, în al doilea rând, dacă s-ar întâmpla, el nu ne-ar lăsa să înaintăm mai departe pe calea cunoașterii suprasensibile. Fiindcă dezvoltarea în continuare a uitării este, în același timp, o etapă nouă pe calea noastră.

Există un anumit mijloc pe care-l putem folosi pentru a realiza cu adevărat această dezvoltare în continuare a forței uitării. Ajung aici la un lucru care poate că tocmai acelora care se situează pe o poziție sau alta a teoriei actuale a cunoașterii le va părea un pur diletantism. Cunoscut toate obiecțiile care pot fi ridicate împotriva unor asemenea lucruri, dar datorită mea este să descriu faptele așa cum sunt. Și astfel trebuie să spun că putem găsi un ajutor, când încercăm să fortificăm în noi uitarea, dacă dezvoltăm în continuare, printr-o anumită autodisciplinare, printr-o disciplinare a sinei proprii, ceea ce în viața obișnuită apare drept putere de a iubi. Se poate replica, desigur: Dar iubirea nu este o forță de cunoaștere. – Așa cum e înțeleasă astăzi cunoașterea, poate că nici nu este. Dar aici nici nu se pune problema de a menține puterea de a iubi așa cum se manifestă ea în viața obișnuită, pentru această viață obișnuită, ci se pune problema de a dezvolta în continuare puterea de a iubi, printr-o anumită autodisciplinare. Și vom reuși s-o facem, dacă ținem seama de următoarele.

Nu-i așa, când cineva trăiește așa, ca om, de-a lungul vieții sale, el trebuie să-și mărturisească de fapt că în fiecare an el s-a schimbat puțin și, comparând ceea ce este el la o anumită vârstă cu ceea ce era, să zicem, în urmă cu zece ani, un asemenea om va constata, dacă

procedează în mod cinstit cu această autoobservație, că în privința conținutului vieții sale sufletești sau și a ceea ce nu este un conținut doar conturat de gânduri, de sentimente sau de voință, ci ceea ce, așa zice, este tempoul, întreaga constituție a vieții sufletești, va constata că în decursul timpului unele lucruri s-au schimbat. El a devenit lăuntric un altul și, dacă vrem să ne îndreptăm privirile spre factorii care l-au făcut să se schimbe lăuntric, el poate să-și spună: În primul rând, aici intră în considerare ceea ce s-a petrecut cu organismul meu fizic, acesta se schimbă mereu. În prima jumătate a vieții, el se schimbă prin procesele de creștere care înaintază, iar în a doua jumătate a vieții, el se schimbă și devine mereu un altul prin procesele de descompunere ș.a.m.d., dar și prin trăirile exterioare, ceea ce ne întâmpină, în primul rând, drept lume de reprezentări, dar apoi și drept ceea ce se așterne asupra sufletului nostru sub formă de dureri, suferințe, plăceri și bucurii, ceea ce am căutat să dezvoltăm în noi și să manifestăm drept forțe ale voinței, toate acestea fac din fiecare om, în cursul vieții, un altul. Dacă vrem să ne mărturisim cinstit ce se petrece aici, trebuie să ne spunem: Ei bine, noi înțotăm așa, la întâmplare, în fluviul vieții. – Cine vrea să devină cercetător spiritual trebuie să ia în propriile sale mâini și această dezvoltare a sa, printr-o anumită muncă de autoeducație. Trebuie să dezvolte în el, printre altele, și următorul lucru: își propune ca, într-o anumită perioadă de timp, să-și transforme prin muncă proprie un obicei sau altul – obiceiurile mărunte au aici, uneori, o importanță decisivă –, așa că, în cursul vieții, el se metamorfozează. Nu numai sub influențele exercitate de curentul vieții înseși, ci prin ceea ce facem din noi, în modul cel mai conștient și voit, putem vedea apoi, dintr-un punct oarecare al vieții, cu ajutorul facultății dezvoltate deja mai înainte, privind retrospectiv panorama propriei vieți, ce anume s-a schimbat în cursul vieții prin autoeducația realizată. Această muncă se repercutează apoi într-un mod remarcabil asupra propriei vieți sufletești. Nu se repercutează în sensul unei creșteri a egoismului, ci, dimpotrivă, în sensul unei creșteri a puterii de a iubi. Omul respectiv devine din ce în ce mai capabil să îmbrățișeze lumea exterioară cu o anumită iubire, să se cufunde cu iubire în lumea exterioară. Poate să emită o părere în legătură cu ceea ce înseamnă acest lucru numai acela care a făcut el însuși eforturi în sensul unei asemenea autoeducații. Acum el își poate da seama cu adevărat ce înseamnă să însoțești reprezentările intelectuale pe care ți le faci, în legătură cu un proces sau un lucru oarecare, de rezultatele unei asemenea autoeducații. Omul respectiv pătrunde cu o participare personală mult mai intensă acolo unde se scufundă reprezentările noastre, el pătrunde cu o anumită iubire chiar în lumea fizic-minerală, care, de obicei, cu rezultatele matematicii, ne lasă indiferenți, și observăm clar deosebirea dintre cazul în care pătrundem acolo cu simpla activitate de reprezentare palidă sau cu forța iubirii dezvoltată pe o treaptă mai înaltă.

Veți găsi că este inacceptabilă ideea pe care am expus-o aici despre forța dezvoltată a iubirii, numai dacă vreți să proclamați de la bun început dogma: Forța iubirii nu trebuie să fie prezentă când pătrundem în lumea exterioară. – Da, o asemenea dogmă poate fi proclamată. Se poate spune că este o cunoaștere justă, obiectivă, numai aceea care e cucerită prin simpla activitate de reprezentare logică. Sigur, avem foarte multă nevoie și de acea facultate care, excluzând orice altă forță, se poate transpune prin simplul intelect lucid în viața lumii exterioare. Dar această lume exterioară nu ni se dă întreagă, dacă vrem s-o înțelegem în acest mod, lumea ni se dă întreagă numai dacă o abordăm cu o putere de a iubi care fortifică reprezentările. Și nu se poate ca noi să ne comandăm cunoașterea, să spunem că natura trebuie să ni se dezvăluie prin niște forțe sau altele, să stabilim niște dogme de teoria cunoașterii, așa zice; problema este să întrebăm: În ce fel ni se dezvăluie natura? Cum ni se dăruie? – Ea ni se dăruie numai dacă impregnăm forțele reprezentării cu forțele iubirii.

Dar, în primă instanță, eu nu spun altceva decât că încercăm să facem exercițiile pentru uitare cu o forță mai mare și în mod mai sigur cu forța iubirii, decât fără ea. Dezvoltând în același timp prin autoeducație, forța care ne face mai capabili de iubire, ajungem să putem vieții cu adevărat în noi, într-un mod la fel de liber și voit de noi înșine, uitarea extinsă, uitarea fortificată, tot așa cum viețuim amintirea dezvoltată, fortificată. Și dacă suntem în stare să punem, în mod lăuntric-sufletec, în locul care de obicei este sfârșitul trăirii noastre – căci dacă am uitat ceva, în raport cu un anumit șir de trăiri, această uitare e sfârșitul –, ceva absolut anume, ceva pozitiv, dacă punem în locul unui zero, așa zice, elementul pozitiv al forței fortificate a uitării, dezvoltând astfel în mod activ un lucru care de obicei se desfășoară în mod pasiv, dacă am ajuns până aici, este ca și cum am fi trecut în interiorul nostru peste o prăpastie, este ca și cum am fi pătruns cu adevărat într-o regiune de trăiri prin care spre noi se revărsă o existență nouă. Și chiar așa este. Am avut până atunci imaginațiile noastre. Dacă suntem niște oameni înzestrați, într-adevăr, cu o dispoziție sufletească matematică, în cadrul acestor imaginații, și nu niște nerozi, atunci ne vom da seama în mod clar: În lumea imaginativă avem imagini. Poate să tot discute fiziologia, întrebându-se dacă ceea ce ne este transmis de simțurile noastre este dat ca imagini, așa cum se crede în general – am descris acest lucru în *Enigmele filosofiei* –, dacă sunt niște imagini sau o realitate. Că, în primă instanță, sunt niște imagini care indică desigur prezența unei realități, fiind însă imagini, asta se știe și tocmai pe acest lucru se întemeiază trăirea sănătoasă într-o asemenea regiune: pe faptul că știm, în primă instanță, că avem de-a face cu niște imagini. Dar în momentul în care apare un anumit rezultat al forței fortificate de a uita, aceste imagini se umplu, într-un anumit sens, din cealaltă direcție a vieții, cu ceea ce este realitate spirituală și acum ne unim cu realitatea spirituală, concretem cu ea. Percepem acum, ca să zicem așa, la celălalt capăt al vieții. La fel cum percepem prin simțuri la un capăt al vieții, și anume la cel fizic-senzorial, învățăm să privim în cealaltă direcție și aflăm că în imaginile vieții imaginative se revărsă o realitate spirituală. Această pătrundere a unei realități spirituale, această revărsare a unei realități spirituale, pe marginea abisului existenței sufletești, în ceea ce am pregătit temeinic în sfera forțelor noastre de cunoaștere, a fost numit de mine, în cartea *Cum dobândim cunoștințe despre lumile superioare?* și în alte cărți, inspirație. Nu trebuie să vă poticniți auzind acest cuvânt, trebuie să aveți în vedere numai ceea ce am spus pentru a caracteriza asemenea cuvinte. Nu trebuie să scormonim printre reminiscențele unde se mai întâlnește acest cuvânt. Trebuie, firește, să avem cuvinte pentru a exprima ceea ce vrem să spunem, și adeseori suntem nevoiți să alegem niște cuvinte mai vechi; pentru ceea ce se prezintă în felul descris mai înainte, eu am ales cuvântul inspirație.

Ceea ce am descris astfel drept cucerire a inspirației ne face mai întâi să dobândim cunoașterea a ceea ce am numit sistemul ritmic din cadrul organismului uman, care, într-un anumit sens, este legat de lumea simțirii. Și aici ajungem în punctul unde trebuie să subliniem foarte energic faptul că metoda care duce la inspirație, așa cum am descris-o, poate fi elaborată în acest fel numai de omul modern. În fazele mai vechi din evoluția omenirii, ea era dezvoltată într-un mod mai mult instinctiv și găsim o asemenea formă a ei în sistemul yoga al indienilor, care nu poate fi reînviat. Este ceva anistoric și, din punctul de vedere al științei spirituale, groaznic de diletant, să vrei să reînvie vechiul sistem yoga. El lucrează în mod nemijlocit cu dezvoltarea anumitor procese ritmice, cu dezvoltarea metodică a unor procese de respirație. Când yoghinul respiră într-un anumit fel, el vrea să dezvolte mai mult prin ființa fizic-corporală ceea ce omul modern trebuie să dezvolte prin ființa sufletească-spirituală, așa cum am arătat. Totuși, putem spune că inspirația instinctivă care străbate filosofia Vedanta sau altele de acest fel era, pentru o treaptă anterioară din evoluția omenirii, ceva asemănător cu ceea ce realizăm noi din nou prin inspirația deplin conștientă, care trebuie să aleagă calea ce duce prin trăirile descrise.

Ca oameni moderni, noi ajungem, așa zice, să dezvoltăm în noi de sus în jos, prin exerciții pur spiritual-sufletești, forța care se transpune apoi, drept forță a inspirației, în organizarea ritmică a omului, după cum indianul voia să se transpună în mod direct, prin respirația yoga, în organizarea ritmică a omului. El pornea de la realitatea fizică, noi pornim de la cea spiritual-sufletească. Amândouă au scopul de a-l percepe pe om în sistemul median al ființei sale, în sistemul ritmic, și vom vedea că, într-adevăr, ceea ce ne întâmpină în cunoașterea imaginativă drept o percepere a sistemului simțurilor și a sistemului neuro-senzorial, poate fi întregit cu o bună bucată dacă pătrundem în sistemul ritmic din punctul de vedere al inspirației. Și vom vedea totodată că trebuie să reînvie unele modalități ale cunoașterii superioare vechi, mai copilărești, că ele au existat în sistemul yoga al indienilor și că ele trebuie să reînvie în omul integral, care și-a cucerit o conștiință liberă.

Despre raportul dintre dezvoltarea sistemului ritmic prin filosofia yoga a vremurilor vechi și ceea ce rezultă astăzi prin munca interioară

spiritual-sufletească, până pe treapta inspirației, îmi voi permite să vorbesc data viitoare.

[Acasă](#) [Lucrări Online](#) [Index GA324](#) [Precedenta](#) [Următoarea](#)

Rudolf Steiner

OBSERVAREA NATURII.

MATEMATICA.

EXPERIMENTUL ȘTIINȚIFIC ȘI REZULTATELE CUNOAȘTERII

DIN PUNCTUL DE VEDERE AL ANTROPOSOFIEI

GA 324

CONFERINȚA a V-a

Stuttgart, 21 martie 1921

Am încercat să arătăm cum ne putem înălța până la cunoștințele suprasensibile și cum, prin aceste cunoștințe suprasensibile, ne deschidem, într-un anumit sens, înțelegerea pentru ceea ce se revelează complet numai acestor modalități de cunoaștere suprasensibile. Am arătat cum poate fi dezvoltată cunoașterea imaginativă și cum, cu ajutorul acestei cunoașteri imaginative, putem înțelege, pe de-o parte, ceea ce se petrece cu procesul senzorial uman, dar și cum, tot de-abia prin cunoașterea imaginativă, învățăm să ne transpunem în esența vegetalului, a lumii vegetale de pe Pământ, ca întreg, la fel cum, de obicei, învățăm să ne transpunem cu ajutorul matematicii în fenomenele fizic-minerale. Și apoi am atras atenția asupra faptului că, printr-un anumit fel de a continua exercițiile care duc la cunoașterea superioară, putem înainta de la activitatea de reprezentare imaginativă la activitatea de reprezentare inspirată și că prin aceasta ni se deschide posibilitatea unei trăiri interioare deosebite, prin care putem să înțelegem acum ceea ce eu numesc sistemul ritmic al omului.

Aș vrea să caracterizez încă o dată întreaga problemă din direcția următoare. Cine încearcă să se transpună în ceea ce cuprinde activitatea ritmică a omului își va da seama, tocmai dacă lucrează în mod cinstit și sincer cu sine însuși, că procesele care au loc aici nu pot fi înțelese în același fel ca procesele fizice, prin înțelegere matematică, dar că ele nu pot fi înțelese nici prin ceea ce am numit activitate de reprezentare imaginativă. Fiindcă tot ceea ce există în sistemul simțurilor, tot ceea ce se dezvoltă apoi de-a lungul vieții în sistemul nervos, așa cum am descris data trecută, toate aceste lucruri care, în cazul unei cunoașteri evolute, imaginative, fac să apară panorama vieții, nu explică, de fapt, decât organizarea senzorială și organizarea nervoasă.

Organizarea simțurilor poate fi înțeleasă cu adevărat dacă posedăm facultatea de reprezentare imaginativă. Științele exterioare ale naturii și-au dat seama deja că un simț oarecare nu poate fi explicat cercetându-se organizarea umană sau, în general, organizarea. Veți constata, dacă studiați lucrurile spuse de diverși cercetători cu privire la această problemă, că faptele înseși, atât fenomenele filogeniei exterioare [[Nota 18](#)], cât și fenomenele embriologiei, ontogeniei, ne spun că ochiul, de exemplu, ar trebui considerat ca o formațiune din exterior, astfel că morfologia, forma, structura ochiului nu pot fi înțelese prin studierea organismului uman, ca morfologia, forma ficatului sau a stomacului, ci trebuie să considerăm că ochiul a apărut sub influența, sub acțiunea unor factori exteriori. Dar ceea ce ne face să înțelegem această muncă de plasmuire a unor organe în ființa umană sau, în general, într-o ființă, muncă efectuată din afară în lăuntru, exact la fel cum matematica ne face să înțelegem fenomenele fizicii, este cunoașterea imaginativă.

Pe baza acestor reflecții, veți găsi acum și că este de înțeles de ce în știința exterioară nu avem decât o fiziologie a organelor de simț deficitară. Înainte de a fi putut să elaborez această fiziologie a simțurilor la care se poate ajunge prin cunoașterea imaginativă, mi-a fost întotdeauna dezagreabilă încercarea de a studia lumea simțurilor umane așa cum se întâmplă în fiziologia noastră modernă și, de asemenea, în psihologie. Am fost întotdeauna de părere că ceea ce reușesc să arate fiziologia și psihologia noastră pentru a explica organele de simț este aplicat, propriu-zis, doar într-un mod foarte imperfect asupra auzului sau asupra văzului, să zicem. Fiindcă reflecțiile psihologice sunt deficitare în această privință. De fapt, se întreabă întotdeauna: Cum este construit, în general, un organ de simț uman? – Și după ce a fost caracterizat organul de simț în general, constatările făcute sunt particularizate puțin pentru fiecare simț în parte. Dar nimeni nu-și dă seama că ceea ce se spune aici de obicei în psihologia noastră poate fi aplicat în mod foarte pregnant numai la simțul tactil, nu și la un alt simț oarecare. Mereu e ceva care nu se potrivește, în aceste teorii, dacă se încearcă aplicarea lor asupra unui alt simț în afară de simțul tactil. Putem înțelege imediat această situație dacă știm că, pentru a sintetiza faptele ce rezultă din cercetarea empiric-exterioară, o asemenea fiziologie și psihologie a organelor de simț folosesc numai intelectul logic obișnuit. Dar dacă pornim la treabă într-un mod cu adevărat exact, ni se revelează faptul că nu putem ajunge la nici un rezultat sintetizând în mod logic fenomenele vieții simțurilor. Numai dacă încercăm să înțelegem fiecare simț în parte, prin cunoaștere imaginativă – și, prin aceasta, am fost nevoit să extind numărul simțurilor la douăsprezece [[Nota 19](#)], fiindcă așa mi-a spus percepția pe care am avut-o –, numai dacă înțelegem fiecare simț în parte încercând să-l sesizăm nu numai pe cale intelectuală, ci pe cale imaginativă, numai atunci vom ajunge la forma individuală a fiecărui simț. Înțelegem atunci că fiecare simț a fost construit și integrat ființei umane din anumite entități, din anumite calități ale lumii exterioare. Ne aflăm aici într-un punct unde se vede – în orice caz, numai pentru cel care vrea să vadă – cum are loc trecerea sau cum este clădită puntea de trecere de la ceea ce am numit aici cercetare darvăzătoare spre ceea ce ne este dat în observația empirică exterioară.

Se poate spune foarte bine că, în primă instanță, dacă mintea sănătoasă nu vrea să ajungă decât până la un anumit punct de vedere, nu există nici un motiv ca ea să se ocupe de cercetarea spirituală. Totuși, trebuie să ne ridicăm împotriva unei asemenea afirmații: că în cazul unei analize și examinări conștiințioase a realităților date o scoatem la capăt, pur și simplu, dacă aplicăm numai observația senzorială obișnuită și folosim apoi numai mintea obișnuită, rațiunea combinatorie obișnuită. – În acest fel nu rezolvăm problemele. Rămâne un rest neelucidat. De aceea, rațiunea combinatorie trebuie dezvoltată în continuare, până când ea devine facultate de percepție imaginativă. Și o parte a ceea ce se deschide de-abia prin percepția imaginativă este forma individuală a diferitelor simțuri umane, și mai este ceva ce se deschide aici, procesul formării treptate a sistemului nervos uman.

Dar aici mai este vorba și de altceva. Aș vrea să mă fac înțeles cu ajutorul unei mici povestiri. Am fost odată la o întrunire a unei asociații care purta pe atunci numele de "Giordano Bruno" [[Nota 20](#)]; la început, un gânditor solid ancorat în materialism a explicat fiziologia creierului, și el era convins acum, explicând fiziologia crierului, că a explicat deja în suficientă măsură modul de a se asocia al reprezentărilor,

ceea ce se petrece în viața de reprezentare în general. El a desenat la tablă reprezentările pe care și le formase în legătură cu diversele părți ale creierului, așa cum sunt ele repartizate, una văzului, alta auzului etc., și apoi a căutat să arate că, în sensul lui *Meynert*, vechi cercetător al proceselor cerebrale [[Nota 21](#)], putem ajunge ca prin legăturile din creier să sesizăm formele exterioare ale unirii diferitelor senzații și a diferitelor reprezentări ș.a.m.d. – Cine vrea să se informeze în legătură cu această concepție poate să citească relatările extraordinar de importante încă și astăzi, ba, așa zice, importante chiar și pentru zilele noastre, ale psihiatrului *Meynert*. – Ei bine, după ce creierul a fost prezentat, într-o nuanță materialistă, dar într-un mod extraordinar de inteligent, nu drept mijlocitorul, ci drept producătorul vieții de reprezentare, a apărut un om, un herbartian la fel de solid ancorat în concepția sa ca și antevorbitorul său, fiziologul materialist. Acest om a spus aproximativ următoarele: Da, dvs. ne-ați desenat aici diferitele părți ale creierului, legăturile dintre ele ș.a.m.d. Noi, herbartienii [[Nota 22](#)], adepții filosofiei lui Herbart, am putea face, propriu-zis, aceleași desene. Dar eu n-aș afirma niciodată că acestea sunt niște părți ale creierului și niște căi nervoase, ci eu aș desena reprezentările exact așa, și aș desena apoi forțele sufletești care desfășoară o pură activitate de reprezentare, care trec de la o masă de reprezentări la altă masă de reprezentări, așa. Desenul iese exact la fel, a spus el, când eu, ca herbartian, desenez procesele sufletești, și când dvs., ca fiziolog, desenați părțile creierului și conexiunile dintre ele. – Și era cu adevărat interesant să vezi cum unul desena acolo aceleași lucruri – ei bine, eu desenez acum schematic –, și cum celălalt desena apoi lucrurile în viziunea sa. Între cele două desene nu exista nici o deosebire. Atâta doar că unul înțelegea prin aceasta direct viața sufletească, pe care o simboliza în acest fel, iar celălalt înțelegea procesele cerebrale, pe care și el le simboliza în acest fel.

A fost o trăire extraordinar de semnificativă, fiindcă ajungi într-adevăr, dacă încerci să ilustrezi viața de reprezentare în mod simbolic, prin desene, în felul lui Herbart, să zicem – de altfel, se poate face asta și în alte feluri –, să obții ceva asemănător cu desenul ce rezultă dacă desenezi procesele cerebrale și părțile creierului. Cum de este posibil așa ceva? Vedeți dvs., totul devine limpede de-abia prin activitatea de reprezentare imaginativă, când vedem, în panorama retrospectivă asupra vieții, cum ia naștere independența vieții sufletești; când vedem că, într-adevăr, de-abia ceea ce percepem în așa-numitul corp eteric organizează – și, până la un punct, a organizat la naștere – ceea ce este creierul. Și atunci nu ne mai mirăm aflând că, în forma și structura sa, creierul devine asemănător cu entitatea care își creează acolo o locuință și intră apoi în ea. Dar ajungem la o înțelegere reală a acestor lucruri numai dacă putem vedea cum lucrează sufletul asupra creierului, structurându-l și organizându-l. Și după cum, dacă știe cât de cât să picteze, fiecare va găsi că ceea ce pictează el este asemănător cu modelul, fiindcă activitatea sa de reprezentare acționează mai departe în pictura sa și face să apară asemănarea, tot astfel, și ceea ce apare în creier, respectiv în sistemul nervos, ca rezultat al activității sufletești creatoare de imagini, va fi asemănător cu activitatea sufletească creatoare de imagini, respectiv cu conținutul sufletesc însuși. Dar noi putem înțelege activitatea care are loc aici, ceea ce se imprimă în sistemul nervos, numai dacă ne spunem: De fapt, în nașterea sa reală, în devenirea sa, întregul sistemul nervos este expresia unei realități care se desfășoară în mod plenar în activitatea imaginativă.

Prin urmare, ni se întâmplă, pur și simplu, următorul lucru, ni se întâmplă că trebuie să ne spunem: Creierul sau sistemul nervos, în totalitate, sunt, ce-i drept, niște formațiuni fizice exterioare. Dar, așa cum există ele, noi le înțelegem numai dacă le concepem drept imaginații care au luat formă fizică. Nu trebuie să credem că ceea ce, în primă instanță, e numit de către cercetătorul spiritual imaginație nu există în lumea dată nouă pe cale empirică, ci există cu adevărat în lumea dată pe cale empirică, sub formă de copie, și acest lucru se vede uneori, așa zice, într-un mod atât de grotesc, de bizar, ca în cazul celor doi oameni, dintre care unul era fiziolog, celălalt filosof, și care au desenat lucrurile aproape în același fel.

Dar mai e și altceva. Am atras deja atenția asupra cercetărilor făcute de psihiatrul, fiziologul și psihologul *Theodor Ziehen* [[Nota 23](#)]. *Theodor Ziehen* se străduiește să explice viața de reprezentare în așa fel încât, de fapt, s-o înlocuiască pretutindeni prin viața cerebrală. Explicația sa nu constă, propriu-zis, decât în faptul că el studiază viața de reprezentare, apoi creierul, din punct de vedere anatomic și fiziologic, că el cercetează sistemul nervos și, în măsura în care lucrul este posibil la nivelul actual al cercetării empirice, arată ce procese crede el că au loc în creier când se derulează un șir oarecare de reprezentări sau și în cazul amintirii etc. Dar eu am atras atenția asupra faptului că *Theodor Ziehen* este nevoit să se oprească cu această explicație – care este într-adevăr foarte importantă pentru viața de reprezentare și cerebrală – înainte de a aborda viața afectivă și, de asemenea, viața voinței. Puteți urmări ceea ce am spus acum în cartea "Psihologie fiziologică" de *Theodor Ziehen*. În această psihologie există, în orice caz, o deficiență. Dacă *Theodor Ziehen* s-ar gândi că, deși teoria care explică viața de reprezentare prin procesele din creier pare atât de convingătoare, noi nu reușim să înțelegem complet formele creierului ș.a.m.d., ci suntem nevoiți, așa zice, să introducem aici un principiu artistic, care nu este însă altceva decât expresia exterioară a sferei imaginative, atunci nici el nu s-ar mai putea simți deplin mulțumit explicând viața de reprezentare prin procesele din creier. Iar acolo unde vrea să facă trecerea spre lumea sentimentelor, toate îl lasă, așa zice, în pană. Aici el nu mai spune deloc că mai poate explica ceva, într-un fel sau altul. De aceea, el agață de coada reprezentărilor așa numita lor nuanță afectivă. Acesta nu este decât un cuvânt, dacă nu se poate înainta decât până la acest cuvânt. El spune: Ei da, în anumite cazuri, noi nu avem niște simple reprezentări, ci reprezentări cu nuanță afectivă. – El ajunge aici pentru că totuși nu este de părere că locul sentimentului este în creier, în viața de reprezentare, și, pe de altă parte, pentru că nu are nimic care să-i dea posibilitatea de a asocia acum și vieții de sentiment ceva de natură organic-trupească, așa cum vieții de reprezentare îi asociază viața creierului și a nervilor.

Când studiem viața creierului și a nervilor este mai ușor, pentru că, la urma urmelor, cercetătorii de felul lui *Theodor Ziehen* sunt, în general, în ceea ce privește înțelegerea intelectuală, și în ceea ce privește înțelegerea matematică a naturii ca întreg, extraordinar de inteligenți. Spun aceasta, bineînțeles, fără ironie, chiar cred ceea ce spun. Azi, în știință se aplică în această direcție o agerime de minte extraordinară și, dacă ați lua hotărârea de a face cunoștință mai îndeaproape cu întreaga evoluție a mișcării antroposofice, v-ar deveni clar faptul că eu însumi nu încurajez deloc vorbăria diletanță a celor care folosesc tot felul de reprezentări antroposofice nebuloase, abscons-abstracte, respingând cu trufie ceea ce ne este dat de știința actuală, fără a cunoaște ceea ce oferă știința actuală atât de bine încât să poată recunoaște întreaga ei importanță. Eu mă situez cu totul pe această poziție: Cineva poate să emită o părere antroposofică despre știința actuală numai dacă o cunoaște. Eu știu, în orice caz, cât a trebuit să sufăr de-a lungul anilor din cauza acelor antroposofi care, fără a avea nici cea mai mică idee despre importanța și misiunea științei actuale, s-au năpustit mereu, fără încetare, asupra acestei științe, închipuindu-și că sunt în măsură să emită o judecată asupra a ceea ce fusese elaborat prin metode aplicate atent, conștiincios – și aceasta numai fiindcă își însușiseră câteva expresii antroposofice. Acest stadiu trebuie să fie neapărat depășit, bineînțeles.

Iată cu ce avem de-a face aici: Se ajunge să se construiască, în primă instanță, cel puțin corelațiile care există între viața de reprezentare și viața neuro-senzorială. Dar rămâne ceva, un rest. Într-un anumit sens, acest rest se sustrage atenției. Fiindcă aici navigăm ieșind încet-încet

din apele activității intelectuale, logice și matematice de construire și intrăm în apele unde lucrurile devin vagi, adică ne lămurim asupra următorului lucru: așa sunt simțurile, așa se prelungesc simțurile până în sistemul nervos – și pe urmă ar trebui să mergem mai departe, să intrăm în activitatea de reprezentare imaginativă. Orice om are însă, până la un anumit punct, un sentiment obscur al transformării unor figuri riguros conturate, care pot fi construite în mod matematic, în ceva care nu poate fi sesizat în matematică, dar care iese clar la lumină în creier și în structura nervilor; și pentru că are acest sentiment, el își spune: Vom pătrunde cândva și în acele sectoare ale vieții simțurilor și ale vieții cerebrale care se sustrag construcției pur matematice nemijlocite. El pune, așa zice, un ideal îndepărtat, în locul a ceea ce poate fi însă realizat foarte bine deja acum, dacă ne mărturisim: În principiu, cu cunoașterea pur intelectuală nu ne putem cufunda în lumea simțurilor și a nervilor, aici trebuie să aibă loc pur și simplu transformarea a ceea ce este o asemenea activitate de construire matematică în perceperea a ceva imaginativ, la care se poate ajunge într-un mod la fel de conștient și voit ca și figura matematică, dar care nu ne ră sare în sfera matematicii. Mă refer la activitatea imaginativă.

Măcar unii dintre dvs. ar putea găsi, eventual, un anumit ajutor, dacă ar încerca să-și facă o reprezentare exactă despre felul cum se raportează geometria analitică obișnuită la așa-numita geometrie sintetică. Aș vrea să spun doar câteva cuvinte despre aceasta. În geometria analitică noi facem de fapt următorul lucru. Discutăm o ecuație oarecare $y = f(x)$ sau o altă ecuație și, dacă rămânem în cadrul sistemului de coordonate obișnuit, ne spunem că fiecărui x îi corespunde un y și căutăm punctele finale ale ordonatelor drept acele puncte ce rezultă din ecuația noastră. – Ce se întâmplă aici, de fapt? Trebuie să ne spunem: Dacă ne ocupăm de ecuație, ne ocupăm de ea în așa fel încât în cadrul a ceea ce operăm în ecuație să avem mereu în vedere ceea ce se află în afara ei, adică ceea ce căutăm noi, în final. În final, noi căutăm curba. Dar curba nu este în ecuație. În ecuație sunt ordonatele și abscisele. Ne mișcăm în așa fel încât construim în afara curbei și privim ceea ce avem la capetele ordonatelor drept punctele care aparțin curbei. În geometria analitică nu ajungem nicicum, cu ecuația noastră, în curba însăși, în formațiunea geometrică. E un lucru extrem de important, dacă-l înțelegem în sensul teoriei cunoașterii, în faptul că, dacă facem geometrie analitică, facem niște operații pe care le căutăm apoi iarăși în spațiu, dar că, prin tot ceea ce calculăm aici, rămânem, de fapt, în afara formațiunii geometrice. E un lucru pe care trebuie să-l înțelegem, pentru că ajungem pe urmă la o cu totul altă reprezentare când trecem de la geometria analitică la geometria proiectivă sau sintetică. Aici, după cum cei mai mulți dintre dvs. vor fi știind deja, nu se mai lucrează cu calculele, aici nu mai lucrăm, propriu-zis, decât cu intersectarea unor linii și cu proiectarea unor formațiuni, și prin aceasta ajungem, cel puțin într-o oarecare măsură, părăsind simplele calcule făcute în jurul formațiunii geometrice, să intrăm puțin în formațiunile geometrice înseși. Aceasta se arată dacă încercați să vedeți cum se dovedește în geometria sintetică, de exemplu, că o linie dreaptă nu are două puncte aflate la distanțe infinite, ci numai un singur punct aflat la o distanță infinită, așa că, dacă mergem mereu mai departe, într-o direcție, ne întoarcem “pe din dos”, așa zice – așa ceva poate fi înțeles foarte bine din punct de vedere geometric –, în același punct, astfel că în cazul unei drepte avem doar *un* singur punct aflat la o distanță infinită. Apoi, în cazul unei suprafețe, avem numai o *singură* linie de demarcație aflată la o distanță infinită. Iar în cazul spațiului întreg, avem o singură suprafață de demarcație aflată la o distanță infinită.

La asemenea reprezentări – aici vreau doar să amintesc în treacăt acest lucru – nu se ajunge pe calea geometriei analitice. Așa ceva nu se poate face deloc. Când avem deja câteva reprezentări de geometrie sintetică, poate că ne închipuim că e posibil s-o facem. Dar numai geometria sintetică ne oferă această posibilitate. Geometria sintetică ne arată că putem pătrunde cu adevărat în formațiunile geometrice, lucru imposibil în geometria analitică. Și dacă ne eliberăm astfel de reprezentările simplei geometriei analitice și ajungem la geometria proiectivă sau sintetică, vom dezvolta în noi un sentiment care ne face să ne dăm seama: curba are în ea însăși elementele încovoierii, ale curbării etc., lucru care în geometria analitică este dat numai în mod exterior. Pătrundem deci, părăsind ambianța liniei și ambianța formațiunii spațiale, în structura internă a formațiunii spațiale și avem astfel posibilitatea de a ne forma o primă treaptă pentru trecerea de la activitatea de reprezentare pur matematică, ce este dată în sensul cel mai eminent al cuvântului în geometria analitică, spre activitatea de reprezentare imaginativă. Bineînțeles, în geometria sintetică, proiectivă, nu avem încă activitatea de reprezentare imaginativă, dar ne apropiem de ea, și aceasta este o trăire extraordinară de importantă, dacă cineva trece prin ea, o trăire care poate să devină de-a dreptul decisivă pentru recunoașterea elementului imaginativ și, de asemenea, a faptului că în acest fel ne convingem noi înșine de justetea căii pe care merge cunoașterea spirituală, în sensul că avem cu adevărat o reprezentare despre acest element imaginativ. Aș putea spune că am avut un sentiment de compasiune profundă atunci când, la un naturalist și medic foarte bun al epocii prezente, la *Moritz Benedikt*, am găsit în “Amintirile” [[Nota 24](#)] sale atât de antipatice, fiindcă sunt blazate și pline de trufie, pasajul care mie mi-a părut că redă ceva foarte just, pasajul în care spune că unui medic îi lipsește atât de mult pregătirea pe care o dă studiul matematicii. Ar fi, bineînțeles, extraordinar de bine dacă medicii ar avea mai multă pregătire matematică, dar în privința acestor lucruri pot fi consemnate azi multe alte deficiențe în sistemul de pregătire și cultivare a tinerilor pentru diferitele domenii de specialitate. Dar, pe de altă parte, când am citit “Amintirile” lui Moritz Benedikt, n-am putut face altfel, de pe propria mea poziție, decât să spun: Oricât de bune ar fi reprezentările matematice pe care medicii și le-ar însuși, numai cu aceste reprezentări ei n-ar fi deloc în stare să înțeleagă, de exemplu, formele sistemului organelor de simț și formele sistemului nervos. Pentru aceasta trebuie să se înainteze până la transformarea descrisă a activității matematice, până la cunoașterea imaginativă. De-abia atunci formațiunea corespunzătoare a nervilor sau a organelor de simț rezultă pentru activitatea de reprezentare, exact la fel cum, de obicei, formațiunile fizic-minerale rezultă pentru activitatea de reprezentare matematică.

Toate acestea sunt niște lucruri care vă pot arăta că, de fapt, pretutindeni, așa spune, vă stau deschise ușile, în știința actuală, pentru a intra în sfera a ceea ce știința spirituală vrea să vă ofere, și dacă ne vom putea adânci puțin, în zilele următoare, în problematica medical-terapeutică propriu-zisă, veți vedea că aici aceste uși vă stau deschise larg de tot, pentru a se intra cu cercetarea spirituală în problemele care nu se dezvăluie cercetării obișnuite. Dar dacă mergem mai departe pe această cale și nu vrem să trecem dincolo de activitatea de reprezentare imaginativă, în felul pe care vreau să-l descriu mâine, dacă nu vrem să înaintăm până la activitatea de reprezentare inspirată, nu vom ajunge la nici o posibilitate de a recunoaște în organismul uman, măcar pe departe, o copie, o realizare a unei realități spiritual-sufletești, într-o asemenea măsură, încât doi oameni care gândesc în două moduri diametral opuse să deseneze aceste formațiuni în mod asemănător. De-abia activitatea de reprezentare inspirată ne atrage atenția asupra sistemului ritmic al omului, care cuprinde în principal procesul respirator și procesul circulației sanguine. De-abia atunci suportăm, dacă mă pot exprima astfel, acea neasemănare exterioară aproape totală dintre formațiunea fizică și spiritualul-sufletească. Viața de simțire ține de sistemul ritmic exact la fel cum viața de reprezentare ține de sistemul nervos. Dar în sistemul nervos noi avem, într-un anumit sens, o copie fizică exterioară a activității de reprezentare. În sistemul ritmic, ceea ce se oferă cercetării senzorial-empirice aproape că nu mai prezintă nici o asemănare cu elementul sufletească al simțirii. Pentru că așa stau lucrurile, cercetarea exterioară nu-și dă seama deloc că asemănarea există totuși, dar că ea se dezvăluie de-abia când înaintăm până la un alt mod de reprezentare decât cea imaginativă. Și aici ajungem, după cum am dat de înțeles deja ieri, în preajma unei năzuințe spre cunoaștere care a fost practică într-un mod mai primitiv, instinctiv, în sistemul yoga al vechilor indieni.

La toți cei ce cultivă sistemul yoga – care, așa cum am arătat, nu trebuie reînviat în nici un caz, pentru că nu mai e deloc potrivit pentru omul modern, cu organizarea lui schimbată –, vedeți încercarea pe parcursul scurtelor intervale de timp ale exercițiului de a așeza, în locul respirației normale, obișnuite, dar care în cea mai mare parte se desfășoară în mod inconștient, un proces respirator reglementat, ridicat în conștiență mai mult decât de obicei. Discipolul yoga respiră altfel decât respirăm în mod obișnuit, normal și inconștient. El își reține respirația, în așa fel încât știe cât timp o reține. Expiră într-un anumit fel. Viața noastră spirituală modernă poate fi cel mult ajutată printr-un asemenea proces respirator. Dar noi nu mai putem executa astăzi acest proces, care, în vechea Indie, era executat într-un mod deosebit de

către cei ce voiau să ajungă la ceva de felul minunatei, impresionantei filosofii Vedanta sau de felul bazelor filosofice ale Vedelor. Așa ceva ar fi în contradicție cu ceea ce este, de fapt, organizarea umană actuală. Totuși, cu ajutorul acestui proces ritmic, pe care-l facem să ne devină conștient în mod voit, putem studia modificarea respirației normale. Un proces care de obicei se desfășoară în viață într-un mod de la sine înțeles este ridicat în sfera vieții de voință conștiente. Respirăm deci, adică facem să devină conștient, într-un anumit fel, tot ceea ce are loc în cursul vieții când respirăm. Prin faptul că respirăm în mod conștient, se modifică însă, de fapt, întregul conținut al conștienței. La fel cum prin respirație implicăm în propria noastră organizare chiar și ceea ce există în lumea exterioară, noi implicăm ceva spiritual-sufletesc în propria noastră organizare atunci când procesul respirației are loc în felul descris.

Reflectați la următorul lucru. Dacă privim organizarea umană în totalitatea ei, dacă nu ne oprim la niște simple abstracțiuni, ci vrem să trecem la realitatea totală, nu putem spune: Între limitele date de pielea noastră suntem doar noi înșine. În noi există procesul respirator, la începutul lui sau în plină desfășurare, transformarea oxigenului ș.a.m.d. Dar ceea ce se află acum în noi, se afla înainte în exterior, făcea parte din lume iar ceea ce se află acum în noi va face iarăși parte din lume, după ce vom fi expirat. De îndată ce trecem la sistemul ritmic, nu mai suntem ceva individualizat din punct de vedere organic, așa cum ne închipuim când luăm în considerare doar ceea ce, în structura noastră organică, între limitele date de pielea noastră, nu are de-a face cu aerul. Când omul devine pe deplin conștient de faptul că el își schimbă extrem de repede organizarea aerică – aerul este când afară, când înăuntru ș.a.m.d. –, el nu se mai poate simți decât așa cum s-ar simți degetul ca mădular al organismului său, dacă ar putea avea o conștiență. El nu poate spune: Sunt ceva de sine stătător –, el nu se poate simți decât ca un mădular al organismului uman. Așa trebuie să ne simțim, ca organism al respirației. Suntem integrați în ambianța cosmică tocmai prin organizarea respirației, și dacă nu luăm în seamă această integrare a noastră, acest lucru se întâmplă numai din cauză că exercităm activitatea de organizare ritmică ca pe ceva de la sine înțeles, aproape inconștient. Când, prin procesul yoga, ea este ridicată în conștiență, vom observa că nu respirăm doar aer material, unindu-ne cu el, că odată cu aerul inspirăm și ceva spiritual-sufletesc, unindu-l cu noi. Expirând, redăm iarăși lumii exterioare ceva spiritual-sufletesc. Ajungem să cunoaștem nu numai legătura noastră materială cu ambianța cosmică, ci și legătura noastră sufletesc-spirituală cu ambianța cosmică. Transformăm întreg procesul ritmic în ceva căruia i se integrează o realitate spiritual-sufletească. Exact la fel cum procesului de reprezentare i se integrează ambianța cosmică, tot astfel integrăm procesului respirator, care de obicei este un proces fizic-organic intern, ceva de natură spiritual-sufletească. În acest fel, în orice caz, procesul transformat al respirației yoga devine o cunoaștere de nuanță mai mult panteistă, care individualizează prea puțin diferitele formațiuni individuale, și în indian se formează o altă conștiență decât cea obișnuită. El se simte într-o altă stare de conștiență, în care este dăruit lumii. El ajunge să aibă o relație obiectivă cu ceea ce, de obicei, este viața sa de reprezentare obișnuită, prin faptul că se scufundă cu conștiența sa în sistemul ritmic-respirator. Înainte, el trăia în sistemul neuro-senzorial, dat ca o sumă de percepții. Acum, el se viețuiește pe sine – despre ceea ce viețuim, nu știm nimic, dar de îndată ce devine obiectiv, apare sub formă de percepție și așa ajunge el să cunoască elementul în care, de obicei, trăiește drept percepție –, acum el se viețuiește pe sine cu o treaptă mai jos, așa zice, în sistemul ritmic. Dacă ajungem să cunoaștem acest proces de trăire interioară vom înțelege într-un mod nou ceea ce respiră prin Vede, ceea ce nu numai că este plăsmuit de filosofia Vedanta sub o altă formă decât cea pe care o oferă cultura occidentală, dar care este viețuit în mod direct, din experiența dată acelei conștiențe care s-a transpus în procesul respirator.

Ajungem acum și la un alt aspect, coborând în procesul respirator. Dar vreau să-l amintesc numai după ce voi fi precizat mai mult ceea ce am spus ieri. Am spus că procesul yoga nu mai înseamnă nimic pentru noi și că, între timp, organizarea umană a avansat. În epoca noastră nu mai este posibil să ne cufundăm în procesul yoga, pur și simplu pentru că astăzi noi suntem atât de puternic organizați din punct de vedere intelectual, pentru că reprezentările noastre au atâta duritate lăuntrică, așa zice – mă exprim acum la figurat –, încât noi am revărsa mult mai mult forță în sistemul respirator decât revărsa indianul, cu viața sa de reprezentare mai atenuată. Dacă omul actual ar face cu procesul yoga ceea ce făcea indianul, el s-ar ameți, într-un anumit sens, s-ar zăpăci sau și-ar deregla într-un alt fel sistemul ritmic, dacă ar proceda cu procesul yoga la fel ca indianul. Noi putem înainta – după cum am arătat deja și cum voi descrie mai exact – de la remodelarea facultății amintirii la dezvoltarea procesului uitării. Prin faptul că ajungem în acest abis, în procesul uitării, noi luăm în stăpânire respirația, de sus în jos, pe care o putem lăsa apoi așa cum este. Nu e necesar s-o transformăm. O putem lăsa așa cum este, și așa e just pentru omul modern. Dar, printr-o uitare artificială, noi radiem în jos, spre sistemul respirator. Mutăm acolo conștiența, în aceeași regiune, dar într-un mod mult mai conștient, străbătut de voință într-o măsură mai largă decât îi era posibil vechiului indian.

Prin aceasta avem posibilitatea de a recunoaște că sistemul ritmic este corelat cu viața de sentiment umană. Apoi, după ce ne cucerim în această regiune posibilitatea de a avea reprezentări inspirate, nu mai există necesitatea ca formațiunea senzorială exterioară să semene cu formațiunea sufletească, așa cum creierul este asemănător, în structura sa, cu conexiunile reprezentărilor, formațiunea senzorială exterioară poate să fie atât de diferită de viața sufletească, încât fiziologul obișnuit nu observă deloc acest lucru, cum e cazul lui Theodor Ziehen. – Dar dacă privim lumea într-un mod mult mai spiritual, dacă privim lumea pe o cale pur spirituală, ne dăm seama, bineînțeles, că tocmai cu viața de sentiment ne putem cufunda în mod conștient în sistemul ritmic, și observăm atunci că există o legătură nemijlocită între viața de sentiment și acest sistem ritmic. Dar de aici – și ajung astfel la ideea pe care am atins-o în trecut adineori – vă va părea de înțeles că, pur și simplu, în epocile vechi – la urma urmelor, indienii nu sunt decât poporul cel mai reprezentativ pentru ceea ce se întâmplă în stadiile mai vechi din evoluția omenirii –, cunoașterea spre care omul năzuia, pentru a depăși înțelegerea nemijlocită a lumii din viața cotidiană, se cufunda în viața de sentiment. Era într-un tot al viaței de reprezentare, dar ea se cufunda în viața de sentiment, era străbătută de sentiment. Cercetătorul modern vorbește numai despre nuanța afectivă a reprezentărilor. Ceea ce viețuia vechiul yoghin sau, în general, oricine a trăit în sânul vechilor civilizații, era o cufundare în viața de sentiment, dar nu în așa fel încât să apară caracterul vag, difuz, al vieții de sentiment, ci așa încât exista claritatea deplină proprie vieții de reprezentare, în timp ce simțirea nu numai că nu era stinsă, ci se manifesta chiar cu mult mai intens decât în viața cotidiană obișnuită și ea îmbiba tot ceea ce, în viața cotidiană, era considerat sec, prozaic. Prin faptul că, totodată, reprezentările se metamorfozau, câștigau în profunzime, ele luau alte forme și astfel aceste reprezentări transformate se îmbibau cu un conținut afectiv de așa natură încât din acest conținut afectiv voința era stimulată în mod direct și acest om vechi săvârșea un lucru pe care noi, cei de astăzi, îl facem într-o formă mai abstractă când folosim ceva ce trăiește în sufletul nostru pentru a desena sau a picta. Un asemenea lucru, luat în stăpânire prin sistemul yoga, era viețuit în interior într-un mod atât de intens, încât era de la sine înțeles că nu te mulțumeai doar să-l desenezi ori să-l pictezi, ci îl transformai în niște simboluri exterioare, realizate cu ajutorul unor obiecte exterioare.

Aveți aici originea psihologică a tot ceea ce a apărut sub formă de acte cultice în vechile civilizații. Trebuie să înțelegem în mod lăuntric imboldul care i-a determinat pe oameni să-și officieze actele cultice, și înțelegem că omul vremurilor vechi a ajuns, nu dintr-o tendință copilărească, ci dată fiind natura cunoașterii sale, să officieze acte cultice și să vadă în ele ceva real, fiindcă știa: ceea ce integrez în oficierea cultului este ceva modelat din lăuntru în afară – ceva izvorât dintr-o cunoaștere caracterizată prin faptul că omul nu mai stă deoparte, ca fiind separat, ci este unit cu realitatea. El imprima în cultul său ceea ce lumea imprimase mai întâi în el. Când înainta până la cunoaștere, el își spunea: La fel cum în mine trăiește respirația fizică din Cosmosul înconjurător, în mine trăiește acum, în procesul de conștiență transformat, ființialitatea spirituală a lumii, și prin faptul că eu imprim, la rândul meu, lucrurilor și proceselor drept configurație exterioară, în actul cultic, ceea ce mai întâi s-a imprimat în ființa mea din Cosmosul spiritual, eu efectuez un act, pun în fața mea un obiect care își are legătura lui nemijlocită cu conținutul spiritual al Cosmosului. Așa că în fața acestui om al unei civilizații vechi se afla obiectul de cult exterior, cu natura lui simbolică, astfel încât omul simțea în acesta legătura cu ființialitățile spirituale ale Cosmosului, pe care o viețuise mai întâi în

cunoașterea sa. Și el știa acum cât este de concentrat, concentrat într-un mod controlabil, în obiectul de cult sau în actul cultic, ceva care are loc în așa fel încât nu se epuizează în forma exterioară pe care o am aici, în fața mea, că în actul cultic trăiesc niște puteri spiritual-sufletești, care de obicei trăiesc în Cosmos.

Ceea ce vă povestesc acum se petrecea în sufletele acelor oameni care au creat vechile culte, într-un mod de la sine înțeles, pe baza cunoașterii lor. Ajunge să aibă o înțelegere psihologică a acestor culte numai acela care se adâncește în cunoașterea inspirată. Fiindcă nu e voie ca aceste lucruri să fie explicate în mod exterior, cum se întâmplă de obicei. Trebuie să căutăm adânc în străfundurile entității umane și să ne întrebăm în ce fel s-au dezvoltat, una după alta, diferitele activități ale organizării umane totale, pentru ca să poată lua naștere în acele epoci asemenea lucruri, pentru ca, de exemplu, într-o anumită epocă, să poată fi create actele cultice. Fiindcă ceea ce avem noi astăzi drept acte cultice sunt, de fapt, niște resturi oprite în loc a ceea ce s-a format în vremurile vechi și omului îi vine greu să mai înțeleagă dreptul de a exista al cultului, din cauză că el, pe bună dreptate, nu-și mai poate spune că un asemenea mod de a ne raporta la lumea exterioară mai este îndreptățit în epoca actuală. Dar mai putem vedea și din altă direcție în cel fel acționează sufletescul de-a lungul evoluției omenirii. În ceea ce stă la baza producerii unui obiect de cult, la baza oficierei unui act cultic, trăiește o cunoaștere pătrunsă lăuntric, cucerită în felul descris. Prin faptul însă că omenirea a evoluat în continuare, a apărut altceva. Este ceva care mai trăiește încă și astăzi, mai mult sau mai puțin, în inconștient. Dar lucrul pe care l-am descris deja și care se arată în mod deosebit când înaintăm spre cunoașterea imaginativă, faptul că din spiritual-sufletesc se dezvoltă viața nervilor, organizarea nervoasă, evoluează și în cursul istoriei omenirii. Și trebuie să spunem că, mai ales de la mijlocul secolului al XV-lea, omenirea a devenit, în membrii ei cei mai reprezentativi, de așa natură încât acest proces de imprimare cu totul instinctivă a spiritual-sufletescului în sistemul nervos a devenit mai puternic decât înainte. Noi avem astăzi, pur și simplu, un intelect mai puternic. Acest lucru aproape că poate fi pipăit cu mâinile, dacă-i studiem pe *Platon* și pe *Aristotel* [[Nota 25](#)]. Noi avem astăzi un intelect altfel organizat. Am descris acest lucru în cartea *Enigmele filosofiei*, din istoria filosofiei însăși. Noi avem un alt mod de a ne folosi mintea. Noi prelucrăm pur și simplu încă o dată ceea ce s-a fortificat din punct de vedere sufletesc în cursul evoluției, ceea ce a luat o formă mai puternică: intelectul. Dar prin faptul că a luat o formă mai puternică, el a devenit și mai independent. Această independență pe care și-a cucerit-o intelectul față de organizarea nervoasă a omului n-a fost prea remarcată de conștiința omenirii, nici măcar de conștiința filosofică. Și pentru că, așa zice, omul a devenit astăzi mai puternic în interior, pentru că își organizează mai puternic sistemul neuro-senzorial din direcția sufletesc-spiritualului, el simte nevoia să aplice această activitate mai intensă a intelectului în lumea exterioară. Exact la fel cum în vremurile vechi cunoașterea, cunoașterea cucerită în interior, era aplicată la producerea obiectului de cult și la oficierea actului cultic, la fel cum omul căuta să ducă afară, în faptele sale, ceea ce cunoscuse, tot așa, în epoca modernă a apărut dorința ca intelectul independent, devenit mai puternic, să-și găsească mulțumirea tot în lumea exterioară, să ia în interior ceva din lumea exterioară, un lucru asupra căruia intelectul să nu se poată aplica fără a fi susținut de viața interioară. Intelectul vrea să aibă ceva în care să trăiască la fel cum în vremurile vechi spiritualitatea cosmică trăia în obiectul de cult și în actul cultic, el vrea să aibă în fața lui ceva pe care să-l prezinte ca fiind cucerit în mod diametral opus actului cultic.

Lucrul spre care se tinde aici – vă rog să suportați paradoxul, dar, din punct de vedere psihologic, așa este –, unde am putea spune că facem să iasă afară ceea ce viețuim în interior, unde intelectul vrea numai să alăture mișcărilor una de alta, pentru a trăi în obiect la fel cum odinioară spiritualul cosmic urma să trăiască în obiectul de cult, lucrul spre care se tinde aici este, deci, instrumentul sau aparatul științific folosit în cadrul experimentului, iar experimentul este actul în care omul modern își satisface intelectul, devenit mai puternic, în cealaltă direcție, exact la fel cum odinioară își satisfăcea sentimentul cosmic în obiectul de cult și în actul cultic. Aceștia sunt cei doi poli diametral opuși. În cadrul vechii culturi instinctive bazate pe clarvedere, mobilul era dorința de a face să fie prezent în obiectul de cult și în actul cultic ceea ce fusese trăire cosmică interioară. Intelectul modern, devenit mai puternic, vrea să se transpună în mod exterior în anumite mișcări alăturate una de alta, despărțite de orice trăire interioară, în niște mișcări în care nu mai există nimic subiectiv, dar care, în experiment, sunt asociate tocmai prin subiectivitatea nou cucerită a intelectului. Oricât vi s-ar părea de ciudat să auziți că atât cultul, cât și experimentul, izvorăsc din aceleași străfunduri, dacă înțelegem ființa totală a omului, vom putea ajunge și la o înțelegere a acestor polarități. Pe această bază vom continua mâine.

Rudolf Steiner**OBSERVAREA NATURII.
MATEMATICA.****EXPERIMENTUL ȘTIINȚIFIC ȘI REZULTATELE CUNOAȘTERII
DIN PUNCTUL DE VEDERE AL ANTROPOSOFIEI****GA 324****CONFERINȚA a VI-a***Stuttgart, 22 martie 1921*

Am vorbit până acum despre acele facultăți de cunoaștere suprasensibilă cărora le dau numele de cunoaștere imaginativă și cunoaștere inspirată. Astăzi aș vrea să spun câte ceva despre felul cum pot fi dobândite aceste facultăți de cunoaștere. Bineînțeles, pot să ofer doar câteva aspecte de principiu și câteva detalii. Găsiți o prezentare amănunțită a acestor lucruri în cartea mea *Cum dobândim cunoștințe despre lumile superioare?* Dar azi voi scoate în evidență tocmai acele lucruri care sunt importante în contextul propus pentru conferințele de față. Facultatea pe care v-am descris-o, așa cum se situează ea în cadrul cunoașterii lumii, drept imaginație, poate fi dobândită dacă, așa cum am arătat, reconstruim în alt mod procesul amintirii. Esențial în procesul amintirii este faptul că el fixează ceea ce se apropie de om prin trăirile exterioare. Procesul amintirii fixează toate acestea sub formă de imagini.

Trebuie să ne punem acum de acord asupra anumitor însușiri, din care trebuie descojită apoi amintirea pură, ceea ce poate fi numit amintire și în viața obișnuită, în cel mai adevărat sens al cuvântului. Amintirea se caracterizează, între altele, prin faptul că tinde să modifice, într-o oarecare măsură, trăirile avute de noi. Poate că nu e nevoie să explic mai departe acest lucru, fiindcă cei mai mulți dintre dvs. vor fi știind foarte bine cum uneori putem fi împinși până la disperare când vrem să-i povestim unui om ceva și când din povestirea însăși se poate auzi ce a devenit trăirea noastră, trecând prin facultatea de amintire. Chiar și în viața obișnuită se cere o anumită autoeducație, dacă vrem să ajungem tot mai mult și mai mult la o amintire pură, la facultatea de a avea cu adevărat la îndemână lucrurile sub formă de imagini, în așa fel încât imaginea să fie o redare vie a trăirii. Dar vom putea face foarte bine distincție între ceea ce, în legătură cu amintirea, este activitate îndreptățită a fanteziei, care lucrează în direcția artistică, și denaturarea trăirilor. E suficient, desigur, să atragem atenția asupra faptului că deosebirea dintre munca desfășurată în direcția fanteziei și activitatea prin care sunt denaturate amintirile trebuie să fie sesizată printr-o trăire subiectivă, dacă omul vrea să se afle într-o dispoziție sufletească sănătoasă. Trebuie să fim cu totul conștienți de felul cum transformăm lucrurile prin fantezie și cum ceea ce nu se petrece într-un asemenea mod voit, ceea ce are loc, așa zice, într-un mod interior de la sine înțeles, asemănător activității sufletești, trebuie să devină tot mai adevărat, tot mai fidel. Dar, atât din direcția bună, din tendința de a desfășura o activitate bazată pe fantezie, cât și din toate acele forțe care denaturează și modifică amintirile, din toate acestea, dacă le studiem din punct de vedere psihologic, ne vom putea da seama că, dacă luăm într-o formă ordonată ceea ce trăiește în forțele amintirii, de aici poate fi modelat ceva care atunci nu mai este neapărat o simplă amintire. Se poate arăta că anumite mistici sunt, de fapt, niște reprezentări-amintire denaturate, dar că din studierea unor asemenea reprezentări-amintire denaturate, care apar apoi, la rândul lor, drept tot felul de trăiri mistice – se va putea arăta deci, că din studierea unor mistici care se prezintă sub forme absolut serioase, putem câștiga foarte mult. Lucrul care ne interesează în acest moment este următorul: prin ceea ce am dat de înțeles adineaori, putem face ca aceeași forță sufletească ce trăiește în facultatea amintirii să fie metamorfozată în altceva. Dar metamorfoza trebuie să aibă loc în așa fel încât forța inițială a amintirii să nu fie îndemnată prin aceasta să denatureze, ci forța inițială a amintirii, prin faptul că știm să facem din ea și altceva, să fie condusă cu atât mai mult spre fidelitate și veracitate interioară. Am spus că dacă ne străduim mereu să aducem în conștiința noastră niște reprezentări ușor controlabile, pe care le putem compune la fel de ușor, și de noi înșine voit, din diferitele lor părți și pe care le putem privi apoi ca pe cele matematice, dacă păstrăm în conștiință asemenea reprezentări, dacă zăbovim asupra lor, dar nu lăsându-ne fascinați în voia lor, ci provocând în fiecare moment într-un mod lăuntric voit această relație de a zăbovi asupra lor, atunci ajungem treptat să transformăm procesul amintirii în altceva, necunoscut nouă înainte. După cum am spus, toate acestea sunt descrise mai exact în cartea amintită și în *Știința ocultă*.

Dacă am persevera destul de mult timp cu asemenea exerciții – durata este diferită de la individ la individ – și dacă avem posibilitatea de a aplica asupra lor suficient de multă energie sufletească, atunci vom ajunge să avem niște imagini care, în ceea ce privește trăirea sufletească interioară formală, seamănă foarte bine cu reprezentările-amintire. Și treptat ne-am însuși facultatea de a trăi în asemenea imaginații, făcute de noi înșine, în primă instanță – nu în ceea ce privește conținutul. Apoi această facultate se transformă într-o alta, astfel încât în suflet apar imaginații, și, în cazul în care ne păstrăm în continuare, așa zice, dispoziția sufletească matematică despre care am vorbit, ne poate fi clar în orice moment dacă suntem duși de nas de vreo reprezentare oarecare, dacă suntem în prada unei sugestii ori autosugestii, sau dacă ne aflăm în acea dispoziție sufletească, păstrându-ne cu totul independența interioară. Ajungem să avem reprezentări care au caracterul formal al reprezentării-amintire, numai că într-o intensitate mai mare. Subliniez în mod deosebit: la început, aceste reprezentări imaginative au caracterul de reprezentări-amintire. Ele devin mai saturate, îmbibate de o trăire mai intensă, așa zice, de-abia prin inspirație. La început, ele au cu totul caracterul de reprezentare-amintire, dar în așa fel încât știm că ceea ce conțin ele nu se referă la niște trăiri prin care am trecut de la naștere și până în prezent. Ele exprimă sub formă de imagini ceva, exact la fel cum reprezentările-amintire exprimă sub formă de imagini aceste trăiri personale. Ele se raportează la ceva obiectiv. Dar știm cu cea mai mare exactitate că acest ceva obiectiv nu este conținut nicidecum în sfera pe care o cuprindem de obicei cu privirea prin reprezentările-amintire. În primă instanță avem însă și conștiința clară a următorului lucru: în aceste imagini avem ceva care posedă o puternică realitate interioară. Dar, pe de altă parte, suntem conștienți în modul cel mai clar posibil de faptul că avem de-a face cu niște imagini, în orice caz cu imaginile unei realități oarecare, totuși, cu niște imagini.

Se pune problema să înțelegem ceea ce este deosebit de necesar în cazul reprezentărilor-amintire, dacă e ca ele să fie pure: faptul că nu e voie ca ele să fie străbătute de elemente străine. Voi descrie acum procesul din punct de vedere exterior. – În câteva conferințe nu poate fi

prezentat totul în mod amănunțit. Ajungem să ne dăm seama, așa zice, cum se formează reprezentarea în urma unei trăiri exterioare, cum ea pătrunde, într-un anumit sens, în organism, cum acolo, înăuntru – o voi spune acum în mod cu totul abstract –, își duce mai departe existența și poate fi scoasă din nou la suprafață ca reprezentare-amintire. Observăm că există o anumită dependență între ceea ce trăiește în amintiri și stările fizice ale organizării umane. În ceea ce privește amintirile, suntem dependenți de organizarea umană până jos, la nivelul stărilor fizice. Într-un anumit sens, predăm propriei noastre organizări trăirile avute și am putea descrie acum în mod concret ce se întâmplă în organizarea umană cu imaginile trăirilor pe care i le-am predat. Acesta ar constitui însă el singur un întreg capitol al științei spirituale. Dar oricât de mult ar participa organismul nostru la preluarea a ceea ce continuă să trăiască apoi sub formă de amintire, oricât de mult ar fi el implicat în acest conținut, nu e voie, dacă vrem ca amintirile să fie pure și fidele, ca el să fie implicat atât de mult încât să adauge amintirilor ceva legat de conținut. După ce reprezentările trăirii s-au format, în ele nu mai e voie să se reverse nimic, în ceea ce privește conținutul.

Cine s-a lămurit foarte bine în legătură cu acest fapt din viața amintirii este în măsură să distingă, el știe ce înseamnă când în conștiința sa apar apoi niște imagini cu caracterul formal obișnuit al imaginilor-amintire, dar având un conținut care nu se raportează în nici un fel la vreo trăire personală, și care, în raport cu toate trăirile personale, este, în primă instanță, total schimbat. Dar în însăși această trăire a imaginației se vede cât este de necesar să ne fortificăm propria forță sufletească tot mai mult și mai mult. Fiindcă: ce trebuie să facem, propriu-zis? Pe când, de obicei, organizarea noastră gata dezvoltată, ceea ce suntem noi ca organizare umană, preia reprezentările pe care ni le-am făcut în contact cu viața și face să apară amintirea, pe când, așadar, dacă pot spune așa, reprezentările formate în contact cu viața nu cad într-un abis fără fund, ci sunt reținute de organizarea noastră, pentru a putea fi proiectate din nou în momentul amintirii, tocmai acest lucru nu trebuie să se întâmple cu reprezentările imaginative. Pe acestea trebuie să fim în stare să le captăm exclusiv cu ajutorul unor forțe interioare, sufletești. În acest scop este necesar să ne însușim ceea ce ne face mai puternici decât suntem în mod obișnuit, pentru a capta și reține asemenea reprezentări. Există diferite mijloace pentru atingerea acestui scop, pe care le-am descris în cărțile amintite. Vreau totuși să vă indic aici unul dintre ele, și din ceea ce voi spune acum vă veți da seama ce legături există între diferitele cerințe ale vieții, care trebuie să pornească, pur și simplu, de la știința spirituală antroposofică și condițiile fundamentale ale acestei cercetări antroposofice.

Cine stă în fața lumii exterioare lăsând să se apropie de el, pentru început, impresiile senzoriale ale lumii exterioare, fenomenele, cum se mai spune, și își folosește apoi intelectul pentru a face tot felul de speculații fantasmagorice în legătură cu aceste fenomene, nu prea va fi în stare să găsească forța necesară pentru activitatea de reprezentare imaginativă. Din acest punct de vedere, unele lucruri care au avut loc în cadrul vieții spirituale moderne par a fi făcute special ca să suprimă forța imaginativă. Căci dacă un om nu se mulțumește doar să lege între ele cu ajutorul intelectului fenomenele lumii exterioare, care au loc în lumea fizic-minerală, dacă el nu se mulțumește să-și folosească intelectul doar ca mijloc de a uni fenomenele între ele, ci începe să caute, pornind de la fenomene, tot soiul de lucruri care, după părerea lui, zac ascunse în dosul fenomenelor [Nota 26] și pe care vrea să le construiască – prin aceasta el își distruge, de fapt, facultatea imaginativă.

Poate că-mi este îngăduit să folosesc o comparație. V-ați ocupat, desigur, într-o măsură mai mică sau mai mare, de ceea ce, în sensul concepției goetheene despre lume, ar putea fi numit fenomenalism. Goethe însuși, când își face experimentele, observațiile, folosește intelectul în alt fel decât era folosit adesea acesta în faza care tocmai s-a încheiat a gândirii moderne. Goethe își folosește intelectul – și acumina vine comparația pe care vreau să o folosesc – așa cum îl folosim noi când citim. Noi citim în așa fel încât din literele izolate formăm un tot și dacă, de exemplu, avem în fața noastră un rând și dacă am reușit să sesizăm în interior, cu conștiința, un tot, cu ajutorul diferitelor litere și cuvinte, am dezlegat enigma pe care acel rând o puse în fața noastră. Nu ne va trece deloc prin minte să spunem: Aici este un B, un r, un o, un t. Eu vreau să-l studiez pe B. Acest B, ca atare, nu-mi spune nimic deosebit. Pentru că nu-mi spune nimic, eu trebuie să caut ce anume se află în dosul acestui B și poate atunci voi afla că în dosul lui B se află o misterioasă lume transcendențială, care face o impresie asupra mea și pe care mi-o mijlocește B. – Nu fac așa ceva, ci mă uit la literele de aici și din ele îmi formez un tot: citesc. Goethe procedea așa în legătură cu fenomenele lumii exterioare. El nu ia un fenomen luminos oarecare, filosofând în legătură cu el, întrebându-se ce stări vibratorii ar putea să se afle în dosul lui, într-o lume transcendențială oarecare. Nu-și folosește intelectul pentru a specula și a se întreba ce ar putea fi ascuns în dosul fenomenelor, ci își folosește intelectul exact în același scop în care noi îl folosim când gândim împreună literele. Așa că el folosește intelectul doar drept mijloc de grupare a fenomenelor, astfel încât ele parcă se ajută unul pe celălalt să fie citite în îmbinarea lor. Prin urmare, Goethe folosește intelectul în legătură cu lumea exterioară fizic-mineral-fenomenologică, așa zice, ca un instrument de citit cosmic. El nu vorbește deloc despre cine știe ce lucru în sine, nu vorbește deloc despre ceva care ar trebui căutat în dosul fenomenelor și care s-ar afla în dosul lor. Dar el ajunge astfel, pornind de la fenomenul original, la o înțelegere fidelă a fenomenelor, care pot fi comparate cu literele lumii fizic-minerale, până la fenomenele mai complicate, pe care fie că le caută prin observație, fie că le alătură prin experiment. El citește ceea ce este răspândit în spațiu și în timp și, în mod cu totul voit, nu-și folosește intelectul pentru a căuta ceva în dosul fenomenelor, ci îl folosește fie pentru a privi fenomenele în cadrul observației, în așa fel încât ele să se pună în lumină și să se explice unele pe altele, exprimându-și apoi ființa sub forma unui tot, fie pentru a face experimente, pentru a născoci diferite condiții în care pot fi făcute experimente. Pentru el, intelectul nu trebuie să fie altceva decât, în primul rând, cel care stabilește condițiile experimentului, în al doilea rând, cel care alătură diversele fenomene izolate, pentru ca fenomenele să-și poată spune apoi ele înseși cuvântul. Dacă ne însușim un asemenea mod de a privi fenomenele și dacă el devine tot mai mult și mai mult al nostru, și dacă încercăm, înțelegând lumea exterioară în acest fel, să mergem și mai departe decât a mers Goethe – fiindcă el se situează în punctul de început al unui asemenea mod de a gândi –, atunci ne cucerim un anumit sentiment de înrudire, o trăire prin care ne simțim una cu fenomenele. Ne transpunem în fenomene cu mai multă intensitate decât o facem când folosim intelectul pentru a străpunge, de fapt, fenomenele și a căuta în dosul lor tot soiul de lucruri, care, la urma urmelor, nu sunt decât niște închipuiri. Ceea ce spun aici se referă mereu, bineînțeles, numai la asemenea lucruri ireale, născocite.

Esențialul este să ne educăm în sensul fenomenologiei, să ne educăm în sensul unei uniri pure cu fenomenele lumii exterioare, în așa fel încât, treptat, în noi să apară un sentiment absolut precis în legătură cu acest fel de a fi uniți cu lumea. Dacă, după ce ne-am însușit în acest fel starea de unire cu fenomenele ca atare, ne amintim apoi asemenea fenomene ale lumii exterioare, în amintirea noastră se va înălța o imagine plină, saturată, în timp ce vom observa clar că reprezentările-amintire ale majorității oamenilor care țin de cultura noastră actuală sunt legate extraordinar de puternic de reprezentările-cuvinte. Dacă vă veți cuceri posibilitatea de a nu vă mai crampona de reprezentările-cuvinte, care modelează amintirea, la urma urmelor, numai în așa fel încât împing ultima legătură din subconștient în conștiință, cu cât veți reuși mai mult să aveți amintirea sub formă de imagini, cu cât veți reuși mai mult, de exemplu – să zicem, dacă în copilărie, când erați un băietan pus numai pe șotii, ați jucat un joc sau altul, dacă ați pus la cale o farsă sau alta –, să vă vedeți cu adevărat în imagine, făcând acel lucru, ciupindu-l pe un alt băiat, să vă vedeți pe dvs. înșivă, luându-l pe un alt băiat de ureche, trăgându-i o palmă ș.a.m.d. –, dacă nu apar doar niște amintiri palide, ci apar, într-adevăr, niște imagini clar conturate, față de care vă păstrați însă libertatea interioară, așa cum o faceți de obicei față de reprezentările-amintire obișnuite, și dacă observați că printr-un asemenea mod de a vă aminti crește interesul dvs. față de lumea exterioară, că, prin aceste imagini, în conștiință intră capacitatea conviețuirii intime cu tot felul de detalii mărunte ale lumii exterioare, nu pentru că sunt amintirile dvs., ci pentru că apar la fel de obiectiv ca, de obicei, o trăire – nu-i așa, mă veți înțelege. Dacă folosesc asemenea expresii, o fac din cauză că astăzi vorbirea noastră nu are încă niște cuvinte general valabile și pentru că mă străduiesc, prin tot felul de cuvinte grotești, să atrag atenția cu toată exactitatea asupra esențialului – dacă suntem în stare să avem sentimentul că putem *mângâia* asemenea amintiri sau că putem *enerva îngrozitor de tare* asemenea amintiri, dacă viața sufletească devine atât de vie în asemenea reprezentări sub formă de imagini cum poate deveni când e prezentă însăși trăirea în lumea exterioară, atunci înseamnă că am

fortificat acea forță de care avem nevoie pentru a reține în mod just în conștiință reprezentările imaginative.

Și apoi putem începe să facem mereu și mereu exercițiul de a da afară asemenea imaginații, în așa fel încât să ne cufundăm mereu și mereu, așa zice, în conștiința goală. E un exercițiu care, pe lângă aceasta, face foarte viu în noi sentimentul libertății interioare, dacă facem în mod voit ca în conștiință să fie prezente asemenea reprezentări, apoi iar le dăm afară și în acest fel facem să ia naștere un fel de ritm interior în ceea ce privește meditația, concentrarea, crearea unor reprezentări și eliminarea reprezentărilor. Facem să ia naștere astfel o mare mobilitate a sufletului, exact contrariul acelei dispoziții sufletești care există la psihopații de orice fel. Este cu adevărat exact contrariul, iar cei care compară cele descrise de mine aici cu cine știe ce stări psihopate, dovedesc doar că habar nu au despre toate aceste lucruri.

Dacă ajungem apoi în acest fel să fortificăm și facultatea uitării, dacă suntem în stare să exercităm aceeași activitate de uitare care de obicei este exercitată în mod involuntar, dacă reușim să exercităm acum în interior această activitate negativă, așa zice, reglementată de noi înșine în mod voit, atunci vom observa că lucrul despre care știam înainte că este o imagine a realității, că este o imaginație, acum se umple de ceva care ne arată: ceea ce apare aici în imagine este o realitate, o realitate spirituală. Am ajuns până la acel abis care, de pe cealaltă parte a existenței, face să strălucească spre noi realitatea spirituală, care este prezentă de fapt în orice realitate exterioară fizic-senzorială. Vedeți astfel că, în primă instanță, e necesar să ne însușim în mod clar, prin contactul cu lumea exterioară, simțul pe care trebuie să-l avem pentru a avea un comportament just față de aceste imaginații. Cine vrea doar să speculeze asupra fenomenelor, să le străpungă, așa zice, și să născocască, speculând, ceea ce ar fi, după el, adevărata realitate, își slăbește puterea de a reține imaginațiile și de a lucra cu imaginațiile.

Dacă reușim acum să trecem la viața inspirată, adică să viețuim realitatea lumii spirituale exact așa cum viețuim de obicei, prin simțurile noastre exterioare, lumea fizică, atunci apare acel fenomen deosebit care ne face să spunem: Da, de-abia acum înțelegi ce este amintirea. Amintirea înseamnă de fapt că reprezentările tale, dobândite prin trăirile avute, se scufundă în organismul tău și acolo, în organism – vorbesc în mod comparativ, dar comparația este totuși un fel de termen tehnic, este mai mult decât o comparație, el desemnează foarte bine, într-un anumit sens, conținutul fenomenului –, acționează ca o oglindă față de obiectele aflate în fața oglinzii. Ceea ce ne reprezentăm este reținut de către organism, pe când oglinda, spre deosebire de acesta, este obligată să reflecte mereu ceea ce se află în fața ei. Astfel, omul are posibilitatea de a face ca oglindirea să devină una voită de el, adică posibilitatea de a face să fie reflectat din întreg organismul, mai ales din organismul nervilor, ceea ce el a încredințat amintirii sale. Astfel, lucrurile primite de organism sub formă de reprezentări sunt reținute în așa fel încât nu putem vedea în dosul lor, cum nu putem vedea nici în dosul oglinzii. Ajungem să avem cu adevărat impresia următoare: Când privești în interior amintirile tale, trebuie să-ți spui că faptul de a avea o facultate a amintirii te împiedică să te cufunzi tu însuși și să privești în interiorul tău. Nu poți să pătrunzi în interiorul tău, cum nu pătrunzi în dosul oglinzii, când vezi obiectele oglinzite.

Ceea ce vă spun acum este exprimat, bineînțeles, cu ajutorul unor comparații. Dar comparațiile înfățișează starea de lucruri reală și noi observăm acest lucru din faptul că, în clipa în care, prin inspirație, ni se arată imaginațiile, ca imagini ale unei realități spirituale, pentru aceste imaginații oglinda încetează să mai existe. Când activitatea de reprezentare imaginativă se ridică la nivelul celei inspirate, apare posibilitatea de a privi în interiorul ființei noastre, și de-abia acum ne vine în întâmpinare, de fapt, aspectul său spiritual. Dar cu ce facem cunoștință aici?

Ei bine, dacă citim scrierile unor mistici cum au fost *Sfânta Thereza* sau *Mechthild de Magdeburg* [[Nota 27](#)], ajungem să avem adeseori, și, dintr-un anumit punct de vedere, pe bună dreptate, niște reprezentări extraordinar de frumoase, în fața cărora putem avea chiar o dispoziție de adevărată venerație. Pentru cel care începe să întrezărească faptul descris adineaori, tocmai asemenea viziuni mistice încetează să mai fie ceea ce ele sunt adeseori pentru misticul nebuloș. Fiindcă cine ajunge să contemple interiorul propriei sale ființe nu trecând prin stări anormale, de felul celor prin care trec asemenea mistici, ci prin dezvoltarea facultății sale de cunoaștere, în felul arătat, acela nu va descrie ceea ce i se arată la un moment dat, cum fac Mechthild de Magdeburg sau Sfânta Thereza etc., ci el ajunge să cunoască interiorul organizării umane. Oricât de sec și rațional le va părea misticilor nebuloși ceea ce eu așez acum în locul cețoaselor lor imagini mistice, totuși acesta este adevărul pe care trebuie să-l căutăm, dacă vrem să avem o cunoaștere reală și nu extazul la care duce trăirea mistică interioară. Datorită faptului că acum oglinda a fost înlăturată, ajungem să cunoaștem, să percepem lăuntric plămânul, diafragma, ficatul, stomacul. Ajungem să cunoaștem organizarea umană în interiorul ei, și ajungem să știm și cum niște mistici de felul lui Mechthild de Magdeburg sau al Sfintei Thereza – dar pe calea unor stări anormale – priveau în interiorul organizării lor umane, numai că, în viziunile lor, acesta se învăluia în tot felul de cețuri. Și apoi, ele descriu ceea ce, dincolo de care trebuie să ajungă adevăratul cercetător spiritual.

Omul care nu se poate adânci în asemenea lucruri ar fi șocat dacă i s-ar citi – să luăm această situație ca ipoteză – un capitol înălțător din scrierile lui Mechthild de Magdeburg, iar cercetătorul spiritual autentic i-ar spune apoi: Da, asta vezi, într-adevăr, dacă ajungi să-ți privești din interior ficatul sau rinichiul. – Dar nu folosește la nimic să fii șocat, aceasta este situația. O spun pentru cel care ar vrea ca lucrurile să arate altfel: Lucrurile stau așa cum le-am descris. – Dar pentru acela care ajunge să înțeleagă întreaga situație, de-abia acum apare posibilitatea de a avea o relație justă cu misterele propriu-zise ale lumii. Fiindcă el ajunge să știe din ce străfunduri adânci ale existenței provine această organizare umană și el își dă seama ce puțin știm despre ficatul uman, despre rinichiul uman, ca să nu mai vorbim de celelalte organe, când disecăm numai cadavrul sau, dacă vreți, când îl tăiem pe omul viu, în cazul unei operații, și dacă privim organizarea umană numai dintr-o singură direcție. Căci există posibilitatea de a privi organizarea umană nu numai din această direcție materială, ci de a o privi în mod interior. Dar atunci avem în conștiință niște entități spirituale și aceste entități spirituale ne arată că omul, cum stă el așa, cu organizarea lui, nu e nicidecum o ființă singură pe lume, pe care s-o poți cuprinde, dacă ți-o imaginezi închisă între limitele date de pielea sa. Ci, de fapt, chiar dacă într-un sens puțin diferit, situația este următoarea: printr-un asemenea mod de a cunoaște facem descoperirea că exact așa cum oxigenul care se află acum în mine, cu câteva minute înainte era încă afară iar acum lucrează în mine, tot astfel lucrează în mine, plăsmuite din Cosmos, organizarea internă, ficat, rinichi ș.a.m.d., fiind în legătură cu Cosmosul. Trebuie să-mi îndrept privirile spre Cosmos și constituția sa, dacă vreau să înțeleg ceea ce trăiește în ficat, rinichi, stomac ș.a.m.d., după cum trebuie să-mi îndrept privirile spre Cosmos, cu aerul său, dacă vreau să înțeleg ce este, ca substanță, ceea ce lucrează în plămânii mei, și care, apoi, în circulația sângelui, duce mai departe prin organism tot felul de lucruri etc. Dacă înaintăm astfel, printr-o cercetare spirituală autentică, nu cunoaștem doar niște imagini oarecare, îngust delimitate, ale diferitelor organe umane, ci ajungem să cunoaștem niște corelații, să contemplăm corelațiile dintre organizarea umană și Cosmos.

Acum este extraordinar de important să nu trecem cu vederea un lucru, să ajungem la o trăire pe care eu nu v-o pot prezenta aici decât în forma sa simplu-simbolică, drept imagine. Dacă privim în ansamblu tot ceea ce am studiat în aceste zile și ore, ne putem forma reprezentarea următoare. Simțurile noastre sunt, dintr-un anumit punct de vedere, așa cum am spus, niște golfuri, prin care lumea exterioară, cu procesele ei, pătrunde în noi. Dar simțurile se prelungesc apoi în interiorul nostru, și v-am arătat felul cum, treptat, omul ajunge să vadă, sub o formă subiectivă, această activitate legată de ceea ce este situat mai în interior decât organele de simț – această activitate, care acționează de la naștere asupra sistemului nervos, acest element plăsmuitor, dăător de formă –, așa cum o are în mod subiectiv, drept retrospectivă a vieții, drept panoramă a vieții sale, cum descoperă el, în configurația sistemului nervos, că acest sistem nervos reprezintă el însuși imaginile, realizate în mod exterior, fizic-senzorial, a ceea ce este, propriu-zis, de natură spiritual-sufletească, astfel încât putem spune că viețuim imaginația și că viețuim apoi cum se manifestă imaginația în activitatea de formare a substanței

nervoase. Bineînțeles, această afirmație nu trebuie luată așa, în sens grosier, fiindcă și substanța nervoasă a fost prelucrată deja, înainte de naștere. Voi ajunge mâine să mai vorbesc despre acest lucru. Dar, în esență, este totuși valabil ceea ce spun. Așa că putem spune: Da, aici înăuntrul se continuă activitatea, observăm foarte exact că aici activitatea se continuă. Este aceeași activitate care, am putea spune, se gravează în sistemul nervos. Pentru acele părți ale sistemului nervos care și-au încheiat dezvoltarea, această muncă de gravare este o parcurgere a căilor nervoase; pentru ceea ce, mai ales în copilărie, mai este încă maleabil, este o adevărată muncă de modelare plastică, o muncă plăsmuitoare care încă are loc din imaginații. Acestea i se opune restul organizării umane, despre care voi mai vorbi, adică purtătorul mușchilor, purtătorul oaselor etc. sau alți purtători a ceea ce este sistemul nervos, întregul țesutului organic. Dar pe urmă putem viețui următorul lucru, și pentru a vă arăta și mai clar cum este această trăire, aș vrea să vă spun următoarele.

Am prezentat cândva pentru Societatea Antroposofică o serie de conferințe pe care am intitulat-o **Antroposofie** [Nota 28]. Am vorbit atunci despre această antroposofie atât cât rezultase pentru mine din cercetarea mea spirituală. Apoi mi s-a cerut să dau tiparului aceste conferințe și eu m-am apucat să aștern totul pe hârtie. Dar, scriindu-le, a ieșit altceva. Nu că aș fi schimbat ceva în lucrurile prezentate mai întâi, dar a apărut necesitatea să adaug câte ceva, de aici rezultând noi explicații. A devenit necesar, de asemenea, să formulez lucrurile și mai exact. Această muncă mi-a cerut un an de zile. Apoi a apărut o nouă ocazie. A fost ținută din nou Adunarea Generală în cadrul Societății [Nota 29]. Și iată că oamenii au spus: cu ocazia Adunării Generale, conferințele "antroposofice" ar trebui să fie vândute, deci trebuie să fie gata. Pentru acea proximă Adunare Generală, eu anunșasem un alt ciclu de conferințe [Nota 30] și trimiseseam la tipografie primele pagini ale acestei **Antroposofii**. Ele au și fost tipărite imediat. Credeam că acum voi putea să scriu mai departe. Și chiar am scris mai departe, o vreme. Dar a apărut din ce în ce mai mult și mai mult necesitatea de a adăuga alte lucruri la explicațiile mai exacte. Totul s-a terminat prin faptul că era tipărit acum un anumit număr de coli tipografice. Până acolo scrisesem. O coală a ieșit apoi în așa fel încât cele 16 pagini nu mai erau pline, ci erau pline doar 12 sau 14 pagini. Celelalte erau albe, iar eu trebuia să scriu mai departe. Între timp, apăruse pentru mine – au existat și alte motive [Nota 31] pentru întreaga poveste, dar acum vreau să arăt unul dintre motivele care au cauzat întâmplarea legată de ceea ce tocmai vreau să vă povestesc –, a venit momentul în care eu mi-am spus: ca să duc la bun sfârșit treaba așa cum ar trebui ea să fie și cum vreau să fie, acum, după un an, este necesar să dezvolt mai exact un anumit mod de reprezentare, să elaborez o formă deosebită a cunoașterii imaginative, inspirate, și să aplic acest mod de cunoaștere tocmai la problemele antroposofice discutate aici. Și m-am apucat să fac mai întâi ceva cu totul negativ: am părăsit întreaga **Antroposofie**. Ea mai există și astăzi în forma în care a fost tipărită atunci [Nota 32], multe coli tipografice deja, și eu mă gândeam să fac acum, într-adevăr, cercetări, pentru a putea continua să scriu. Și atunci am făcut cunoștință cu un lucru pe care aș vrea să vi-l descriu. Nu pot să vi-l prezint decât în mod schematic. Dar ceea ce vă descriu în mod schematic reprezintă o mare sumă de trăiri interioare, care sunt, propriu-zis, niște metode de cunoaștere necesare în cercetarea ființei umane.

S-a dovedit atunci din ce în ce mai clar că o antroposofie de felul celei pe care intenționez să scriu atunci poate fi încheiată numai dacă ajungem să percepem, prin vedere interioară, că ceea ce vedem în mod real, prin contemplare interioară, drept activitate spiritual-sufletească lucrând în sistemul nervos, poate fi continuată până când ajungi aici în mod lăuntric într-un punct – punctul este propriu-zis o linie, situată pe direcția verticală, dar eu vreau să prezint aici problema numai în mod schematic; pentru anumite fenomene punctul e situat mai sus, apoi mai jos ș.a.m.d., poate că nu e posibil, în cazul acestor conferințe, să descriu totul în amănunt, vreau să trec doar transversal prin toată această poveste –, până se ajunge în acest punct, unde observi în mod foarte clar că întreaga activitate spiritual-sufletească ce înaintează din exterior spre interior, pe care o percepem în activitatea imaginativă și inspirată, se intersectează. Dar din momentul în care se intersectează, nu mai suntem liberi în exercitarea acestei activități. Nici înainte nu eram cu totul liberi, așa cum am arătat. Dar acum devenim și mai neliberi. Observăm că totul suferă o schimbare. Ajungem să fim reținuți mai puternic în activitatea de reprezentare imaginativ-inspirată. Concret vorbind, dacă ceea ce este pentru ochi percepția senzorială și continuarea ei ca activitate a intelectului este sesizat de noi prin activitatea de reprezentare imaginativ-inspirată și dacă ajungem astfel la imaginația organului vizual, dacă ajungem deci să percepem organul vizual prin imaginația străbătută de inspirație, atunci această activitate se continuă spre interior, atunci aici apare o intersectare și atunci cu activitatea cu care aici am cuprins mai întâi ochiul, cuprindem un alt organ. În esență, acesta este rinichiul [Nota 33].

Și la fel este și cu celelalte organe. Constatăm întotdeauna, continuând activitatea imaginativ-inspirată spre interiorul omului, că îmbrățișăm, aș zice, cu această imaginație inspirată organele care au dezvoltarea deja încheiată – încheiată cu totul cel puțin ca predispoziție, când omul se naște –, înaintând astfel spre contemplarea interioară reală a organismului uman. Este o dificultate cu totul deosebită, și fiindcă pe atunci eu nu trebuia doar să termin de scris cartea, ci trebuia să țin acum și un alt ciclu de conferințe [Nota 34], pentru care iarăși erau necesare cercetări spirituale, vă puteți imagina că n-a fost ușor să scot la capăt cu această metodă, dezvoltată în acea vreme – sunt mulți ani de atunci.

Trebuie să mai spun doar atât: dificultatea constă în faptul că, la început, ești aruncat mereu înapoi. Această continuare reală este ceva la care trebuie să-ți aduni întreaga forță interioară, dacă vrei să reușești. Trebuie să faci efortul, mereu și mereu, aș zice, de a intensifica în tine forța activității de reprezentare, a muncii interioare a sufletului, prin iubirea față de natura exterioară. Altfel, pur și simplu ești aruncat mereu înapoi. Observi că te cufunzi în tine însuși, dar ești mereu aruncat înapoi, și obții, în loc de ceva ce eu aș vrea să desemnez prin această contemplare interioară, ceva care nu este corect. Trebuie să învingi această dificultate de a fi mereu aruncat înapoi.

Ei bine, am vrut să vă povestesc toate acestea ca să vedeți că cercetătorul spiritual este în măsură să indice acele momente în care el se luptă cu anumite probleme ale cercetării spirituale. Din păcate, în anii care au urmat evenimentului descris, timpul meu a fost umplut cu tot felul de activități, mai ales în ultimii ani, așa că această muncă pe care ar trebui să o consider neapărat necesară, de a scrie până la capăt **Antroposofia**, n-a putut fi realizată. De fiecare dată când se deschide cât de cât perspectiva de a duce mai departe **Antroposofia**, sunt chemat într-o parte sau alta, atunci trebuie făcut un lucru sau altul, atunci trebuie să se țină, pe unul sau altul dintre tărmurile activității noastre, o ședință sau alta. Toate acestea sunt, nu încape nici o îndoială, absolut necesare, bineînțeles. Dar s-ar putea face totuși câte ceva, dacă ar crește din ce în ce mai mult numărul acelor care ar lucra împreună cu noi la îndeplinirea sarcinilor antroposofice și sociale, pentru ca acele câteva persoane care trebuie să folosească, într-adevăr, aici, la centru, niște forțe pe care de fapt nici nu le au, să se poată dezvolta, în primul rând, în cadrul unei munci rodnice, și apoi și pentru ca ele – lucru de care au atâta nevoie! – să fie puțin scutite de unele dintre sarcinile lor. Avem foarte multă nevoie ca toate lucrurile lipsite de obiectivitate, fără nici o legătură cu cauza noastră propriu-zisă, ca tot ceea ce se petrece, așa cum puteți observa și cu ocazia actualei dvs. prezențe aici, tot ceea ce iese la lumină prin asemenea indivizi murdari, care-și desfășoară peste tot activitatea de calomnatori, dar care, oricum, fac necesară o reacție de autoapărare în epoca noastră, când oamenii care vor să fie liberi se lasă influențați atât de mult pe calea sugestiei, prin asemenea atitudini de negare a vieții, ar fi necesar, desigur, să primim sprijin în privința a ceea ce trebuie făcut pentru a se elabora concepția despre lume antroposofică și pentru a face să se reverse în viața socială gândirea antroposofică.

Vedeți dvs., dacă vă reprezentați că aici, sus, este perceput, aș zice, sub o formă fixată mai mult în abstract, ceea ce jos se încheie într-un organ, în îmbrățișarea unui organ care există deja în mod concret, atunci veți putea să vă dați seama și că într-o asemenea înțelegere a organismului uman zace într-adevăr ceva care poate constitui puntea de trecere și spre activitățile practice, care trebuie să se bazeze pe

studierea concretă a omului și a relației sale cu lumea. V-am atras deja atenția, în alte contexte, asupra felului cum putem ajunge să cunoaștem, prin simplul fapt că dezvoltăm în noi facultatea imaginativă, nu numai sfera simțurilor și prelungirea ei în sistemul nervos, ci și lumea vegetală. Înaintând spre inspirație și dezvoltând apoi o asemenea activitate de cercetare spirituală, ajungem să cunoaștem mai întâi toate forțele care acționează în lumea animală. Ajungem să cunoaștem însă și alte lucruri, care își au în lumea animală doar expresia lor exterioară fizic-senzorială. Ajungem să cunoaștem natura sistemului respirator, ajungem să înțelegem forma exterioară a sistemului respirator, pe baza acestor legături. Forma exterioară a sistemului respirator-circulator, în configurația sa exterioară, nu este asemănătoare în mod nemijlocit cu viața de reprezentare, cum e cazul cu sistemul nervos, despre care am arătat ieri că este atât de asemănător vieții de reprezentare, încât doi oameni situați pe două poziții diferite ar putea desena niște imagini asemănătoare. Dacă ajungem să cunoaștem astfel, mergând în paralel, lumea exterioară, cu diferitele ei regnuri, și omul în structura lui internă – voi arăta mâine ce ne oferă această cunoaștere internă pentru înțelegerea în continuare a întregii entități și naturi umane – și dacă ajungem să-l cunoaștem astfel pe om în legătura sa cu lumea înconjurătoare, ni se deschide înțelegerea foarte multor raporturi care există între om și lumea din jurul lui. Ni se deschide, de exemplu, mai ales posibilitatea de a înțelege în acest fel entitatea unui organ, legătura dintre el și ceea ce există afară, în împărăția naturii, și de a găsi astfel pe cale rațională trecerea de la o fiziologie spiritualizată la o terapie adevărată. Aici se deschide posibilitatea de a dezvolta iarăși ceea ce odinioară era obținut prin percepție interioară instinctivă. Am vorbit despre sistemul yoga și aș putea să citez alte sisteme, mai vechi, prin care oamenii erau în măsură să vadă într-un mod instinctiv, copilăresc, legătura dintre om și lumea înconjurătoare. Din aceste vremuri datează unele îndrumări terapeutice, care poate se numără încă și astăzi, puțin modificate, printre metodele terapeutice cele mai fertile. Va fi posibil să dezvoltăm terapia, în forma în care ne este ea necesară, numai pe cale spiritual-științifică, și prin sesizarea legăturii dintre organele umane și Cosmos va fi elaborată o medicină care nu se va întemeia doar pe experimentul exterior, ci pe percepția interioară.

Am vrut să vă dau astăzi numai un exemplu de felul cum știința spirituală trebuie să exercite o influență fertilizatoare asupra tuturor ramurilor științei. Cât de necesar este acest lucru se vede din faptul că, pe de altă parte, prin cercetarea empirică exterioară, care cu adevărat n-a fost leneșă, ci a realizat într-un mod grandios ceea ce a fost posibil să se realizeze în domeniul ei, pretutindeni apar întrebări. Luați numai fiziologia exterioară, patologia exterioară ș.a.m.d., întrebările, există peste tot. Cine studiază astăzi problema cu simțuri treze, clare, știe că întrebările există. Ele cer neapărat un răspuns, așa cum, la urma urmei, este cazul și pe tărâmul vieții exterioare. Marile întrebări există. Ele cer un răspuns. Ei bine, știința spirituală nu vrea să nege ceea ce există deja drept realizări mari, triumfale, în celelalte științe. Dar vrea să studieze, la rândul ei, întrebările ce rezultă de aici și vrea, în ceea ce o privește, să pornească pe drumul ei într-un mod la fel de exact ca acela care poate fi învățat de la celelalte științe, pentru a căuta dezlegarea a ceea ce nici pentru cercetarea empiric-senzorială nu poate fi găsit decât prin cercetare spirituală. De aici vom relua mâine.

Rudolf Steiner

OBSERVAREA NATURII.

MATEMATICA.

EXPERIMENTUL ȘTIINȚIFIC ȘI REZULTATELE CUNOAȘTERII

DIN PUNCTUL DE VEDERE AL ANTROPOSOFIEI

GA 324

CONFERINȚA a VII-a

Stuttgart, 23 martie 1921

Din cauză că timpul rezervat acestor conferințe este atât de scurt, n-am putut prezenta decât foarte fugar, sub o formă schițată, multe dintre lucrurile care ar putea fi spuse în legătură cu o temă atât de vastă, iar anumite concluzii care decurg de aici n-au putut fi decât sugerate. Pur și simplu, aici urma să dau doar câteva impulsuri în legătură cu reprezentările care stau la începutul științei spirituale antroposofice și din cele prezentate veți fi ajuns să aveți sentimentul clar al faptului că toate aceste lucruri, abordate doar sub o formă incipientă, trebuie expuse mai pe larg.

Am vorbit despre modalitățile de cunoaștere deosebite ce rezultă, printr-o anumită muncă umană lăuntric-sufletească, drept continuare a cunoașterii umane cotidiene ca și a cunoașterii științifice obișnuite, iar primele două modalități de a cunoaște despre care am vorbit mai întâi le-am numit cunoașterea imaginativă și cunoașterea inspirată. Ieri am încercat să arăt că prin colaborarea dintre cunoașterea imaginativă și cea inspirată, dacă se ține seama de o anumită trăire, pe care am descris-o ieri drept un fel de raport de intersectare interioară a conștiinței, poate să apară o cunoaștere a omului în legătură cu cunoașterea lumii înconjurătoare. Dacă trăirile pe care le avem în legătură cu această cunoaștere imaginativă inspirată sunt dezvoltate în continuare, perseverând în efectuarea anumitor exerciții, pe care le găsiți descrise în cărțile mele [[Nota 35](#)], ia naștere ceva care are un nume deja în viața obișnuită – și acest lucru este foarte semnificativ –, deci, dacă facem din plin exerciții pentru dobândirea cunoașterii superioare, ia naștere ceva care poate fi numit intuiție, exact în același sens în care se vorbește de imaginație și de inspirație. "Intuiție" este un cuvânt folosit deja în viața obișnuită pentru o cunoaștere nu tocmai clar conturată, bazată mai mult pe sentiment. În orice caz, când vorbește despre intuiție cercetătorul spiritual nu are în vedere o asemenea intuiție, despre care se vorbește adeseori și care este o modalitate de cunoaștere obscură, cu toate că există un motiv de a ne imagina caracterul obscur, nedezvoltat al activității de reprezentare intuitive obișnuite drept un fel de treaptă pregătitoare pentru ceea ce se realizează în intuiția adevărată. Adevărata intuiție este un mod de reprezentare și o dispoziție sufletească pătrunsă de claritatea interioară a conștiinței, similară – iarăși trebuie să mă refer la gândirea matematică – cu claritatea pe care o avem în gândirea matematică. La treapta intuiției se ajunge prin continuarea exercițiilor care se fac pentru dezvoltarea capacității de a uita. Aceste exerciții trebuie continuate în așa fel încât uitarea să devină un fel de uitare de sine neegoistă. Dacă aceste exerciții sunt continuate în mod sistematic și exact, apare ceea ce este numit de către cercetătorul spiritual intuiție în sensul superior al cuvântului. Este cunoașterea la care duce în cele din urmă imaginația inspirată.

Înainte de a merge mai departe cu expunerile mele, trebuie să mai subliniez un lucru, ca să nu fiu înțeles greșit. Ușor îmi pot imagina că cineva ar putea să ridice o anumită obiecție împotriva a ceea ce am spus spre sfârșitul conferinței de ieri. Vă pot asigura de faptul că acela care procedează conștiincios în calitate de cercetător spiritual își va face el însuși toate obiecțiile posibile. Este o atitudine care trebuie să caracterizeze neapărat cercetarea spirituală cultivată de noi aici: la fiecare pas înainte pe care-l facem trebuie să vedem întotdeauna cu extraordinar de multă grijă din ce direcție ar putea veni obiecțiile și în ce fel se poate ieși în întâmpinarea lor. Eu îmi pot ușor imagina obiecția următoare: Ei bine, ceea ce s-a spus ieri în legătură cu această trăire a intersectării când privim spre interior, ceea ce s-a spus în legătură cu această cuprindere a organizării interne a omului, se poate baza pe o amăgire. Fiindcă tocmai cercetătorul spiritual, așa cum îl concepem noi aici, și care, după cum ați văzut în mod clar, nu are voie să fie un diletant în ceea ce privește știința exterioară, va ști, bineînțeles, câte despre organizarea internă a omului, din anatomia și fiziologia obișnuită, și atunci ușor s-ar putea crede că el este în prada anumitor autoamăgiri când integrează percepției sale spirituale ceea ce știe deja din știința exterioară. – Ei bine, toate autoamăgirile sunt ceva pe care cercetătorul spiritual le are în vedere când înaintează pe calea sa, iar obiecția care poate fi făcută, eventual, aici, se rezolvă prin faptul că ceea ce percepem prin această contemplare interioară în organismul uman este absolut diferit de ceea ce se poate ști prin anatomia sau fiziologia exterioară. Ceea ce percepem drept organizare internă este într-un totuși ceva care ar putea fi numit contemplarea ființei interioare spiritualizate a omului. Singurul lucru în care fiziologia obișnuită și anatomia obișnuită ne pot ajuta este, așa zice, un fel de punct matematic. Avem, cel mult, un punct de reper prin care ceea ce există cu adevărat în suflet drept percepție spirituală absolut independentă, cucerită prin văzul spiritual, adică ceea ce are un conținut absolut determinat în sine, pe care îl putem percepe de-abia pe această treaptă a cunoașterii – prin care partea internă corespunzătoare plămânului, de exemplu, va putea fi mai ușor raportată la plămân dacă știm deja ceva despre plămân din fiziologia și anatomia exterioară, decât dacă nu știm nimic. În schimb, cele două lucruri, conținutul percepției interioare a plămânului și ceea ce știm din fiziologia și anatomia exterioară, sunt două conținuturi absolut diferite, pe care trebuie să le asociem de-abia ulterior, care arată tocmai în ce fel se repetă, pe această treaptă a cunoașterii, raportul pe care-l stabilim între ceea ce am sesizat pe cale matematică în interiorul nostru și ceea ce ne este dat în lumea fizic-minerală, prin percepție exterioară.

Aceeași deosebire care există între lucrurile sesizate în interior, pe cale matematică, și cele date prin percepție exterioară, există și între ceea ce ne cucerim în domeniul activității imaginative inspirate și ceea ce cunoaștem din altă parte, prin cercetare exterioară. Trebuie să presupunem, bineînțeles, că pretutindeni domnește o absolută claritate interioară a conștiinței.

Dacă ne ridicăm acum mai departe, de la activitatea imaginativă inspirată la intuiție, ni se dezvăluie ceva asemănător cu ceea ce ni s-a dezvăluit la începutul expunerilor noastre. Atunci am spus: Prin organele de simț, lumea exterioară cu evenimentele ei se continuă în noi printr-un fel de golfuri, astfel că noi construim ceva în organele de simț, la fel cum, să zicem, construim lumea pe cale exterioară prin liniile și formațiunile noastre matematice. – Există, așadar, o prelungire, o prelungire ființial-reală a lumii exterioare în organizarea noastră internă

spațială, de această parte a trupului nostru uman. Dacă tot ceea ce am descris eu aici ajunge, pe de altă parte, aș zice, la intuiție, vom avea o trăire asemănătoare. Avem trăirea că acum știm că tot ceea ce viețuim în interiorul ființei umane este ceva cu totul neexplicat în sine, poate, mai bine zis, de fapt, neterminat. Dacă ajungem să ne cunoaștem pe noi înșine prin intuiție, suntem absolut nesatisfăcuți cât timp rămânem la această autocunoaștere. În cazul activității imaginative inspirate, dacă ea se extinde asupra cunoașterii de sine, se instalează un anumit sentiment de satisfacție. Aflăm ce sunt sistemele ritmice din ființa umană. Este o cunoaștere dificilă. Este o cunoaștere în cazul căreia, de fapt, nu putem să ajungem niciodată la capăt, pentru că ea ne duce în sfera unor evoluții infinite. Dar în cazul acestei cunoașteri avem, oricum, conștiința interioară a faptului următor: Tu înveți să te cunoști în ceea ce privește legătura ta cu lumea, tu poți dezvolta niște cunoștințe concrete foarte precise, așa cum am arătat ieri, de exemplu, despre legătura dintre organismul sănătos și ambianța cosmică, dar și despre legătura dintre organismul bolnav și ambianța cosmică, și prin aceasta tu poți pătrunde, într-un anumit mod, în interiorul ființei umane înseși.

Aș vrea să spun și aici ceea ce am spus deja în cursul precedent [[Nota 36](#)]. Cu ajutorul activității imaginative inspirate putem înțelege, de exemplu, în ce fel trebuie să se comporte, de fapt, organizarea umană, pentru ca să poată primi în ea ceva cum este un organ de simț. În direcția acestui organ de simț, organizarea umană este predispusă, aș zice, spre exterior. Această organizare umană se manifestă în așa fel încât trimite un anumit sistem de forțe, dacă pot să folosesc această expresie, în direcția fiecărui organ de simț. Dar putem face descoperirea că, pe de altă parte, dincolo de raportul de intersectare care există în cazul acestui sistem de forțe pentru un organ de simț oarecare, în cazuri anormale apar niște tendințe asemănătoare, așa că ceva organizat în mod cu totul corect și normal pentru devenirea simțului, apare, aș zice, într-un loc nepotrivit, în așa fel încât un asemenea sistem de forțe este integrat unui organ uman care nu trebuie să fie un organ de simț, ci trebuie să aibă o altă organizare. Integrarea unui sistem de forțe într-un alt loc, deci, am putea spune, apariția metamorfozată a unui sistem de forțe care într-un anumit loc din organizarea umană își are rațiunea sa de a fi, face să apară niște anomalii în organismul uman. Iar această anomalie deosebită, despre care am vorbit, are drept consecință faptul că în locul unde apare un asemenea sistem de forțe deplasat se formează o tumoare. Ajungem pe această cale să descoperim cu adevărat, în niște situații mai complicate ale organismului, ceea ce *Goethe* a căutat, în teoria metamorfozei, pentru situațiile mai simple. Ajungem să ne dăm seama că ceea ce într-o direcție, deci sub o anumită formă metamorfozată, este îndreptățit, în cealaltă direcție devine cauza unei boli. Dacă știm să aflăm ce forțe din ambianța omului, din regnurile naturii, au ceva comun cu acele forțe care, de exemplu, stau la baza organizării simțurilor – am spus: Dacă percepem în ansamblu organizarea simțurilor prin cunoașterea imaginativă, și dacă se mai alătură și inspirația, atunci avem încă o perspectivă interioară asupra situației, iar dacă vedem în ansamblu organizarea simțurilor, putem percepe și organizarea vegetalelor, ajungem să percepem raportul dintre organizarea interioară și organizarea exterioară –, dacă găsim ce anume din lumea exterioară corespunde organizării simțurilor, dacă găsim raportul potrivit cu aceasta, atunci ajungem să avem percepția remediei, în cazul unei formațiuni de forțe metamorfozate maladiv.

Vedeți cât de mult se extinde domeniul lucrurilor descrise aici, nu fantazând la întâmplare, pentru a găsi, să zicem, o mistică nebuloasă, care-i poate procura omului o anumită voluptate. Așa ceva este străin de știința spirituală orientată antroposofic pe care o cultivăm noi aici. Știința spirituală vrea să pătrundă în corelațiile reale ale lumii, într-un mod serios, exact. Poate că despre multe lucruri care se realizează pe această cale se spune că sunt încă foarte la început – și noi trebuie s-o recunoaștem fără nici o rezervă –, totuși, unele dintre lucrurile pe care le-am spus, de exemplu, în fața medicilor și a studenților în medicină, despre aspectele patologice și terapeutice, în cursul din primăvara trecută [[Nota 37](#)], pe care-l voi continua cât mai curând [[Nota 38](#)], au făcut asupra auditorilor impresia de ceva plauzibil, după câte cred. Și cursul a mai făcut impresia că aici există ceva care poate completa și fertiliza observația exterioară și experimentele exterioare prin perceperea raporturilor interne ale entității naturii și ale lumii în general și că aceasta ar trebui să-i convingă pe contemporani că aici se fac eforturi pentru a se găsi ceva pentru care, în multe cazuri, știința exterioară nu ne pune în față decât întrebările, fără să se ivească nici o posibilitate, în domeniul științei exterioare, de a se găsi niște răspunsuri măcar inteligibile la aceste întrebări.

Dacă înaintăm acum cu această cunoaștere, care nu trebuie să rămână nicăieri în abstract, ci trebuie să perceapă pretutindeni în mod concret spiritualul real, ajungem să ne spunem, în primă instanță: De cealaltă parte a organizării umane există iarăși ceva care seamănă cu prelungirea lumii exterioare în organizarea simțurilor. – Eu am spus: Dacă ajungem la cunoașterea de sine prin intuiție, ceea ce ne este dat prin intuiție drept autocunoaștere se dovedește neapărat a fi neterminat și înțelegem ceea ce ne este dat astfel de-abia când ne dăm seama că aici, de cealaltă parte, există, în mod asemănător, raportul invers față de acela care, pe de altă parte, există la organizarea simțurilor. Într-un anumit sens, simțurile sunt niște golfuri în care lumea exterioară cu legitatea ei se prelungește în noi. De cealaltă parte, omul întreg, care în intuiție devine organ de simț, se prelungește acum cu ființa lui în lumea spirituală. Acolo, lumea exterioară se prelungește până în om, aici, omul se prelungește până în lumea exterioară, în orice caz, în lumea exterioară spirituală. Iată de ce aici lucrurile stau în felul următor: în timp ce acolo, sus – am explicat lucrurile referindu-mă la organizarea ochiului –, omul are o anumită relație activă față de dimensiunea adâncimii, în intuiție, în măsura în care rămâne cu această intuiție în sfera cunoașterii, intră într-o anumită relație cu dimensiunea înălțimii.

Rezultă astfel ceva absolut analog cu percepția senzorială, numai că exact invers. Rezultă că prin intuiție omul se transpune în lumea spirituală ca întreg. La fel cum prin simțuri lumea senzorială exterioară se prelungește în el, tot astfel prin intuiție el se transpune în mod conștient în lumea spirituală și omul simte această transpunere conștientă exact la fel cum el se simte, în mod afectiv, față de lumea exterioară când percepe. În viața de toate zilele, sentimentul că ești în lumea spirituală, trăirea obscură a faptului că te afli în lumea exterioară spirituală se numește intuiție. Această intuiție este străbătută de o claritate luminoasă, atunci când se tinde spre o cunoaștere de felul celei descrise. Prin aceasta puteți aprecia însăși că, de o parte a raportului dintre om și lumea exterioară, noi avem percepția. De cealaltă parte avem, în mod corespunzător percepției, tot ceva nedefinit, care trebuie să fie prelucrat de-abia de acum înainte. La fel cum percepția este prelucrată de către intelect, de către rațiune, și la fel cum în percepție găsim apoi niște legi, de cealaltă parte există ceva care, în primă instanță, se află față de om într-un raport la fel de nedefinit ca și percepția, dar care trebuie apoi prelucrat, trebuie pătruns prin cunoașterea interioară nou cucerită, la fel cum înainte percepția exterioară trebuia să fie pătrunsă cu activitatea matematică, într-un cuvânt, cu cunoașterea interioară ce trebuie cucerită prin trăirea obișnuită.

Ceea ce avem aici, în primă instanță, sub forma viețuirii obișnuite, încă nedefinite a intuiției, este trăirea credinței. Exact la fel cum unul dintre polii ființei umane, care se ocupă de lumea senzorială exterioară, are trăirea percepției, tot astfel omul întreg, prin situarea sa obscură în lumea spirituală, are trăirea credinței, și la fel cum percepția poate fi străluminată de către intelect și rațiune, tot astfel ceea ce zace în trăirea nedefinită, obscură a credinței, poate fi străluminat de cunoașterea ce progresează mereu, și atunci trăirea credinței devine un rezultat științific, la fel cum percepția devine un rezultat științific prin prelucrarea care are loc la polul celălalt. Așa stau lucrurile. Ceea ce vă descriu aici înseamnă a ridica pe o treaptă mai înaltă trăirea obișnuită a credinței, care, prin muncă spirituală interioară, este transformată într-o trăire a cunoașterii. Pentru cel ce se înalță în aceste regiuni sunt două lucruri absolut asemănătoare: a transforma trăirea credinței în trăirea cunoașterii, sau a avea în față percepția și a o prelucra prin ceea ce și-a cucerit din matematică sau pe o altă cale, în orice caz, logică. Vedeți, din punct de vedere interior, lucrurile se îmbucă lăuntric unele într-altele și ceea ce vă expun eu aici nu e nicidecum construit, ci e descrierea a ceea ce poate fi viețuit de om, exact la fel cum el viețuiește ceea ce se dezvoltă începând cu perioada copilăriei, când încă nu-și folosește intelectul și rațiunea, până la acea perioadă din viață în care își folosește intelectul și rațiunea.

De toate aceste trăiri sunt legate însă alte trăiri. De ele este legat, de exemplu, lucrul următor. În momentul în care înaintăm spre cunoașterea inspirată, avem deja, după cum v-am descris, această panoramă a vieții, care se întinde în trecut până în anii primei copilării, uneori până la naștere. Am dobândit deci o facultate de percepere interioară. Dar de-abia când apare cunoașterea inspirată, o dată cu această cunoaștere inspirată, care este, într-un anumit sens, o capacitate de a uita dezvoltată în continuare, se ivește ceea ce trebuie să caracterizez drept stingere totală a acelei ambianțe pe care o percepeam înainte prin simțuri. Așadar, apare o stare în care propria ființă interioară, și anume ființa interioară temporală, care merge până la naștere, devine obiect, și în care omul se simte din punct de vedere subiectiv ca și cum ar fi golit în interiorul lui, ca și cum ar fi plin, de fapt, în lumea exterioară, nu în interiorul trupului său, ci în lumea exterioară. De-abia când am reușit să realizăm această uitare intensificată, prin care lumea exterioară percepută prin simțuri este cu adevărat stinsă în momentele cunoașterii, de-abia atunci apare, prin unirea dintre această trăire și ceea ce ne-am cucerit pe cale intuitivă, ceva ce trebuie caracterizat în felul următor.

Am avut trăirea imaginației. Știm că ea se referă la ceva. Dar trebuie să ne fie absolut clar că, în primă instanță, ea are caracterul de imagine, că, ce-i drept, se referă la realitate, dar că mai întâi avem în conștiință numai imaginea. Dacă mergem mai departe, prin inspirație, înaintăm de la ceea ce are caracter de imagine spre realitatea spirituală corespunzătoare. Dacă am ajuns la momentul în care, prin inspirație, percepția senzorială exterioară se stinge cu totul, atunci apare un conținut care de fapt de-abia acum se poate arăta. Apare conținutul care coincide cu existența noastră dinainte de naștere, sau, mai bine zis, dinainte de concepție. Învățăm acum să privim în interiorul entității noastre umane sufletească-spirituale, așa cum era ea înainte de a fi luat în stăpânire, din curentul eredității, o organizare fizică. Prin urmare, imaginația se umple cu un conținut spiritual real, care înfățișează viața noastră prenatală. Caracterizat în acest fel, procesul descris le va părea multor oameni din epoca noastră, desigur, ceva paradoxal. Dar noi nu putem face mai mult decât să indicăm în mod exact locul unde, în procesul cunoașterii, apare o asemenea percepție a sinei spiritual-sufletești umane, unde, așadar, ceea ce se numește de obicei problema nemuririi dobândește de-abia acum cu adevărat un conținut absolut real. Apare atunci, în orice caz, și o înțelegere mai exactă pentru celălalt pol al organizării umane. Dacă pătrundem în modul descris ceea ce înainte era credință intuitivă, dacă o ridicăm la nivel de cunoaștere, atunci apare posibilitatea de a raporta imaginațiile, cu toate că în alt mod decât a fost cazul cu ceea ce am descris adineori, la viața de după moarte. Într-un cuvânt, devine percepție ceea ce aș numi sâmburele veșnic din om. Iar dacă înțuția se dezvoltă până acolo unde poate ea să se dezvolte, de-abia atunci dezvoltăm, aș zice, în interior, eul nostru adevărat și în interiorul acestui eu – pot doar să dau de înțeles despre ce este vorba aici – devine perceptibil ceea ce eu numesc întotdeauna, în cadrul științei spirituale antroposofice, cunoașterea vieților pământești repetate. Cunoașterea faptului că înainte de concepție am fost o entitate spiritual-sufletească și că după moarte vom fi o entitate spiritual-sufletească, acest lucru ni se dezvoltă prin activitatea imaginativă inspirată. Cunoașterea referitoare la viețile pământești repetate se dezvoltă numai intuitiv,

Tot așa, de-abia acum descoperim, dacă am înaintat până pe acest tărâm, întregul sens al trezirii, al adormirii și, în general, al somnului. Datorită acelei aprofundări prin care cunoașterea trece la polul percepției, descoperim ceea ce, ca trăire a adormirii, de obicei se petrece în mod inconștient. Și apoi, la polul celălalt, la polul intuiției, descoperim trăirea trezirii. Între acestea două se situează trăirea somnului. Aș vrea s-o mai caracterizez puțin în felul următor. Aș zice: când omul adoarme, în ceea ce privește conștiința lui obișnuită, intervine acea stare în care conștiința este cu totul întunecată, diminuată. Această conștiință goală în care omul trăiește între adormire și trezire îi dă percepția unei stări despre care el nu poate să știe nimic de pe propria lui poziție subiectivă. Starea în care ne aflăm când desfășurăm activitatea imaginativă inspirată este absolut asemănătoare. Exact ca în timpul somnului, tac simțurile, tac impulsurile de voință. Și în cazul acestei activități imaginative inspirate tace, ca în cazul somnului, ceea ce face parte din activitatea umană subiectivă. Deosebirea față de somn constă în faptul că în starea de somn conștiința e goală, pe când în starea de activitate imaginativă inspirată conștiința e plină, avem, într-adevăr, independent de percepțiile senzoriale și de impulsurile de voință, trăiri interioare, trecând printr-o stare de somn treaz, dacă se poate spune așa, și ajungând astfel în situația de a putea studia somnul.

De aceste trăiri se mai leagă o alta, pe care o voi prezenta numai în mod succint – am atras atenția asupra acestui lucru azi-dimineață, în cadrul seminarului de istorie [Nota 39] –, tocmai de trăirile pe care le-am descris aici se leagă faptul că toate problemele de istorie devin noi. Veți fi reflectat poate o dată, sau nu e greu să reflectați, la faptul că ceea ce noi numim astăzi istorie în sens științific își are în istorici de felul lui *Herodot* [Nota 40] doar niște precursori, că istoriografia noastră s-a născut de fapt de-abia când s-au ivit zorii culturii deosebite a intelectului, care-și găsește și în experiment deplină ei satisfacție, așa că putem spune: Ceea ce, pe de o parte, se simte deosebit de satisfăcut din punct de vedere științific, prin experiment, se simte satisfăcut, pe de altă parte, prin ceea ce numim astăzi istoriografie exterioară, știință a istoriei. – Această știință a istoriei procedează – lucru îndreptățit, din punctul ei de vedere – în mod istoric-empiric, ea adună datele, caută să alcătuiască din aceste date empirice o imagine a felului cum s-au desfășurat evenimentele istoriei. Dar unei asemenea interpretări, cu caracter istoric, a faptelor empirice din evoluția omenirii i se poate obiecta oricând că lucrurile s-ar fi putut petrece și altfel, și azi-dimineață eu am spus textual că, de exemplu, s-ar fi putut ca *Dante* [Nota 41] să fi murit când era doar un băietan, și atunci noi ne-am afla în fața posibilității ca ceea ce viețuim în legătură cu Dante, din punct de vedere exterior-empiric, prin studiul istoriei, să nu fie conținut în studiul nostru, cel puțin nu așa cum ne întâmpină el prin Dante. Pentru acela care nu se mulțumește cu niște tirade ale cunoașterii concepute în interior, ci care depune cu adevărat eforturi pentru a ajunge la cunoaștere, apar niște dificultăți extraordinare de mari dacă privește devenirea istorică.

Oamenii studiază, pe baza faptelor istoric-empirice exterioare, Reforma, să zicem. Dar – nu pot înșira toate lucrurile care intră aici în considerare, timpul e prea scurt pentru așa ceva, dvs. puteți căuta foarte ușor faptele, din punct de vedere filosofic sau de alt fel – un lucru nu poate fi negat: Dacă, de exemplu, călugărul *Luther* [Nota 42] ar fi murit de tânăr, aș vrea să știu ce ar consemna atunci o istoriografie de felul celei pur empiric-exterioare pe care o avem astăzi! Desigur, cu totul altceva decât trebuie să consemnăm astăzi. Aici apar niște dificultăți foarte serioase când e vorba de a caracteriza cunoașterea istorică. Și esențialul este să ne dăm seama că e perfect îndreptățită afirmația: Celui care începe să se ocupe de filosofia istoriei și vrea să ne explice desfășurarea evenimentelor istorice, fie pe baza unei necesități ideatice mai mult sau mai puțin abstracte, așa cum o poate el urmări în mod empiric, fie căutând să descopere, după modelul strindbergiadei, un fel de intenționalitate, trebuie să-i replicăm, bineînțeles, că o asemenea intenționalitate sau necesitate ideatică interioară s-ar găsi și în faptele care s-ar desfășura în locul a ceea ce noi numim astăzi Reformă, chiar dacă *Luther* ar fi murit pe când era doar un băiețel și dacă n-ar fi existat nici ceilalți reprezentanți ai Reformei.

Aceste lucruri trebuie observate cu multă grijă, și putem fi siguri că pe tărâmul observației empiric-istorice exterioare nu vom găsi nici o posibilitate de a le înțelege. În schimb, dintr-o observare a devenirii umane, făcută pe treapta unei cunoașteri de felul celei pe care v-am descris-o, rezultă altceva. Din ea rezultă, de exemplu – vreau să vă dau un exemplu concret –, că pe la mijlocul secolului IV după *Christos*, în sânul civilizației europene au acționat niște forțe care în mod evident s-ar prezenta cu totul altfel cercetării istorice exterioare, dacă în perioada care s-a scurs dintre *Constantin* și *Iulian Apostatul* [Nota 43] ar putea fi consemnată o personalitate la fel de grandioasă pentru contemplație ca și *Dante*. Există aici o problemă [Nota 44] – și mărturisesc deschis că încă nu sunt gata cu cercetarea acestei probleme, dar ea poate fi urmărită mai departe –, aici există o problemă foarte concretă. Eu nu sunt încă gata cu cercetarea problemei, în măsura în care nu vă pot spune astăzi dacă niște documente importante, niște acte importante au dispărut, într-un fel oarecare, tocmai în perioada anilor

340 sau 350, în așa fel încât istoria exterioară nu știe nimic despre existența celor mai importante personalități sau dacă s-a întâmplat, într-adevăr, că o asemenea personalitate importantă a murit în tinerețe, sau dacă multe asemenea personalități importante au pierit în acea perioadă foarte agitată, foarte războinică. Totuși, se poate vedea că în perioada la care ne referim acționează niște forțe care nu pot fi urmărite astăzi de istoria exterioară și a căror urmărire, prin istoria exterioară, ar putea să depindă numai de împrejurarea fericită că într-o mănăstire sau alta ar mai fi descoperite niște documente importante. Pentru cercetătorul spiritual nu încape nici o îndoială asupra faptului că aceste forțe acționează, că ele există, și cercetătorul spiritual dovedește valabilitatea metodei sale într-o zonă a studiilor istorice în care nu mai are nevoie să deducă existența unor forțe istorice prin abstractizare, din împrejurările exterioare.

Dacă ne îndreptăm privirile asupra lui Dante – facem cunoștință cu el, ajungem să-l cunoaștem așa cum a fost el în interiorul lui, căutăm să-l reînviem în sufletul nostru, facem cunoștință, de asemenea, cu forțele care acționau și se dezvoltau în vremea lui Dante, toate acestea țin de o cunoaștere exterioară. Ceea ce caută să realizeze cercetătorul spiritual și în privința epocii lui Dante se va prezenta puțin altfel decât ceea ce poate fi reconstituit numai din documentele exterioare, din "Commedia" [Nota 45] ș.a.m.d. Dar lui i se poate obiecta, firește, că el însuși ar putea confunda ceea ce-și cucerește prin percepție exterioară și ceea ce are prin contemplație interioară. Dar acolo unde contemplația interioară lucrează în așa fel încât știm foarte exact că într-o epocă oarecare, de exemplu, cea la care ne referim, evenimentele exterioare nu coincid deloc cu cele interioare, și că acolo acționează cu adevărat niște forțe spirituale, atunci lucrurile se desfășoară în așa fel încât descriem istoria – am descris și eu cândva tocmai această parte a istoriei [Nota 46], pentru un anumit cerc de auditori – îndreptându-ne privirile numai asupra unor forțe percepute lăuntric. Dacă am privit lăuntric aceste forțe, ajungem să ne dăm seama că ele pot trăi lăuntric sau că ele ne pătrund. Și pentru epoca la care ne referim ar trebui să se întâmple un miracol interior al cunoașterii dacă am putea afla, cu ajutorul fanteziei, ce fel de forțe s-au manifestat, de exemplu, în Iulian Apostatul, deci un lucru care pe atunci putea fi urmărit numai în mod spiritual.

Atingem aici o treaptă a studiului istoriei despre care se poate spune: aici privim în mod nemijlocit forțele spirituale originare ale devenirii istorice și percepem pe cale afectivă o explicare a devenirii omenirii tocmai în asemenea părți ale ei, în cazul cărora mărturiile exterioare – fie ca documente, fie ca oameni care n-au ajuns să-și manifeste pe deplin impulsurile – s-au pierdut, tocmai acolo unde istoria exterioară trebuie ajutată prin ceea ce poate fi contemplat lăuntric. Tocmai în acest rezultat al cunoașterii se vestește mai întâi ceea ce ne face apoi, pe bună dreptate, să vorbim despre existența unor realități spirituale în dosul fenomenelor care există în devenirea istorică. Aici e punctul de la care începem să urcăm, pentru a vorbi apoi despre entități de felul celor descrise de mine în cântecul **Conducerea spirituală a omului și a omenirii**. O descriere de felul celei date în cântecul **Conducerea spirituală a omului și a omenirii** trebuie să fie precedată neapărat de această contemplare a ceva istoric, care nu există, de fapt, pentru istoria exterioară. De-abia atunci, dacă vrei să fii un om care simte o responsabilitate lăuntrică pentru cunoașterea lui, te simți îndreptățit, pe baza a ceea ce ai văzut în spiritual, să spui: Este posibil să ne înălțăm acum, în felul caracterizat de atâtea ori, de la mintea umană sănătoasă până la ceea ce sunt asemenea forțe active.

Dvs. veți obiecta, bineînțeles, că atunci n-ar putea vorbi despre niște entități de felul celor descrise în **Conducerea spirituală a omului și a omenirii** decât cineva care a ajuns să aibă asemenea percepții spirituale. El poate vorbi, în orice caz, de-abia pe această treaptă a cunoașterii, accentuând faptul că vorbește pe bază de contemplare proprie; dar există și celălalt aspect important, de care trebuie să se țină seama: Dacă tocmai în domeniul istoriei începem, în mod cinstit, să percepem fenomenele, dacă suntem suficient de rezonabili și avem o pregătire filosofică suficient de temeinică pentru a ne da seama ce enigme și îndoieli ne vin din direcția evoluției istorice exterioare, dacă ne aducem cu onestitate acest lucru în fața ochilor, atunci ajungem, în raport cu istoria exterioară, în toate punctele, la o trăire interioară de felul celei avute, să zicem, de astronomul care, pe baza forțelor gravitaționale, a susținut existența planetei Neptun înainte ca ea să fi fost observată pe cale exterioară. Descoperirea entităților respective este, pe tărâm spiritual, un eveniment cu totul asemănător aceluia petrecut în cazul astronomului *Le Verrier*, care a aflat prin calcule de existența lui Neptun [Nota 47], înainte ca el să fi fost descoperit în mod exterior. El n-a construit rezultatul său științific pornind de la datele istoric-empirice – în mod pozitivist sau în mod sceptic, respingând pur și simplu anumite corelații –, ci el a urmărit datele existente conform cu calitățile lor adevărate și și-a spus: Aici trebuie să acționează ceva. – La fel cum și-a spus astronomul care l-a observat pe Uranus: El nu se mișcă așa cum ar trebui s-o facă, potrivit cu forțele pe care le cunosc deja, aici trebuie să mai existe și altceva, care influențează sistemul acestor forțe –, tot așa cercetătorul cu adevărat conștiincios ajunge, în cele mai diferite puncte ale studierii istoriei, să-și dea seama de faptul că aici intervin niște forțe. El vede intervenția acestor forțe cam la fel cu cineva care, să zicem, găsește într-o rocă o cochilie de calcar sau de siliciu și, din aspectul cochiliei, nu trage concluzia: Această cochilie de siliciu s-a cristallizat din ambianța ei minerală, ci își spune: Ea a fost cândva plină, forma ei este determinată de prezența unui anumit animal, animalul nu mai este, dar ne putem face o reprezentare despre el. Și dacă ar veni o ființă care a trăit în vremea când animalul respectiv trăia și locuia în cochilie și dacă ea ar povesti cum arăta animalul, un asemenea observator direct al animalului s-ar raporta, cu relatarea sa, la cel care a găsit cochilia drept copie clară a acelui animal, la fel ca și cercetătorul spiritual, care-i vorbește pe baza percepției sale interioare aceluia care supune faptele exterioare, pur și simplu, minții sale umane sănătoase, spunând apoi, pe baza configurației lor: Aici înăuntru trebuie să fie ceva. – Ce este înăuntru, i-o poate spune numai cercetătorul spiritual. Dar omul care, percepând fenomenul, se ocupă de el, poate să controleze cu logica sănătoasă, cu logica faptelor reale, cu mintea umană sănătoasă, din forma aflată în fața lui, ceea ce-i spune cercetătorul spiritual.

Nu este necesar să credem orbește spusele cercetătorului spiritual. Bineînțeles, ca să descoperi lucruri de felul celor descrise în **Conducerea spirituală a omului și a omenirii**, trebuie să faci cercetare spirituală. Dar după ce ele au fost descrise, cercetătorul spiritual trebuie să admită în mod cu totul deschis celui ce verifică faptele pe care cercetătorul spiritual vrea să le explice pe baza a ceea ce el numește entități superioare, trebuie să-i admită celui care vede faptele exterioare, celui care poate aduna tot ceea ce-i este accesibil, unui asemenea om cercetătorul spiritual trebuie să-i admită: Tu poți și ai voie să-mi atragi atenția în modul cel mai sever dacă găsești ceva care contravine succesiunii faptelor exterioare, care trebuie să aibă loc, dacă percepția mea a fost corectă.

Asemenea lucruri s-au întâmplat în repetate rânduri în cadrul cercului nostru de prieteni când am dat, de exemplu, niște interpretări ale Evangheliei, dobândite numai prin cercetare spirituală. Ele s-au întâmplat și în cazuri de felul celui relatat azi-dimineață. Eu m-am ocupat cu tot felul de cărți. Numai opera literară pe care *dr. Stein* [Nota 48] a citat-o azi-dimineață, în legătură cu data morții lui Christos, îmi era necunoscută până azi, după autorul ei. N-am văzut-o niciodată. Dar așa ceva, bineînțeles, nu poate fi citat în cadrul unei argumentații exterioare obiective, spun aceasta numai în paranteză. Asemenea lucruri s-au întâmplat însă, într-adevăr, în cadrul cercului nostru de prieteni, au fost făcute verificări despre care trebuie să spunem că sunt absolut obiective. Și astfel, acest grad de convingere pur subiectiv pe care mulți dintre prietenii noștri îl au, prin faptul că se situează în mod viu în mijlocul activității spiritual-științifice, nu se bazează pe o credință oarbă, ci pe trăirea în mijlocul acestei activități spiritual-științifice și, de aceea, vorbesc pe un totuși alt ton cei care sunt angajați de mulți ani în această activitate a științei spirituale, decât cei care vorbesc doar din teorie.

Acestea sunt lucruri care, după cum cred, arată în ce fel se leagă în evoluția omenirii situația actuală a științei și a cunoașterii. Bineînțeles, orice are trepte pregătitoare. Așa că și metoda experimentală are treptele ei pregătitoare. Dar tot ceea ce a fost experimentat înainte de epoca cea mai nouă din viața omenirii este încă foarte rudimentar; în raport cu experimentele evaluate pe care le facem astăzi. Această activitate experimentală evoluată, dacă o primim, așa zice, în trăirea interioară a sufletului, are ceva care, pe de o parte, cere ca ceea ce a

fost cucerit prin experiment, prin experimentul conceput de către intelect – deja modul de a concepe experimentul este așa: ceea ce trăim nu trăim în experiment, ci în munca de experimentare, în pregătirea condițiilor de desfășurare a experimentului –, cere ca acesta să declanșeze în suflet ceva care, pe de altă parte, face să devină necesară cunoașterea spirituală. Noi am înaintat în ceea ce privește cunoașterea de la simpla observație la activitatea experimentală. Dacă trăim deosebirea dintre ceea ce aflăm printr-un experiment și ceea ce aflăm printr-o simplă observație, în noi se trezește imboldul de a ajunge, pe de altă parte, de la percepția de sine obișnuită la percepția de sine ridicată pe o treaptă mai înaltă, la care se ajunge pe calea cunoașterii, așa cum am descris-o. Lucrurile au legătură între ele. Aș zice că imboldul care, după câte cred, ar trebui să-i fie neapărat necesar omului de astăzi care tinde cu adevărat spre cunoaștere, imboldul de a merge în direcția cealaltă a experimentului, există cu adevărat în istorie, datorită unei relații elementare cu activitatea experimentală. Iar rezultatele științifice, pe care le obținem studiind natura exterioară, fac să apară în multe cazuri de-abia acum adevăratele întrebări. Și, după cum știm, un răspuns corect depinde foarte mult de punerea corectă a întrebării.

Ceea ce ne este oferit adeseori tocmai de științele moderne ale naturii, pentru cercetătorul spiritual nu este decât ridicarea unor întrebări. Indiferent că luăm ceea ce ne oferă, să zicem, astronomia modernă, sau concepțiile moderne din domeniul chimiei, dacă ne însușim asemenea cunoștințe, se ivește în mod necesar întrebarea: Ei bine, cum se raportează aceste procese la ceea ce are loc în omul însuși? Tocmai din rezultatele științifice care au apărut prin transpunerea observației în experiment se ivesc, pe de altă parte, niște întrebări referitoare la raportul dintre om și lume. Și astfel, vom simți în multe cazuri că această muncă științifică pune în fața celui care o trăiește cu adevărat și nu se mulțumește doar să teoretizeze asupra ei, problematica spiritual-științifică, așa că el nu poate face deloc altfel decât să înainteze de la întrebările ce apar în fața lui spre problemele de știință spirituală. În anul 1859, *Darwin* s-a putut opri [[Nota 49](#)] la ceea ce oferise sub forma unor expuneri extraordinar de perseverente și, până la un anumit punct, chiar foarte minuțioase. Totuși, pentru cine studiază ulterior aceste lucruri, ceea ce crede că este rezultat științific devine întrebare.

Și atunci ne poate ajuta trăirea pe care o avem în cadrul experimentului. Dar ajungem, pe de altă parte, la cunoașterea entității independente în sine a matematicii. Dacă încercăm să aflăm la ce poate fi aplicată matematica în așa fel încât din aplicarea ei să rezulte o cunoaștere satisfăcătoare launtric, atunci se unește într-un tot esența observației, esența activității matematice, esența a ceea ce obținem pe calea matematicii, esența cunoașterii naturii. Dar ce viețuim noi oare prin experiment? Ce ia naștere prin faptul că ne simțim obligați să dobândim din toate acestea, de asemenea, o cunoaștere care îndrăznește să intre și în domeniul cunoașterii istorice? Vom fi înclinați să căutăm pretutindeni niște corelații ale căror fire de legătură nu ne sunt date între limitele materialului furnizat de știința actuală. Dar dacă percepem elementul care aduce ordine în acest context, simțim, așa cum am dat de înțeles astăzi, că de la cunoașterea de către om a naturii și până sus, la cunoașterea istorică, se dezvăluie niște entități superioare, de natură pur spiritual-sufletească. Dacă ajungem însă până aici, ni se deschid porțile prin care putem contempla însăși lumea spirituală independentă în sine.

Prea stimații mei auditori! Știu foarte bine cât de nesatisfăcătoare trebuie să rămână multe dintre aspectele tratate în cadrul acestor conferințe scurte, prezentate sub o formă schițată. Dar eu am preferat ca, în loc să vorbesc despre un capitol circumscris foarte riguros, să ofer o privire de ansamblu mai cuprinzătoare, care, în orice caz, trebuia să rămână incompletă în privința multor aspecte de detaliu; pentru ca dvs. să aflați cât de cât în ce constă de fapt modul de a proceda al cunoașterii spiritual-științifice, așa cum o înțelegem noi aici, scopul spre care ea se îndreaptă, și pentru ca în dvs. să se nască un sentiment al faptului că aici noi căutăm să facem ceva care nu este arbitrar, diletant, fantasmagoric, ci care tinde, mai ales în ceea ce privește metoda, spre exactitatea cea mai mare existentă în știință. Căci, dacă matematica este atât de exactă cum este, aceasta se întâmplă numai și numai datorită faptului că noi viețuim matematica în interiorul nostru. Și, după cum în vremea lui Platon se știa de ce pe frontispiciul școlii era înscrisă maxima "Dumnezeu geometrizează" [[Nota 50](#)], după cum pe atunci se știa că cei ce intrau în acea școală aveau deja o anumită pregătire geometric-matematică, tot astfel știința spirituală modernă știe de ce folosește activitatea matematică străluminată de o claritate interioară luminoasă când caracterizează ceea ce vrea să realizeze de fapt. Dacă ați ajuns să aveți impresia că, mai ales în ceea ce privește metoda, această știință spirituală orientată antroposofic este un lucru de care merită să te ocupi și în legătură cu care poți reflecta în așa fel încât să-ți pui întrebarea: Poate veni de aici un impuls rodnic pentru restul științelor noastre? – care prin aceasta nu trebuie detronate, ci care tocmai așa pot fi ajutate să-și găsească adevărata lor valoare –, dacă am atins acest țel prin aceste conferințe succinte și, după câte știu, foarte nesatisfăcătoare din multe puncte de vedere, atunci au fost realizate intențiile pe care le-am pus la baza acestor expuneri aforistice.

Rudolf Steiner**OBSERVAREA NATURII.
MATEMATICA.****EXPERIMENTUL ȘTIINȚIFIC ȘI REZULTATELE CUNOAȘTERII
DIN PUNCTUL DE VEDERE AL ANTROPOSOFIEI****GA 324****CONFERINȚA a VIII-a***Stuttgart, 23 martie 1921*

Am ajuns la sfârșitul cursului nostru universitar [[Nota 51](#)]. Am auzit o serie de conferințe, prezentate de niște oameni care activează de mai mult timp în domeniul științei noastre spirituale antroposofice. S-au ținut și un număr de ore de seminar, al căror scop a fost acela de a dezvolta ceea ce în diferitele conferințe fusese prezentat într-un mod mai mult sau mai puțin sumar. Deși putem spune că stimații participanți au lăsat în urma lor o perioadă foarte încărcată de muncă, trebuie să ținem seama, pe de altă parte, de felul cum natura activității noastre ne-a constrâns să folosim acest timp. Noi n-am putut face altceva decât să deschidem câteva ferestre ale unei clădiri, lăsând ca în ea să intre lumina care, după cum credem, există în știința noastră spirituală orientată antroposofic. Și dacă vă gândiți că ceea ce se află în interiorul încăperii, care, prin asemenea ferestre, luate în mod simbolic, se deschide în direcția mișcării științei spirituale, dacă vă gândiți că în interiorul acestei încăperi există o activitate bogată și coerentă în sine, de cele mai diverse feluri, care presupune, în orice caz, că, deoarece se află de-abia la început, ei trebuie să i se alăture o activitate mult mai bogată – dacă reflectați la toate acestea, veți înțelege că, bineînțeles, în cursul conferințelor și orelor noastre de seminar n-a putut să iasă la lumină decât extraordinar de puțin din intențiile care stau la baza unor întâlniri de felul celei care se încheie astăzi.

Intenția noastră deosebită, pe care o urmărim prin asemenea activități, este aceea de a chema aici studenții, care, spre bucuria noastră, au și venit adeseori în număr mare. Și dacă veți încerca să sesizați intenția noastră, veți vedea, cel puțin, că noi vrem să fim conștienți de acest fapt atât de îmbucurător și important pentru mișcarea noastră. Fiindcă primul lucru pe care am dori să-l arătăm, chiar dacă doar sub o formă schițată, este acela că în mișcarea antroposofică domnește o atitudine cu adevărat științifică. Chiar dacă ea mai are și alte intenții spirituale, acest lucru va trebui să-l arate, în diverse alte moduri. Prin întâlnirile de acest fel trebuie să arătăm, înainte de toate, că la baza lor se află o muncă științifică serioasă, cel puțin ca intenție. Dar, așa cum sunt condițiile de viață din epoca actuală, cel ce înțelege aceste condiții trebuie să spună: O asemenea atitudine științifică, un asemenea spirit științific, care participă în mod nemijlocit la condițiile de viață ale omului și ale omenirii, trebuie să-și dovedească astăzi valoarea pe un anumit tărâm foarte precis, într-un anumit mod, și trebuie să poată fi arătat că el este valoros pe un anumit tărâm. Este vorba de tărâmul vieții sociale.

E necesar ca din spiritul științific al epocii actuale să izvorască idei puternice și capabile să ducă la însănătoșirea vieții sociale. Astăzi nu e suficient să avem un spirit științific care să-l cheme pe om într-o existență străină de lume, ci noi avem nevoie de un spirit științific care să dezvolte și să crească în omenire ceea ce-i poate da acestei omeniri impulsuri pentru însănătoșirea existenței noastre sociale. Problema socială stă în fața noastră, enigmatică în multe privințe, cerându-ne în mod imperios să facem ceva, iar în multe privințe chiar amenințându-ne, și acela care-și înțelege măcar puțin epoca, trebuie să-și spună: În epoca actuală își cer rezolvarea niște probleme care pot fi rezolvate numai dacă cei care-și însușesc spiritul științific vor ajunge să cunoască situația socială. Acesta e lucrul pe care noi credem că-l cunoaștem pe baza celor mai importante semne ale epocii. Mișcarea antroposofică s-a născut tocmai pentru că l-am recunoscut, și pe această bază a fost conceput, din punct de vedere artistic, științific și cultural în general, centrul activității noastre, clădirea din Dornach, Școala Liberă pentru Știință a spiritului, Goetheanumul din Dornach. Noi vrem să fim conștienți de faptul că printr-un spirit științific veritabil putem trezi în interiorul nostru asemenea impulsuri care pot deveni, într-adevăr, eficiente și pe tărâm social.

Ei bine, noi încercăm să ne ținem conferințele, să ne pregătim lucrările de seminar în așa fel încât, poate, a fost sesizat faptul că ne străduim să introducem în mișcarea antroposofică un spirit științific real și că, pe de altă parte, ne este străină orice atitudine sectară, ca și intenția de a întemeia o religie etc., lucruri care ne sunt atribuite dintr-o direcție sau alta de cei care nu ne cunosc deloc sau ne cunosc foarte prost sau care vor să ne calomnieze cu răutate. Spiritul științific nu se poate revela însă în conținutul dat prin experiență de către ceea ce oferă știința, iar cel care ar exclude de la bun început din sfera științei un anumit conținut al experienței, fie el de natură fizic-senzorială, fie de natură suprasensibilă, ar dovedi că nu e pătruns el însuși al modului de a lucra, al metodicii, nu însă în domeniul conținutului unei anumite experiențe. Dacă ni se poate dovedi că, pe un anumit tărâm, într-un loc sau altul, procedăm în mod illogic, diletant sau neștiințific în alt sens, să ni se dovedească acest lucru, și, dacă se va reuși să se facă dovada că suntem ilogici, că am pornit la treabă ca niște diletanți, atunci, pentru că ne preocupă serios progresul căutărilor noastre spiritual-științifice, vom aduce muncii noastre, fără a ne împotrivi câtuși de puțin, corecturile necesare. Nu vom nega în nici un fel, nici în această privință, principiul progresului. – Cam atâta în legătură cu ceea ce trebuie să stea la baza discuției referitoare la caracterul științific sau neștiințific al eforturilor noastre.

Pe tărâmul social am lăsat ca viața să confirme adevărurile care, după câte credem, rezultă din cunoașterea lumii, așa cum o cultivăm noi aici. S-ar putea spune că noi am adus în planul discuției ancorate în realitate ceea ce credem că trebuie să fie căutat drept adevăr referitor la cunoașterea omului și a lumii. În exercițiile de seminar am arătat că mișcarea școlară Waldorf [[Nota 52](#)], izvorâtă din mișcarea

antroposofică, supune discuției reale, prin modul viu de a lucra cu omul în predare și educație, întrebarea dacă ceea ce găsim cu ajutorul științei noastre spirituale își poate arăta valabilitatea și în munca de formare a omului în devenire și am dori să se înțeleagă faptul că noi n-am vrea deloc să ne rezumăm la niște discuții teoretice sterile, ci vrem să lăsăm realitatea să pună ea însăși la încercare adevărul, așa cum credem noi că trebuie el căutat. "E-adevărat doar ce e rodnic" [Nota 53], spune Goethe. Adevărul trebuie să-și dovedească valabilitatea prin rodnicia lui și la aceia care sunt foarte departe de filosofia pragmatismului modern [Nota 54] sau de filosofia lui "ca și cum" [Nota 55]. În sens goethean, noi ne putem declara perfect de acord cu ideea că ceea ce e rodnic ne face dovada valabilității sale, tot numai pe baza realității, mai ales când e vorba de adevărurile sociale. Dacă ceea ce se revărsă în mod viu din știința spirituală se va putea revărsa din nou în mod viu în viață, și dacă viața va putea să arate că ceea ce are loc sub influența adevărului recunoscut sau presupus îl situează pe om în existență drept ființă destoinică, înzestrată cu forță de viață și siguranță interioară, având bucuria și puterea de a munci, atunci aceasta este totuși, într-o anumită privință, o dovadă reală a adevărului spre care năzuim. Pe de altă parte, noi am încercat să facem un lucru care, în orice caz, este încă foarte la început: a acționa, așa zice, prin dovada reală. Am căutat să ne ocupăm de anumite probleme economice, în gazetele "Der kommende Tag", în "Futurum", prin care vrem să arătăm că ceea ce izvorăște în mod spiritual din realitate oferă posibilitatea de a vedea și lucrurile vieții practice în lumina justă. Fără îndoială, astăzi încă nu e momentul să spunem că aceste lucruri vor dovedi că îndeplinesc condițiile. Totuși, măcar un lucru ni se poate recunoaște și în acest domeniu, și anume faptul că nu ne-am ferit să introducem în domeniile practice ale vieții ceea ce a fost cucerit de fapt pe un tărâm pur spiritual, dar cucerit cu simțul realității, și că prin aceasta arătăm că nu ne temem de dovezile reale. Indiferent cum vor evolua lucrurile în acest domeniu, evoluția lor nu va putea decide în întregime asupra intenției noastre, pentru că, în asemenea chestiuni, altfel decât este cazul în arta educării și instruirii mult mai multe depind de influențele vieții exterioare și de înțelegerea pe care o găsești la cei din jur.

Dacă ne străduim astfel să ținem seama de semnele vremii, care, după cum reiese din diferite lucruri prezentate aici, aduc în mod nemijlocit în fața noastră imperativul spiritual-științific, dacă pot folosi acest cuvânt, noi căutăm, pe de altă parte, să ținem seama înainte de toate, cu strădanii noastre, de nevoile lăuntric-sufletești ale omului. Celui care privește puțin în intimitatea acestor lucruri nu-i va fi greu să aibă credința, într-un domeniu special, cel al științelor naturii, de exemplu, sau într-un alt domeniu, că ne situăm în cadrul unei metode infailibile, al unui mod științific infailibil de a aborda problemele. Dar nu cumva ceea ce apare drept știință este cu adevărat rodnic pentru întreaga evoluție a omenirii doar dacă se integrează în această evoluție în așa fel încât susține viața oamenilor? Pornind de la această premisă, vă pun și eu întrebarea: Nu cumva în viața universitară de azi sau în alte instituții similare există ceva care se poate apropia de sufletele umane inducându-le chiar foarte mult în eroare? Desigur, putem intra în laboratorul de fizică, putem lucra în sala de disecții și putem crede că lucrăm cu o metodă indiscutabil justă și că avem, într-adevăr, o privire de ansamblu asupra tuturor lucrurilor care intră în considerare și că le înțelegem complet – bineînțeles, complet numai în sens relativ, conform cu condițiile epocii și cu treapta corespunzătoare din evoluția omenirii. Dar pentru evoluția omenirii mai e necesar și un alt lucru. E necesar un lucru care poate că nu se face într-o măsură prea largă, și care nici nu este apreciat la justa lui valoare. E necesar ca acela care a lucrat într-un spirit științific bun, cu o conștiințiozitate științifică serioasă, în laboratorul de chimie, în observatorul astronomic, în clinică, să poată să intre apoi și într-o aulă unde se țin cursuri de istorie, de istorie literară, de istoria artelor și să audă acolo ceva care trăiește într-o comuniune interioară cu ceea ce el și-a elaborat în instituturile sale. E necesar să existe o asemenea unitate, pentru că ceea ce se elaborează în diferitele domenii de specialitate trebuie să colaboreze până la urmă în procesul global al evoluției omenirii, oricât de mult s-ar specializa oamenii individuali, și, de aceea, trebuie să provină din aceleași izvoare.

Din cauză că, după câte credem, astăzi nu este posibil ca oamenii să viețuiască în mod nemijlocit această unitate dintre catedra de istorie de la universitate și catedra de științele naturii, să zicem, noi căutăm să găsim ceva care se află în dosul activității științifice generale și care poate fi obținut din ceea ce le este comun tuturor, adică din realitatea spirituală. Pe cunoașterea acestei realități spirituale ne întemeiem eforturile, acestei cunoașteri a realității spirituale ne străduim, cu slabele noastre puteri, să-i cucerim recunoașterea și dreptul de existență și, cu ocazia acestei întâlniri și a altora de același fel, am căutat să facem în așa fel încât dvs., prea stimații mei studenți, să puteți vedea cum procedăm, cum lucrăm, și suntem bucuroși că ați venit aici. Și, dacă-mi dați voie să atrag atenția numai în treacăt asupra unui aspect special, este vorba de următorul. Un colaborator de ani de zile [Nota 56] al mișcării noastre spiritual-științifice a avut de curând o întrevedere cu mine. În cursul acesteia, el mi-a spus că trebuie să vorbesc despre doi băieți Iisus pe baza anumitor substraturi spiritual-științifice. Înainte nu-mi spusese niciodată că are intenția de a cerceta în mod conștiințios această problemă pe tărâmul pur exterior. Mi-a spus-o doar cu puțin timp în urmă, când era gata deja cu cercetările sale. Mi-a spus că făcuse o comparație completă între cele patru Evanghelii, constatând prin simpla comparare a lor că Evangheliile dobândesc un sens, în privința anumitor fapte relatate (în ele), de-abia când le privești din punctul de vedere care fusese găsit numai pe cale spiritual-științifică.

Bine ar fi să se procedeze astfel în toate domeniile. Dacă se va proceda așa, nu vom avea nici cea mai mică grijă în privința faptului că știința noastră spirituală se va impune în lume. Fiindcă noi nu ne temem de nici o verificare, oricât de mult ar merge ea în aspectele de detaliu. Nu ne temem de nici o verificare. Avem oarecari griji numai în legătură cu aceia care se apropie de concepția noastră fără s-o examineze, fără a-și lua osteneala de a verifica tocmai aspectele de detaliu. Cu cât verificările se vor face mai conștiințios, cu atât mai liniștiți putem fi cu cercetarea noastră spirituală. Purtăm conștiința acestui fapt în sâmburele cel mai interior al ființei noastre și numai în conștiința acestui fapt ne putem asuma, la urma urmelor, răspunderea invitației pe care v-am făcut-o, de a veni aici, dvs., celor care vă străduiți să vă clădiți viața pe baza științei și a spiritului științific. Noi nu avem încă posibilitatea, dragii mei studenți, de a vă prezenta deja lucrurile vieții exterioare așa cum vă sunt ele prezentate acolo unde eforturile noastre sunt respinse uneori într-un mod atât de bizar. Dar poate că avem dreptul de a trage concluzia, din faptul că ați venit aici, că în rândurile tinereții de azi mai există totuși suflete pentru care este important înainte de orice adevărul și căutarea adevărului. De aceea mărturisim din toată inima – ne este îngăduit desigur s-o facem, și eu știu că prin aceasta spun ceea ce ar spune, la rândul lor, ceilalți colaboratori ai acestor cursuri –, mărturisim din inimă că am lucrat aici, cu dvs., cu extraordinar de multă plăcere și bucurie și aceasta ne aduce o deosebită satisfacție, într-o anumită privință, deja și pentru că, pe de altă parte, dintr-o voință cu adevărat lipsită de obiectivitate, astăzi atacurile calomnioase plouă din toate părțile și – ciudat lucru! – ni se cere mereu să infirmăm atacurile. În privința atacurilor, noi facem cât de mult putem și cât de mult ne-o permite timpul. Ar trebui totuși să se țină seama de faptul că cel care face o afirmație trebuie să aducă, la rândul său, dovada adevărului ei. Altfel i s-ar putea arunca în cap fiecărui om orice afirmație arbitrară și i s-ar putea cere să infirme toate lucrurile care i-au fost aruncate în cap. Asemenea acuzații ies uneori din niște unghere cu totul deosebite. La baza unuia dintre aceste atacuri, la care, în majoritatea cazurilor, pot fi reduse și toate celelalte, stă faptul că domnul respectiv, care dă acest atac, a fost cândva unul dintre membrii cei mai insistenți ai mișcării antroposofice – spun aceasta fiind conștient de întreaga greutate a cuvântului folosit –, unul dintre membrii cei mai insistenți ai mișcării antroposofice. Și domnul respectiv a venit la editura noastră Folosofic-Antroposofică [Nota 57], aducând o scriere care pe jumătate era un plagiat al lucrărilor mele încă nepublicate, și pe jumătate o absurditate spiritistă. Editura noastră n-a putut să ia spre publicare scrierea sa, și în câteva săptămâni el s-a transformat dintr-un adept insistent într-un adversar care ne-a împroșcat cu noroi, care reușește să afirme niște lucruri de calibrul următor: el îmi atribuie vina stării de sănătate nefericită a unei persoane, cu care n-am vorbit în întreaga mea viață decât de două-trei ori, și atunci foarte pe scurt. Cam acesta e adevărul unor asemenea lucruri și, în cazul unora dintre ele, lumea nu crede că sunt minciuni numai din cauză că, de obicei, nimeni nu crede că se poate minți cu atâta neobrăzare. Nu vreau să vă întrețin mai departe cu aceste lucruri. Am vrut doar să atrag atenția asupra ungherelor din care adversarii își încearcă animozitățile, sub formă de calomnii personale, în loc de a încerca să

se adâncească în expunerile noastre și de a discuta cu seriozitate asupra lor.

Ceea ce ni se ia atât de mult în nume de rău este faptul că, în orice caz, într-un punct important trebuie să ne opunem unor tendințe bine intenționate ale epocii. Noi nu ne putem declara de acord, așa, pur și simplu, cu tendința generală, cu intenția de a duce în cele mai îndepărtate colțuri ale lumii, prin propagandiști, știința tradițională, în cele mai diferite domenii ale ei; conform cunoașterii noastre, noi trebuie să credem că este necesar de asemenea, în lăcașurile care astăzi se consideră atât de infailibile în multe privințe, cărora li se recunoaște o autoritate atât de mare, despre care se crede că de la ele se poate prelua neschimbat ceea ce urmează să fie popularizat în întreaga lume, deci, noi credem că este necesar ca în aceste lăcașuri să fie introduse câteva adevăruri științifice care încă nu există în ele, spre fecundarea caracterului lor științific. Pentru că noi nu vrem doar să ducem afară, în lumea largă, din anumite lăcașuri spiritul științei, ci pentru că vrem să introducem și un alt spirit științific, din această cauză suntem dușmăniți atât de tare, în multe privințe. Aceste lucruri trebuie să fie pătrunse în toată liniștea și obiectivitatea de o lume viitoare. Fiindcă trebuie să mărturisim fără ascunzișuri că avem nevoie în mod foarte serios, chiar dacă fiecare dintre noi este convins de caracterul lăuntric științific al eforturilor noastre, de colaborarea unor cercuri mai largi, și lucrul care ne apasă cel mai mult, care ne îngrijorează cel mai mult, este acela că avem atât de puțini colaboratori care știu să stea într-un mod cu adevărat solid la postul lor. De aceea simțim ceva nespus de prețios în faptul că, de un timp, tineretul studios vine spre noi. Avem încredere în acest tineret studios. Credem că din forța lui tinerească ar putea răsări tocmai ceea ce este atât de necesar. Și de aceea am dori să colaborăm în special cu dvs., stimați studenți, pe tărâmul nostru de activitate, în măsura în care condițiile epocii o permit. De acest spirit am căutat să facem să fie pătruns și ceea ce am lucrat în cadrul acestor cursuri. Poate veți lua cu dvs. convingerea că, cel puțin, dorința noastră este aceea de a lucra în această direcție.

Am început prin a spune: Ceea ce v-am oferit aici ar putea fi comparat cu o încăpere închisă, care se deschide prin niște ferestre spre lumea exterioară prin știința spirituală, și noi am vrut să facem în așa fel încât prin aceste ferestre să pătrundă lumina unor fragmente din ceea ce căutăm să elaborăm pe cale spiritual-științifică drept lume a cunoașterii. – Revenind la această comparație de la care am pornit, aș vrea, salutându-vă din inimă și la sfârșitul acestui curs și strigându-vă un cordial "La revedere, cu alte asemenea ocazii", aș vrea să vă mai spun încă un lucru: În general, nu stă în obiceiul meu să folosesc expresii, chiar dacă ele sunt consfințite din vechime, ci aș vrea să mă întorc pretutindeni la exprimarea simplă a adevărului. În istoria noastră literară și spirituală este citată adeseori o expresie magnifică, drept ultimele cuvinte rostite de Goethe pe patul de moarte: Lumină, mai multă lumină! – Ei bine, Goethe zăcea, muribund, într-un colț întunecat al unei cămăruțe mici, iar fereastra din fața lui avea obloanele închise. Din câte îl cunosc eu pe Goethe, am toate motivele să cred că, în adevărul lor simplu, cuvintele sale însemnau: Deschideți obloanele! – Dar procedând în mod eretic cu o expresie magnifică a iubitului și veneratului meu Goethe, aș vrea să strig totuși spre dvs., la sfârșitul muncii noastre din cadrul acestui curs, un cuvânt mai simplu, spunând: Spre dvs., stimații mei studenți, spre dvs. strig, simțindu-ne împreună cu dvs. în încăperea care deschide ferestrele spre cunoașterea spirituală, prin care am încercat să lăsăm să pătrundă în mod fragmentar ceva despre care credem că este lumină, spre dvs. strig, din spiritul care ne-a îndemnat să vă invităm aici, spre dvs. strig: Deschideți obloanele!

Rudolf Steiner

OBSERVAREA NATURII.

MATEMATICA.

EXPERIMENTUL ȘTIINȚIFIC ȘI REZULTATELE CUNOAȘTERII

DIN PUNCTUL DE VEDERE AL ANTROPOSOFIEI

GA 324

ANEXA

DISCUȚII ÎN PLEN

în cadrul seminarului de istorie

Stuttgart, 23 martie 1921

Despre Dante

Dacă am vrea să vorbim despre Dante în modul obișnuit, n-am contribui deloc la înțelegerea acestui fenomen. Ar trebui să simțim că în momentul în care ne apropiem de marile fenomene din evoluția istoriei apare necesitatea de a vorbi despre felul cum concepem devenirea istorică în aspectele ei particulare, concrete. Când studiem derularea zilnică a faptelor, așa ceva nu intră în considerare.

Hermann Grimm citează, de exemplu, cinci bărbați [[Nota 58](#)] care i se par importanți pentru evoluția omenirii: David, Homer, Dante, Shakespeare, Goethe.

Trebuie să ne fie clar, înainte de toate, faptul că tot ce se spune aici se spune avându-se în față premisa: Ce ar fi, dacă Dante n-ar fi existat? Astăzi nu putem oferi decât un singur punct de vedere.

Ați putut afla din conferințele prezentate că epoca actuală începe cam în prima treime a secolului al XV-lea. Activitatea lui Dante cade cu puțin timp înainte, în secolul al XIII-lea. Aici ne întâmpină încheierea remarcabilă a unei epoci, care a început în secolul al VIII-lea î. Chr. Ne întâmpină o personalitate în care nu există o delimitare atât de strictă între ceea ce omul percepe în mod artistic și ceea ce el percepe în mod imaginativ, cum va fi cazul la personalitățile de mai târziu. La Dante confluează ceea ce trăiește el în interiorul lui sub formă de imagini și ceea ce urzește el apoi în descrierile din "Divina Commedia".

Trebuie să ne fie clar faptul că el a trăit într-o lume care astăzi a dispărut. Lumea care se revelează într-un mod atât de grandios prin Dante nu este lumea unui om individual, ci una mult mai vastă. Putem dovedi că imaginile prezentate de Dante în opera sa trăiau în contemporanii săi și că el le-a preluat în opera sa; nu trebuie să credem însă că toate acestea au trăit în contemporanii săi sub formă de mituri generale, nu, ele au trăit în ei la fel ca și în Dante. Numai că această lume a dispărut, ea fiind conservată pentru noi în "Commedia" lui Dante.

Cercetarea pur istorică a făcut astăzi o breșă în modul de a privi lucrurile, ca și cum ceea ce a venit după Dante și este caracteristic pentru următoarea epocă de cultură ar fi doar o Renaștere. *Konrad Burdach* [[Nota 59](#)] vrea să arate că la baza a ceea ce, de obicei, a fost conceput doar drept Renaștere, se află ridicarea la suprafață a unor forțe elementare, că în diferitele puncte ale lumii se face simțit un impuls care nu este doar întoarcerea la o epocă mai veche.

Aceasta ne arată că trebuie să facem o delimitare netă între ceea ce se ridică la orizont și ceea ce exista înainte. În opera poetică a lui Dante ne iese în întâmpinare, într-un mod grandios, ceva ce nu putem înțelege decât dacă ne transpunem în epocile în care încă nu existau știința și arta. Ne iese în întâmpinare ceva care ni se înfățișează ca întreg numai dacă-l înțelegem din întreaga dispoziție sufletească ce se manifestă drept reaprindere puternică a ceea ce existase în întreaga epocă anterioară. Toate acestea reprezintă, bineînțeles, mult mai mult decât aspectul abstract pe care-l sesizăm astăzi.

Putem spune că tocmai niște opere de felul "Comediei" lui Dante ne atrag atenția în mod deosebit asupra faptului că este necesar să ne străduim să ajungem, pe baza documentelor istorice, la o înțelegere sufletească a sâmburelui interior al unor asemenea epoci. Dante este o personalitate care stă în fața noastră ca gânditor independent, dar care, pe de altă parte, are o puternică tendință religioasă, astfel încât trebuie să spunem că în Dante poate fi studiat elementul religios al epocii în care a trăit. Nu e necesar decât să-l punem alături de alte fenomene ale epocii sale, de exemplu, alături de *Giotto* [[Nota 60](#)], și vom constata că acest artist plastic se situează cu mult mai mult în strălucirea proiectată de aurora epocii următoare, că el își ia cu mult mai intens adio de la vechea epocă, pe când în Dante putem vedea acea personalitate prin care, dacă ne adâncim în ea, ajungem la o trăire a epocii anterioare.

Desfășurarea exterioară, empirică a istoriei poate fi înțeleasă numai dacă știm că multe lucruri nu s-au întâmplat, dar că forțele spirituale corespunzătoare au existat; și dacă suntem în măsură să urmărim aceste forțe până la nivelul diferitelor personalități individuale, vom putea da și un răspuns pozitiv la întrebarea: Ce s-ar fi întâmplat, dacă, de exemplu, Dante n-ar fi trăit?

Dacă forțele fundamentale, în loc să se miște în mod teoretic în planul noțiunilor și reprezentărilor, vor deveni viață nemijlocită, și anume în cercetarea istoriei, atunci ele vor provoca o contopire a omului cu forțele de devenire ale existenței, în sânul cărora, la urma urmelor, omul trăiește totuși lăuntric și în sânul cărora nu are voie să rămână neștiutor, pentru că aici acționează și forțele declinului, dar el trebuie să discernă forțele ascensiunii.

Rudolf Steiner

OBSERVAREA NATURII.

MATEMATICA.

EXPERIMENTUL ȘTIINȚIFIC ȘI REZULTATELE CUNOAȘTERII

DIN PUNCTUL DE VEDERE AL ANTROPOSOFIEI

GA 324

NOTE

Cursul de față a fost ținut de Rudolf Steiner în cadrul "Cursului Universității Libere Antroposofice" (Stuttgart, 12-23 martie 1921). Pentru reeditarea sa în cadrul Operelor Complete, textul a fost revizuit încă o dată pe baza notelor existente și, cu această ocazie, au putut fi incluse câteva pasaje absente în prima ediție (1948).

Cursul a fost tipărit pentru prima dată în revista "Die Drei", anul 9 (1929-1930), caietele 9-12, și anul 10 (1930-1931), caietele 1-3.

1. *afirmația făcută cândva de Kant, că în fiecare ramură a științei există numai atâta cunoaștere adevărată câtă matematică există în ea:* Textual: "Eu afirm că în fiecare teorie specială despre natură poate fi întâlnită numai atâta știință propriu-zisă, câtă matematică putem întâlni în ea." Immanuel Kant, 1724-1804: Cuvânt înainte la "Motivele metafizice pentru începutul științelor naturii", 1786.
2. *Johann Friedrich Herbart*, 1776-1841, filosof, psiholog și pedagog german.
3. *David Hume a rostit totuși un cuvânt foarte just:* David Hume, 1711-1776, filosof englez. În lucrarea sa principală "Enquiry concerning human understanding" (Cercetări asupra intelectului uman); Partea I, Secțiunea a 5-a: "Rezolvare sceptică a acestor rezerve", 1748.
4. *Noi observăm lumea exterioară:* Vezi nota precedentă.
5. *despre care și noi vom mai avea de vorbit:* Această temă n-a mai fost abordată.
6. *Platon le cerea discipolilor săi:* Platon, 427-347 î. Chr. "Matematica era prețuită de Platon în egală măsură, după cum era folosită, în viață și după conținutul ei formal de cultură, ca și după locul ei propedeutic în raport cu speculația, ... (ca) întoarcere a spiritului de la cele materiale spre cele ale gândirii (Rep. p. 522, sq.). Ridicarea acesteia la rangul de element al vieții spirituale și de școală pregătitoare a speculației a început cu Pythagora, dar a fost efectuată de-abia de Platon." Vezi "Istoria idealismului" de Otto Willmann, Braunschweig 1894, p. 394.
7. *afirmația lui Platon "Dumnezeu geometrizează":* Textual: "Dumnezeu geometrizează fără încetare." Ea ne-a fost transmisă în "Convorbiri la masă" de Plutarh, acesta făcând observația că un asemenea cuvânt nu se întâlnește nicăieri în scrierile lui Platon, dar că el sună foarte autentic și este cu totul în spiritul lui.
8. *ne vom referi:* Vezi Conferința a 8-a din volumul de față.
9. *în aceste șapte conferințe:* Cuvântul de închidere rostit de Rudolf Steiner a fost inclus aici drept Conferința a 8-a.
10. *în cartea mea "Despre enigmele sufletului"..., ce se întâmplă în interiorul omului când ascultă muzică:* Vezi **Despre enigmele sufletului**, GA 21, Dornach 1960, p. 152.
11. *în cazul unui act de voință ca fenomen originar:* Referitor la noțiunea de fenomen originar, vezi capitolul "Fenomenul originar" din **Introduceri la scrierile de științe naturale ale lui Goethe**.
12. *un profesor de anatomie:* Prof. Dr. Hugo Fuchs, Göttingen; vezi Johannes Walter Stein "Relatare asupra conferințelor din Göttingen", în revista "Tripartiția organismului social", anul 2, nr. 5, august 1920.
13. *Theodor Ziehen*, 1862-1950, psiholog. În cartea "Psihologie fiziologică", ed. 1, Jena 1890, prelegerile 10 și 16.
14. *Acolo se spune că spațiul este ... conținut în mod aprioric în organizarea umană:* Vezi Immanuel Kant, 1724-1804, "Critica rațiunii pure", Secțiunea "Despre spațiu", ed. a 2-a, 1787.
15. *Începutul conferinței se referă la unele întrebări puse de adversari și va apărea împreună cu alte pasaje similare într-un volum separat al ediției Operelor Complete.*
16. *așa cum s-a întâmplat, de exemplu, în cazul lui Gustav Theodor Fechner:* Gustav Theodor Fechner, 1801-1881, fizician și filosof, în lucrarea sa principală "Zend Avesta sau despre lucrurile cerului și ale lumii de dincolo" 1851, ed. a 4-a, Leipzig 1919, p. 139 și urm.
17. *am avut ... un profesor de chimie:* Hugo von Gilm. Vezi Rudolf Steiner, **Viața mea**, GA 28, Dornach 1962, p. 43.
18. *filogenie:* Teoria despre istoria genealogică a ființelor vii.
ontogenie: Teoria despre dezvoltarea individului izolat, de la ovul și până la stadiul de maturitate.

19. *am fost nevoit să extind ... numărul simțurilor la douăsprezece*: După ce în anul 1909, în conferințele despre "Antroposofie", apărute în volumul **Antroposofie**, GA 115, Dornach 1965, Rudolf Steiner făcuse deja afirmația că omul posedă, în primă instanță, treisprezece simțuri – zece simțuri obișnuite și trei simțuri "suprasensibile" –, în anul 1916, în ciclul **Ființa lumii și egoitatea**, GA 169, Dornach 1963, el a spus pentru prima dată că există douăsprezece simțuri, o concepție pe care de acum înainte a păstrat-o. Vezi referitor la aceasta: Hendrik Knobel "Despre teoria lui Rudolf Steiner asupra simțurilor", în "Vești de la Asociația pentru Administrarea Operei lui Rudolf Steiner", nr. 14, Mihaeli 1965.
20. *Asociația ... Giordano Bruno*: pentru o concepție despre lume unitară (Berlin). Vezi în acest sens relațiile lui Rudolf Steiner din **Viața mea**, capitolul XXIX, GA 28, Dornach 1962.
21. *Meynert, cercetător al proceselor cerebrale*: Theodor Meynert, 1833-1892, profesor de medicină la Viena, reprezentant al idealismului în teoria cunoașterii; Scrieri: "Despre mecanica creierului", 1874, "Creier și moralitate".
22. *Herbartian*: adept al lui Herbart, vezi [nota 2](#). Nu s-a putut afla la cine se referă aici.
23. *Theodor Ziehen*: Vezi [nota 13](#).
24. *Moriz Benedikt în ... amintirile sale*: Moriz Benedikt, 1835-1920. "Din viața mea", Viena 1906, p. 38.
25. *Platon*, 427-347 î. Chr.
Aristotel, 384-322 î. Chr.
26. *tot soiul de lucruri care, după părerea lui, zac ascunse în dosul fenomenelor*: Goethe, "Maxime în proză": "Numai nu căutați în dosul fenomenelor, ele înseși sunt teoria."
27. *Sfânta Thereza (de Avila)*, 1515-1582
Mechthild von Magdeburg, pe la 1212 până la 1280.
28. *Am prezentat cândva pentru Societatea Antroposofică o serie de conferințe: Antroposofie, psihosofie, pneumatografie*. Douăsprezece conferințe, Berlin 1909/1910, GA 115, Dornach 1965. Vezi primele patru conferințe despre "Antroposofie", 23-27 octombrie 1909, în perioada Adunării Generale a Secției Germane a Societății Teosofice, octombrie 1909. Vezi și [nota 19](#).
29. *A fost ținută din nou Adunarea Generală*: Adunarea Generală a Secției Germane a Societății Teosofice, noiembrie 1910, la Berlin.
30. *anunțasem apoi ... un alt ciclu de conferințe*: Cele patru conferințe din 1-4 noiembrie 1910, apărute sub titlul "Psihosofie", în volumul amintit mai sus **Antroposofie, psihosofie, pneumatografie**.
31. *au existat și alte motive*: Vezi: Rudolf Steiner/Marie Steiner von Sivers, **Correspondență și documente din anii 1901-1925**, GA 262, Dornach 1967. Scrisoare a lui Rudolf Steiner către Eduard Selander, Helsingfors, p. 301, ca și **Limitele cunoașterii naturii**, 8 Conferințe, Dornach 1920, GA 322, Dornach 1969, p. 105/106.
32. *Ea mai există și astăzi în forma în care a fost tipărită atunci*: Această carte, din moștenirea lăsată de Rudolf Steiner, care a existat deja sub formă de coli tipografice, a fost publicată pentru prima dată în 1951, sub titlul **Antroposofie. Un fragment**. O nouă ediție, extinsă prin textele găsite între timp, a apărut în ediția Operelor Complete, Dornach 1970, GA 45.
33. *În esență, acesta este rinichiul*: Vezi **Raportul dintre diferitele domenii ale științelor naturii și astronomie**. 18 Conferințe, Stuttgart 1921, sfârșitul [Conferinței a 15-a](#), GA 323.
34. *ci mai trebuia să țin acum și ... un alt ciclu de conferințe*: Vezi [nota 30](#).
35. *pe care le găsiți descrise în cărțile mele*: Vezi **Privire de ansamblu asupra Ediției Operelor Complete ale lui Rudolf Steiner**, la sfârșitul volumului de față sub A. Scrieri I. Opere.
36. *ceea ce am spus deja în cursul precedent*: Vezi **Limitele cunoașterii naturii**. 8 Conferințe, Dornach 1920, GA 322, Dornach 1969, în Conferința a 8-a, p. 116.
37. *lucrurile pe care le-am spus, de exemplu, în fața medicilor și a studenților în medicină*: Vezi **Știință spirituală și medicină**, Douăzeci de Conferințe, Dornach 1920, GA 312, Dornach 1961.
38. *pe care-l voi continua cât mai curând*: Vezi: **Puncte de vedere spiritual-științifice referitoare la terapie**. Opt Conferințe, Dornach 1921, GA 313, Dornach 1963.
39. *am atras atenția asupra acestui lucru azi-dimineață, în cadrul seminarului de istorie*: Vezi [Anexa](#), p. 127 și urm.
40. *Herodot*, 484-424 î. Chr., istoric grec, supranumit "părintele istoriei".
41. *Dante Alighieri*, 1265-1321.
42. *Martin Luther*, 1483-1546.
43. *Constantin*, supranumit cel Mare, pe la 288-337 d. Chr., împărat al Romei între 324-337.
Julian Apostatul: împărat roman între 361-463.
44. *Există aici o problemă*: Problema a fost urmărită mai departe de Rudolf Steiner și descrisă cu câțiva ani mai târziu în **Cunoaștere**

inițiativă, 13 Conferințe, Penmaenmawr 1923, GA 227, Dornach 1960, în Conferința din 31 august; și în **Considerații esoterice asupra unor legături karmice, vol. V**, 16 Conferințe la Praga, Paris și Breslau 1924, GA 239, Dornach 1963, în Conferința din 5 aprilie 1924.

45. *din "Commedia"*: "Divina Commedia" a lui Dante.
46. *am descris și eu cândva ... tocmai această parte a istoriei*: Până acum nu s-a putut depista despre ce e vorba.
47. *Le Verrier, care a aflat prin calcule de existența lui Neptun*: Neptun, cea mai exterioară dintre planetele cunoscute, a cărei descoperire a reușit datorită neregularităților care au fost constatate în mișcarea lui Uranus, descoperit în 1781. Le Verrier, la Paris, a început în vara anului 1843 să se ocupe de teoria asupra lui Uranus iar din noiembrie 1843 a comunicat cu regularitate Academiei din Paris rezultatele cercetărilor sale. La 23 septembrie 1846, Johann Gottfried Galle (1812-1910), pe atunci cercetător la Observatorul Astronomic din Berlin, vede, în apropierea locului indicat de Le Verrier, o nouă stea mică, de mărimea a opta, a cărei natură de planetă a putut fi recunoscută deja în seara următoare, după schimbarea locului.
48. *opera literară pe care dr. Stein a citat-o azi-dimineață*: Fără îndoială, în cadrul seminarului de istorie, vezi **Anexa** de la p. 144. Dr. Johannes Walter Stein era profesor de istorie la Școala Waldorf, unde se ținea acest seminar. Titlul lucrării n-a putut fi aflat până în prezent.
49. *În anul 1859, Darwin s-a putut opri*: Charles Darwin, 1809-1882, în lucrarea sa "Apariția speciilor prin selecție naturală", Londra 1859 (On the Origin by means of Natural Selection, on the Preservation of Favoured Races in the Struggle for Life).
50. *"Dumnezeu geometrizează"*: Vezi **nota 7**.
51. *cursului nostru universitar*: vezi **Introducerea la Note**.
52. *mișcarea școlară Waldorf*: "Școala Liberă Waldorf" a fost întemeiată de Rudolf Steiner în toamna anului 1919 la Stuttgart, drept "școală populară și superioară unitară". De atunci au apărut numeroase alte școli Waldorf în multe țări de pe suprafața Pământului. Vezi: Rudolf Steiner: "Baza și scopul pedagogic al Școlii Waldorf", Dornach, 1970, ca și cursurile fundamentale de pedagogie: **Antroposofia generală ca bază a pedagogiei**, GA 293; **Arta educației. Metodica și didactica**, GA 294; **Arta educației. Discuții de seminar și conferințe despre planul didactic**, GA 295.
53. *"E-adevărat doar ce e rodnic"*: Goethe în poezia sa "Testament" (Dumnezeu și lumea).
54. *pragmatism*: Teoria filosofică ce privește știința, gândirea numai din punctul de vedere al utilității. Reprezentant principal: Williams James (1842-1910), filosof nord-american. Comp. opera sa: "Pragmatisme" 1907, în limba germană de Jerusalem sub titlul "Pragmatismus" 1908.
55. *filosofia lui ... ca și cum*: Teoria despre viața spirituală ca ficțiune conștientă. Hans Vaihinger, filosof german (1852-1933), în lucrarea sa "Filosofia lui ca și cum", 1911.
56. *Un colaborator de ani de zile*: Adolf Arenson, 1855-1936. Și-a publicat lucrarea sub titlul "Istoria copilăriei lui Iisus. Cei doi băieți Iisus", Stuttgart 1921 (epuizată, o nouă ediție în pregătire).
57. *a venit la Editura noastră Filosofic-Antroposofică*: a fost întemeiată în anul 1908, drept Editura Filosofic-Teosofică, de către Marie von Sivers (Marie Steiner). În anul 1913, numele a fost schimbat în acela de Editura Filosofic-Antroposofică, o dată cu întemeierea Societății Antroposofice.
58. *Hermann Grimm citează, de exemplu, cinci bărbați*: textual: "Bărbații cei mai puternici pe care-i cunosc milenii istoriei umane, au fost cinci poeți, care au trăit înainte și după Christos: David, Homer, Dante, Shakespeare, Goethe." Hermann Grimm (1828-1901), "Rafael ca putere mondială", articol în "Fragmente", 2 vol., Berlin 1900-1902.
59. *Konrad Burdach*, 1859-1936, profesor la catedra de cercetări asupra limbii și literaturii de la Universitatea din Halle. Vezi expunerile lui Rudolf Steiner în **Despre inițiere**. Opt Conferințe, München 1912, GA 138, Dornach 1959, p. 142/143.
60. *Giotto*, 1266-1337, pictor italian.

EDIȚIA OPERELOR COMPLETE ALE LUI RUDOLF STEINER

Alcătuită după: Rudolf Steiner – Opera literară și artistică.
O privire de ansamblu bibliografică
(Numărul bibliografic, *cursiv* în paranteze)

A. SCRIERI

I. Opere (GA1-28)

Scerile goetheene de științe ale naturii, editate și comentate de R. Steiner, 5 volume, 1883-97, ediție nouă 1975 (GA 1a-e); ediție separată a Introducerilor, 1925 (GA 1)
Linii fundamentale ale unei teorii a cunoașterii în concepția goetheană despre lume, 1886 (GA 2)
Adevăr și știință. Preludiul unei „Filosofii a libertății”, 1892 (GA 3)
Filosofia libertății. Trăsături fundamentale ale unei concepții moderne despre lume, 1894 (GA 4)
Friedrich Nietzsche, un luptător împotriva timpului său, 1895 (GA 5)
Concepția despre lume a lui Goethe, 1897 (GA 6)
Concepția despre lume a lui Goethe, 1897 (GA 6)
Mistica la începuturile vieții spirituale contemporane și legătura ei cu concepția modernă despre lume, 1901 (GA 7)
Crestinismul ca fapt mistic și misterii Antichității, 1902 (GA 8)
Teosofie. Introducere în cunoașterea suprasensibilă a lumii și menirea omului, 1904 (GA 9)
Cum se dobândesc cunoștințe despre lumile superioare? 1904-05 (GA 10)
Din Cronica Akasha, 1904-08 (GA 11)
Treptele cunoașterii superioare, 1905-08 (GA 12)
Știința ocultă în rezumat, 1910 (GA 13)
Patru drame-misterii, 1910-13 (GA 14)
Conducerea spirituală a omului și a omenirii, 1911 (GA 15)
Calendar sufletesc antroposofic, 1912 (în GA 40)
Un drum către cunoașterea de sine a omului, 1912 (GA 16)
Pragul lumii spirituale, 1913 (GA 17)
Enigmele filozofiei – O expunere schitată a istoriei acestora, 1914 (GA 18)
Despre enigma omenească, 1916 (GA 20)
Despre enigma sufletului, 1917 (GA 21)
Spiritualitatea lui Goethe manifestată în „Faust” și în basmul „Despre Sarpele verde și frumoasa floare de crin”, 1918 (GA 22)
Puncte centrale ale problemei sociale în necesitățile vieții prezente și din viitor, 1919 (GA 23)
Articole asupra structurii tripartite a organismului social și asupra situației momentului, 1915-21 (GA 24)
Cosmologie, religie și filosofie, 1922 (GA 25)
Teze antroposofice, 1924-25 (GA 26)
Fundamente pentru extinderea artei vindecării pe baza cunoștințelor științei spirituale, 1925. De Dr. Rudolf Steiner și Dr. med. Ita Wegman (GA 27)
Viața mea, 1923-25 (GA 28)

II. Articole (GA 29-37)

Articole referitoare la dramaturgie 1889-1901 (GA 29)
 Fundamente metodice ale antroposofiei 1884-1901 (GA 30)
 Articole referitoare la cultură și istorie 1887-1901 (GA 31)
 Articole referitoare la literatură 1886-1902 (GA 32)
 Biografii și schițe biografice 1894-1905 (GA 33)
Articole din „Lucifer-Gnosis” 1903-1908 (GA 34)
 Filosofie și antroposofie 1904-1918 (GA 35)
 Articole din „Das Goetheanum” 1921-1925 (GA 36)

III. Publicații postume (GA 38-50)

Scrisori – Maxime – Prelucrări pentru scenă – Schițe pentru cele patru drame-misterii 1910-1913 – Antroposofie. Un fragment din anul 1910 – Schițe și fragmente – Din carnetele de note și de pe foi separate – (GA 38-47)

B. CONFERINȚE

B.I. Conferințe publice (GA 51-89)

Cicluri de conferințe publice la Berlin, 1903/1904 până în 1917/18 (GA 51-67)
 Cicluri de conferințe și cursuri la școli superioare, în alte locuri din Europa 1906-1924 (GA 68-84)

B.II. Conferințe ținute în fața membrilor Societății Antroposofice (90-270)

Conferințe și cicluri de conferințe cu conținut general-antroposofic – Christologie și comentarii ale Evangheliilor – Cunoașterea spiritual-științifică a omului – Istorie cosmică și istorie umană – Fundalul spiritual al problemei sociale – Omul în legătura sa cu Cosmosul – Conșiderații asupra karmei – (GA 91-244)
 Conferințe și scrieri referitoare la istoria mișcării antroposofice și a Societății Antroposofice (GA 251-263)

B.III. Conferințe și cursuri asupra unor domenii particulare ale vieții (GA 271-354)

Conferințe despre artă: Arta în general – Euritmie – Arta vorbirii și arta dramatică – Muzică – Arte plastice – Istoria artei (GA 271-292)
 Conferințe referitoare la educație (GA 293-311)
 Conferințe referitoare la medicină (GA 312-319)
 Conferințe referitoare la științele naturii (GA 320-327)
 Conferințe referitoare la viața socială și tripartita organismului social (GA 328-341)
 Conferințe pentru preoții comunității creștine (GA 342-346)
 Conferințe pentru muncitorii care lucrau la construcția Goetheanumului (GA 347-354)

C. OPERA ARTISTICĂ

Reproduceri ale schițelor grafice și a celor pictate de Rudolf Steiner, în albume sau foi separate: Schițe pentru pictura primului Goetheanum – Schițe pentru exersarea picturii – Placate cu programul reprezentațiilor de euritmie – Forme pentru euritmie – Schițe pentru figurile de euritmie – Desene la tablă din timpul conferințelor, ș. a. (GA K 12-58)

Fiecare volum poate fi obținut separat.
 Volumele din Operele Complete sunt alcătuite unitar în cadrul fiecărei grupe.